

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3.kursa studente

Linda Pētersone

Stud.apl.Nr. lp17067

**LATVIEŠU NACIONĀLDEMOKRĀTISKĀS PARTIJAS
DARBĪBA 1917.-1918. G.**

BAKALAURA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

Dr.habil.hist., prof.

Aivars Stranga

RĪGA 2020

SATURS

ANOTĀCIJA.....	3
ANNOTATION.....	4
IEVADS	5
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS	8
Avotu analīze	8
Literatūras analīze.....	11
1.LATVIEŠU NACIONĀLI POLITISKIE CENTIENI LĪDZ LATVIJAS VALSTS IZVEIDEI	14
1.1.Latvijas autonomijas idejas attīstība līdz 1917.gadam	14
1.2. Februāra revolūcija un politisko brīvību iegūšana: latviešu politiskās darbības uzplaukums	18
1.3. Nacionāla politiskā griba- neatkarīgas Latvijas prasība un veicināšana.....	23
1.4. Tautas padome un Latvijas valsts proklamēšana.....	27
2.LNDP DARBĪBAS VIRZIENI NO 1917.G. MARTAM LĪDZ 1917.G. OKTOBRIM	30
2.1.Latvijas autonomijas jautājums un valstiskuma idejas veicināšana	31
2.2.Agrārais jautājums	39
2.3.Sociālā nodrošināšana.....	41
2.4.Kultūra un Izglītība.....	43
2.5. LNDP latviešu politiskajās institūcijās.....	48
2.6.Partijas dalība Krievijas pilsētu pašvaldību vēlēšanās.....	49
3. LATVIEŠU NACIONĀLDEMOKRĀTISKĀS PARTIJAS DARBĪBA NO 1917.G. OKTOBRIM LĪDZ 1918.G. NOSLĒGUMAM	53
3.1.Politisko apstākļu izmaiņas- lielinieki un LNDP viedoklis	53
3.2. Latvijas neatkarības idejas veicināšana	57
3.3. LNDP darbība Latviešu Pagaidu Nacionālajā padomē.....	59
3.4. LNDP, Tautas padome un Latvijas valsts pasludināšana	64
SECINĀJUMI	69
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	72
Avoti	72
Literatūra.....	76

ANOTĀCIJA

Šis darbs ir veltīts Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas (LNDP) darbībai 1917.-1918.gadā, kura latviešu historiogrāfijā pētīta fragmentāri, plašāku pētāmo priekšmetu kontekstā. Bakalaura darba mērķis ir noskaidrot galvenos LNDP darbības virzienus 1917.-1918.gadā, kā arī konstatēt partijas lomu Latvijas politiskās vēsturēs procesos attiecīgajā laika griezumā.

LNDP bija viena no latviešu pilsoniskajām partijām, kura tika dibināta 1917.gadā, pēc Krievijas Februāra revolūcijas. Tā veicināja latviešu nacionāli-politiskās domas attīstību un bija viena no pirmajām partijām, kura aktualizēja Latvijas valsts autonomijas jautājumu, aģitējot partijas laikrakstos. Šī partija bija klāt esoša un iesaistījās 1917., kā arī 1918.gada aktuālajos politiskajos procesos- laikā, kad latviešu politiskās aprindas aktīvi darbojās nacionāli politisku iniciatīvu veicināšanas nolūkos.

Atslēgas vārdi: Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija, Latvijas valsts izveide, latviešu politiskā darbība

ANNOTATION

This bachelor's thesis is dedicated to the Activities of Latvian National-democratic Party 1917-1918, which in Latvian historiography has only been researched fragmentary and in context of broader research subjects. The aim of the thesis is to determine the main areas of political activity of LNDP 1917-1918, as well as to define the role of the party in political processes of Latvia's history in the relevant time frame.

LNDP was one of the Latvian civil society parties, which was founded in 1917 after the Russian February revolution. It promoted the development of Latvian national-democratic thought and was one of the first political parties, which fostered the question of autonomy of Latvia by agitating in its newspaper. LNDP was present and took part in the burning Latvian political matters of 1917 and 1918- during time when Latvian political circles were actively working towards the purpose of furthering their national political initiatives.

Keywords: Latvian National-democratic Party, Creation of the State of Latvia, Latvian political activities

IEVADS

Vairākus gadsimtus latvieši, pieredzot varu maiņu Latvijas teritorijā, paši nespēja būtiski ietekmēt politiskos procesus, lielā mērā bija vērotāji no malas. 19.gadsimtā latviešu tiesiskā stāvokļa, ekonomiskas pārmaiņas, kā arī dzīves un izglītības līmeņa pieaugums veicināja nacionālās domas attīstību. Tā vairāku gadu desmitu laikā kļuva par politisko gribu. Neapmierinātība ar politisko situāciju atspoguļojās jau 1905.gada revolūcijas notikumos, kuru rezultātā latvieši ieguva zināmas politiskās brīvības: atļauju dibināt latviešu politiskās partijas, iegūt pārstāvniecību Krievijas Valsts Domē. Šis laiks iezīmēja aktīvas latviešu politiskās darbības sākumu, taču tā nebija plaša, konkrēta un radikāla ne skaitā, ne prasībās. Situācija mainījās pasaules kara notikumu rezultātā- tādi faktori kā latviešu strēlnieku darbība, kopīgais darbs Bēgļu apgādāšanas komitejās veicināja latviešu nacionālās pašapziņas, kā arī politiskās gribas pieaugumu. Politiskie apstākļi fundamentāli mainījās 1917.gadā, sabrūkot carismam. Demokrātiskākajā atmosfērā spēja uzplaukt latviešu politiskā darbība. Politiskajām aprindām, gaidot drīzu kara noslēgumu, bija jādomā par dažādu jautājumu risināšanu- agrārā situācija, ekonomikas atjaunošana, latviešu tautas kultūras un izglītības veicināšana, kā arī nozīmīgā Latvijas autonomijas un vēlāk- suverenitātes ideja, kuru uz priekšu virzīja politiskās partijas un latviešu politiskie orgāni kā LPNP un Tautas Padome. Latvijas nacionāli politiskā doma bija izaugusi vien vairāku gadu desmitu laikā un virzījās uz konkrētu autonomijas mērķi.

Latviešu politiskajā darbībā un centienos kritisks laiks bija tieši 1917. un 1918.gads. Šādā politiskajā atmosfērā gan Latvijas teritorijā, gan bēgļu kopienās Krievijā veidojās virkne latviešu politisko partiju ar konkrētiem mērķiem un viedokļiem, kurus tās publicēja arī laikrakstos. Šīs partijas organizējās arī pirmajās latviešu politiskajās institūcijās kā Vidzemes pagaidu zemes padome, piedalījās Krievijas pašvaldību vēlēšanās. Šajā laikā latviešu politiskie spēki bija pietiekami nobrieduši, lai celtu konkrētas prasības un mērķus attiecībā uz Latvijas autonomiju un nākotni, kuru izpildīšanas nolūkos tika izveidotas arī LPNP un Tautas Padome. Pirmkārt, tika izteikta politiskā griba- neatkarīga Latvija. Otrkārt, tika veikti arī nozīmīgākie priekšdarbi suverēnas Latvijas valsts izveidei. Viena no politiskajām partijām, kura bija klāt esoša šajos Latvijas vēsturē nozīmīgajos politiskajos procesos, kā arī piedalījās to īstenošanā, bija 1917.gadā martā Maskavā dibinātā Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija, kuras darbība apskatīta šajā pētījumā.

LNDP bija partija, kura izveidojusies no laikraksta *Dzimtenes Atbalss*(1915.-1918.) aprindām- latviešu literārās inteliģences. Tā veicināja latviešu nacionāli politiskās domas attīstību un bija viena no pirmajām partijām, kura jau pirms februāra revolūcijas aktualizēja Latvijas valsts autonomijas jautājumu, aģitējot partijas preses laikrakstos. Partijas pārstāvji aktīvi iesaistījās laikmeta politiskajās norisēs- vēlēšanās, pārstāvējuši LNDP Vidzemes, Kurzemes zemes padomēs, LPNP, kā arī Tautas Padomē. Šīs partijas biedri bija klāt esoši gan Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes Latvijas autonomijas rezolūcijas pieņemšanā, gan Latvijas Valsts pasludināšanā 1918.gada novembrī.

Apskatot temata **līdzšinējo pētniecības** pakāpi, jāatzīmē, ka valstiskuma veidošanās procesa kontekstā šo partiju jau apskatījis vēsturnieks U.Ģermanis, arī citu vēsturnieku darbos atrodama vispārēja informācija par partiju, taču nav vispusīga darba, kas konkrēti apskata dažādos Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas uzskatus, darbības virzienus un aspektus. Nacionāldemokrāti bija viena no pirmajām organizētajām un plašajām latviešu pilsoniskajām partijām, kā arī tā bija nozīmīga Latvijas valstiskuma veidošanā, līdz ar to nesenās Latvijas simtgades kontekstā šāds pētījums ir aktuāls. Svarīgi atzīmēt, ka LNDP bijusi daļa no politiskajām aprindām, kuras 1917. un 1918.gadā darbojušās, lai aizstāvētu latviešu intereses, veicinātu tautas labklājību, kā arī lai darītu iespējamu Latvijas Valsts izveidi, kas ir vēl viens iemesls, kas padara darba temata pētniecību nepieciešamu dziļākai Latvijas valsts politiskās vēstures izpratnei kopumā.

Darba **hronoloģiskais ietvars** balstīts uz partijas darbību, kā arī Latvijas vēstures politiskajiem procesiem. 1917.gadā, pirmkārt, tika izveidota LNDP, kā arī, otrkārt, šis laiks līdz ar Februāra revolūciju ievadīja jaunu posmu latviešu politiskās vēstures attīstībā- notika brīva politiska darbība, latviešu partijas sāka organizēties un darboties konkrētu mērķu, kā, piemēram, Latvijas autonomijas realizēšanas, vadītas. Šīs autonomas, un vēlāk- neatkarīgas-, Latvijas politisko priekšdarbu posms beidzās 1918.gada novembrī, kad tika dibināta suverēna Latvijas Valsts. Tika oficiāli izveidots Latvijas priekšparlaments un izpildvara, kura tuvākajā laikā sāka jaunu posmu Latvijas politiskajā vēsturē, aizstāvot valsts suverenitātes tiesības, kamēr tai bija jāizcīna sava brīvība neatkarības karā. Līdz ar to darba hronoloģiskais ietvars izvēlēts, lai sniegtu ieskatu latviešu politiskajā darbībā, sākot ar demokratizāciju Krievijā, līdz valsts izveides procesa noslēgumam.

Darba **mērķis** ir noskaidrot galvenos LNDP darbības virzienus 1917.-1918.gadā, kā arī konstatēt partijas lomu Latvijas politiskās vēsturēs procesos attiecīgajā laika griezumā.

Darba mērķa sasniegšanai, tika izvirzīti sekojoši **uzdevumi**:

1. Raksturot partijas darbības politiski vēsturisko kontekstu, noskaidrojot plašāku latviešu politisko aprindu iniciatīvas un darbības virzienus
2. Izpētīt LNDP politisko darbību 1917.-1918.gadā, apskatot gan partijas iesaisti politiskajā organizācijā, gan izanalizējot LNDP biedru paustās idejas un uzskatus 1917.-1918.gadā
3. Izzināt partijas lomu un nozīmi kopējā laikmeta politiskās vēstures kontekstā

Darba pirmajā nodaļā apskatīts pētāmās problēmas kopējais konteksts, kurš attiecīgi iekļauj latviešu politiskās domas attīstību, kā arī politiskās darbības vēsturi. Šīs nodaļas veidošanā pārsvarā izmantota zinātniskā literatūra. Otrā darba nodaļa apskata LNDP darbību līdz 1917.gada oktobrim- lielnieku apvērsumam, kas mainīja līdzšinējos politiskos apstākļus. Trešā nodaļa apskata partijas darbību no 1917.gada novembra- kad tika izveidota arī LPNP, kura bija konkrēta politiskā organizācija, kura virzīja latviešu nacionāli politisko mērķus. Trešās nodaļas hronoloģiskā robežlīnija ir 1918.gada nogale, kad attiecīgi sākās jauns posms Latvijas vēsturē- tika proklamēta neatkarīga valsts, kā arī sākās neatkarības karš. Otrās un trešās nodaļas veidošanā izmantoti primārie un sekundārie vēstures avoti, kā arī atsevišķu nodaļu veidošanā- akadēmiska literatūra.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avotu analīze

Šī darba veidošanā izmantotas vairākas avotu grupas, tie bijuši gan primārie, gan sekundārie vēstures avoti. Apskatot partijas darbību, informācijas vairums bijis atrodamš presē, precīzāk- LNDR laikrakstos. Galvenokārt tiek izmantoti divi preses laikraksti- *Dzimtenes Atbalss* un *Brīvā Latvija*, kas attiecīgi bija darbā pētītās politiskās partijas oficiālie un neoficiālie preses orgāni. Autonomijas idejas kontekstā nozīmīga bijusi L.Laicena 1917.gadā izdotā preses brošūra *Latvijas Valsts*. Apskatot LNDR darbību latviešu politiskajās organizācijās, izmantoti arī publicēti dokumenti kā Tautas Padomes sēžu stenogrammas. Nozīmīgu ieskatu Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes darbībā sniedzis Līgotņū Jēkaba apjomīgais izdevums *Latvijas Valsts tapšana*. Pētījuma tapšanas procesā izmantotas arī autobiogrāfijas, atmiņas un biogrāfijas par LNDR biedriem.

Publicētie avoti

Primārie avoti

Nozīmīgākais darbā izmantotais primārais avots ir laikraksts *Dzimtenes Atbalss*, un, ņemot vērā darba specifiku, numuri, kas iznākuši 1917.-1918. gadā. Šis laikraksts iznāca Maskavā, 1915.-1918.gadam, divas reizes nedēļā: trešdienās un sestdienās. Pirmā pasaules kara laikā 1915.gadā sākās bēgļu izceļošana no Latvijas teritorijas. Izceļoja zemnieki, strādnieki, inteliģence. Liela daļa latviešu rakstnieku, publicistu apmetās Maskavā, kur 1915.gadā rudenī sāka izdot laikrakstu *Dzimtenes Atbalss*¹. Tā redaktors bija žurnālists J.Bankavs, kurš iepriekš darbojies laikrakstos kā *Ventspils Jaunā Avīze* un *Kurzeme*, nebaidījies izteikt pret carisku viedokli². Redakcijas kolēģijas locekļi bija- K.Upits, A.Dāle, J.Siliņš, P.Bērziņš, L.Laicens, R.Lazdiņš, V.Eglītis, E.Blanks³ jeb latviešu inteliģences pārstāvji. *Dzimtenes Atbalss* aprindas kā latviešu diaspora ārzemēs centās veicināt latviešu nacionāli-politiskās domas attīstību, latviešu kultūru un labklājību. Laikrakstā atrodama informācija par Latvijas, Krievijas politisko situāciju, kara gaitu, ikdienas norisēm Latvijā, Maskavā, laikraksta darbinieku viedokļi par aktuāliem notikumiem, tēmām. No laikraksta izdevēju aprindām 1917.gadā martā izveidojās *Latviešu*

¹ KĀRLIS UPĪTS. Pulkvedis Fr. Briedis Golgatas gaitā : vēsturiskas piezīmes. Lincoln, Nebraska: Pilskalns, 1963, 5.lpp.

² PAULS KRODERS. Latvijas darbinieku galerija, 1918-1928. Rīga: Grāmatu Draugs, 1929. 37.lpp.

³ ERNESTS BLANKS. Republikas priekšvakarā : (Maskavas latvju kolonija 1915.-1918.) Rīga : "Latvas" izdevums, 1922. 13.lpp.

Nacionāldemokrātiskā partija,⁴ kuras dibinātāji un programmas veidotāji pārsvarā bija jau pieminētie laikraksta redakcijas locekļi- J.Bankavs, L.Laicens, P.Dāle, K.Upits, J.Lapiņš, E.Blanks, A.Ķeniņš. Sākot no šī brīža laikrakstā atrodams ziņas arī par partijas darbību. Ņemot vērā, ka darba mērķis ir izpētīt *Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas* darbību un uzskatus, avots ir ticams, jo atspoguļo partijas idejas, kā arī laikraksta veidotāji kā partijas biedri spēja sniegt precīzu informāciju arī par tās darbības virzieniem.

Otrs preses avots, kas izmantots darba veidošanā, ir Cēsīs izdotais laikraksts, LNDRP oficiālais preses orgāns *Brīvā Latvija*. Lēmums par laikraksta izdošanu tika pieņemts LNDRP konferencē, kura norisinājās 1917.gada 24.-25.jūnijā⁵. Finansējuma trūkuma dēļ laikraksts iznāca īslaicīgi- no 1917.gada 17.jūlija līdz tā paša gada 10.augustam. Taču tas bija LNDRP oficiālais preses orgāns, līdz ar to nozīmīgs partijas politisko uzskatu pētīšanā. Laikraksta redaktors bija publicists E.Blanks⁶, kurš savu profesionālo darbību sācis Maskavā, laikrakstā *Dzimtenes Atbalss*⁷. Viņš bijis arī LNDRP biedrs un viens no *Dzimtenes Atbalss* redakcijas locekļiem. *Brīvā Latvija*, tāpat kā laikraksts *Dzimtenes Atbalss*, puda latviešu pilsoniskās inteliģences uzskatus, tiekšanos pēc latviešu tautas plašākām brīvībām. Laikrakstā *Brīvā Latvija* atrodama informācija tieši par aktuālajām politiskajām norisēm un partijas nostāju attiecībā uz tām, kā arī 1. un 2.numurā publicēta partijas programma.

Darbā veidošanas procesā izmantota arī LNDRP preses brošūra *Latvijas Valsts*⁸, kura izdota 1917.gada maijā. Tās autors ir publicists, rakstnieks, LNDRP biedrs un laikraksta *Dzimtenes Atbalss* redakcijas loceklis L.Laicens. Šajā brošūrā viņš rakstījis par Latvijas valsts koncepciju, pamatojis tās līdzšinējo vēsturi un autonomijas nepieciešamību, autonomijas prasības leģitimitāti. Brošūra *Latvijas Valsts* ir nozīmīgs avots, apskatot partijas uzskatus un darbību Latvijas valsts autonomijas jautājuma veicināšanā demokrātiskās Krievijas laikā, kas plašāk apskatīts nodaļā 2.1.

Viens no publicētajiem dokumentiem, kurš izmantots kā pētījuma avots, ir Tautas Padomes sēžu stenogrammas⁹. Tās divos sējumos 1920.gadā Rīgā publicējusi Satversmes Sapulce. Šajos divos sējumos hronoloģiskā secībā publicēti izraksti no visām Tautas padomes

⁴ UPĪTS, Pulkvedis Briedis, 22.lpp.

⁵ LNDRP partijas konference. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.49. 28.0.1917. 1.lpp.

⁶ Partijas mērķi. In: *Brīvā Latvija*, Nr.1. 17.06.1917. 1.lpp.

⁷ KRODERS, Latvijas darbinieku galerija, 37.lpp.

⁸ LINARDS LAICENS. *Latvijas valsts*. Latviešu Nacionāldemokrātu partija, Maskava: Fēnikss Sabiedrības drukātava, 1917.

⁹ *Latvijas Tautas Padome*, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920.

sēdēm, kuras norisinājušās no 1918. līdz 1920.gadam. Pētījuma hronoloģisko robežu dēļ, tā tapšanas procesā izmantots tikai sēžu stenogrammu pirmais sējums. Ņemot vērā, ka vairāki LNDR biedri bijuši arī Tautas padomes locekļi, šis avots sniedz ieskatu partijas biedru darbībā šajā latviešu likumdevēja orgānā. Apskatot partijas darbību Tautas padomes periodā, šīs stenogrammas ir nozīmīgs avots, jo šajā laikā vairs netika izdoti partijas preses orgāni, kā arī citos laikrakstos atrodams maz informācijas par konkrētu partiju darbību. Tas, šķiet, skaidrojams ar to, ka 1918.gadā tika izveidotas latviešu likumdevējas un izpildvaras organizācijas – Tautas padome un Pagaidu valdība-, līdz ar to prese ziņoja par to pieņemtajiem lēmumiem, darbību, mazāku uzmanību pievēršot specifisku partiju un to biedru darbībai.

Apskatot LNDR darbību Latviešu Pagaidu Nacionālajā Padomē, konkrēti Padomes Kultūras nodaļā, noderīgi bijis apskatīt vienu no tās laikrakstiem *Jaunā Latvija*¹⁰. Šis laikraksts iznācis LPNP darbības laikā, kā arī pēc tam, un publicējis dažādus literārus darbus, viedokļu rakstus. Šajā avotā atrodamas arī LNDR biedru publikācijas, līdz ar to laikraksts ir piemērots attiecīgā pētījuma izstrādei.

Sekundārie avoti

Pētījuma veidošanas procesā izmantoti vairāki sekundārie vēstures avoti. Viens no tiem bijis Līgotņu Jēkaba 1925.gada izdevums par Latvijas Valsts izveides procesu un Latviešu Pagaidu Nacionālās Padomes darbību *Latvijas valsts dibināšana : Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome*¹¹. Minētā darba autors bijis žurnālists un rūpīgi sekojis līdzi laikmeta politiskajām norisēm un attiecīgā izdevuma pētniecības procesā izmantojis dažādus vēstures avotus: protokolus, organizāciju dokumentus, aktiem, vēstules, ziņojumus, atmiņas u.c. Šī grāmata sniedz autentisku ieskatu LPNP darbībā, ņemot vērā, ka Līgotņu Jēkabs bijis LPNP locekļu laika biedrs un laikmeta liecinieks, kā arī savu izdevumu balstījis ne tikai uz saviem novērojumiem, bet arī uz primāriem vēstures avotiem. Līgotņu Jēkabs darbā izteicis savu vērtējumu par attiecīgajām vēstures norisēm, tādēļ tas uzskatāms par literatūras un avotu sajaukumu.

Darba izstrādei noderīgi bijuši vairāki E.Blanka rakstīti darbi, šajā gadījumā tās ir atmiņas. Viens no šiem vēstures avotiem bijis *Republikas priekšvakarā : (Maskavas latvju*

¹⁰ JĀNIS TOMAŠEVKIS. Neatkarības čuksti: Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes vēsture. Rīga : Jumava, 2017. 116.lpp.

¹¹ LĪGOTŅU JĒKABS, Latvijas valsts dibināšana : (Latviešu Pagaidu nacionālā padome). Rīga : V. Olava fonda sabiedrība, 1925.

kolonija 1915.-1918.)¹². Šajā 1922.gada izdevumā atrodama informācija un Blanka personīgās atmiņas par *Dzimtenes Atbalss* aprindu un Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas darbību. Šī informācija ir aculiecinieka sarakstīta, un, ņemot vērā faktu, ka Blanks pats bijis partijas biedrs un darbojies arī *Dzimtenes Atbalss* redakcijā¹³, līdz ar to noderīga pētījuma ietvaros. Jāatzīmē, ka grāmatas autors ne tikai pārstāstījis vēstures notikumus, bet arī izteicis savu viedokli attiecībā uz tiem, tāpēc *Republikas priekšvakarā* būtu klasificējams daļēji kā vēstures avots, daļēji – kā literatūra.

LNDP pētniecībās vēsturiskā konteksta apskatā aktuāla bijusi Latvijas autonomijas idejas attīstības apskate, kā arī latviešu nacionāli politiskās darbības izziņāšana. Viens no laikmeta lieciniekiem bijis ievērojamais latviešu politiķis, sociāldemokrāts F.Cielēns. Savas atmiņas par šo laiku viņš atspoguļojis darbā *Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas*¹⁴, kura I sējums izmantots pētījuma 1.nodaļas izstrādē, īpaši, apskatot Cielēna autonomijas projektu. Ņemot vērā, ka darba autors pats bijis projekta veidotājs, avots ir leģitīms.

Literatūras analīze

Pētījuma veidošanas procesā izmantotas dažādas akadēmiskas vēstures monogrāfijas, dažās no tām bijušas vispusīga rakstura, kamēr citas detalizētāk apskatījušas kādu konkrētu tematu. Fundamentāli nozīmīgi bijuši un plašu informācijas daudzumu snieguši tādu autoru kā A.Šildes, U.Ģērmaņa, A.Ezergaiļa, J.Tomaševska darbi, kā arī daži plašāka pētnieku loka sastādīti darbi, kamēr pārējie izmantoti atsevišķu faktu ieguvei. Nozīmīgi partijas vēstures pētniecībā bijuši arī pašu partijas biedru kā E.Blanka, K.Bachmaņa, P.Dāles sarakstīti darbi.

Pētījuma izstrādei noderīga bijusi A.Tomaševska grāmata par LPNP darbību *Neatkarības čuksti: Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes vēsture*¹⁵. Šis ir salīdzinoši jauns pētījums, izdots 2015.gadā. Darbs sniedz plašu ieskatu gan LPNP izveidē un kompetencēs, gan latviešu nacionālo ideju vēsturē, kā arī pastāvošo varu attieksmi šajos jautājumos.

2019.gadā tika izdots eseju krājums *Varas Latvijā no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij*¹⁶. Šis ir jauns un aktuāls Latvijas valstiskuma vēstures pētījumu

¹² BLANKS, Republikas priekšvakarā.

¹³ Ibidem, 13.lpp.

¹⁴ FĒLIKSS CIELĒNS. Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas; 1. sēj. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai. Stokholma: Memento, 1961.

¹⁵ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti.

¹⁶ Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019.

apkopojums, kur atrodami pētnieku viedokļi par tādām tēmām kā Latvijas autonomijas idejas vēsture, valsts izveide, Pirmā pasaules kara nozīme Latvijas neatkarības pasludināšanā. Darba veidošanā konkrēti izmantotas tādu atzītu vēsturnieku esejas kā I.Feldmanis, J.Šiliņš, I.Ījabs, E.Ceske.

Viena no fundamentālajām monogrāfijām, kas izmantota darba veidošanā, ir *Latvijas vēsture, 1914-1940 : valsts tapšana un suverēnā valsts*¹⁷. Tās autors ir trimdas latviešu vēsturnieks A.Šilde, un grāmata izdota Stokholmā 1976.gadā. Tas ir apjomīgs darbs par attiecīgā laika perioda Latvijas vēsturi, kurā atrodama šī pētījuma ietvaros relevantā informācija par latviešu politiskajām partijām 1917. un 1918.gadā, Latvijas valsts tapšanas procesu, kā arī latviešu politiskajām organizācijām kā LPNP un Tautas padome.

Arī A.Ezergaiļa grāmata *Esejas par 1917. gadu*¹⁸ ir svarīga darba veidošanā, jo tajā atrodama informācija par latviešu politiskajām partijām 1917.gadā, 1917.gada vēlēšanām. Tā izdota Rīgā 1991.gadā, taču kā vēsturnieks Ezergailis darbojies trimdā ASV. Viņš ir atzīts latviešu vēsturnieks, līdz ar to viņa grāmata bijusi noderīga pētījuma izstrādes procesā.

*Ceļā uz Latviju : raksti par mūsu vēsturi*¹⁹ plaši izmantota darba 1.nodaļas veidošanā. Tās autors ir ievērojams trimdas latviešu vēsturnieks U.Ģermanis, līdz ar to tās sniegtā informācija ir kvalitatīva. Grāmata izdota Rīgā 1993. gadā. Šajā grāmatā atrodama informācija par Latvijas valsts autonomijas idejas attīstību, to skaitā politisko partiju darbību 1917.gadā. Tajā aprakstīta arī LNDP darbība nacionāli-politiskajos centienos, taču, apskatot šos aspektus, darba autore galvenokārt izmantojusi avotus.

Apskatot LNDP nacionāli-politiskos centienus, tika izmantotas rakstnieka, publicista E.Blanka grāmatas kā *Latvijas atdzimšana : Valsts 10 gadu atcerei, 1918-1928*²⁰, vai *Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti : kultūrvēsturiska apcere*²¹. Tās tapušas 20.gadsimta otrajā pusē trimdā ASV. Šajos darbos autors apraksta savu redzējumu par latviešu nacionālās apziņas veidošanos, vēsturi un laikmetu, kur pats bijis klāt esošs.

¹⁷ ĀDOLFS ŠILDE. Latvijas vēsture, 1914-1940 : valsts tapšana un suverēnā valsts. Stokholma: Daugava, 1976.

¹⁸ ANDRIEVS EZERGAILIS. Esejas par 1917. gadu. Rīga : Zinātne, 1991.

¹⁹ ULDIS ĢĒRMANIS. Ceļā uz Latviju : raksti par mūsu vēsturi. Rīga : Memento Latvija, 1993.

²⁰ ERNESTS BLANKS. Latvijas atdzimšana : Valsts 10 gadu atcerei, 1918-1928(2.Izdevums). Stokholma : Latviešu Nacionālais Fonds, 1989.

²¹ ERNESTS BLANKS. Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti : kultūrvēsturiska apcere. Vesterosa: Ziemeļblāzma, 1970.

Latvijas Vēstures Institūts 2018.gadā izdevis grāmatu *Latvijas Valsts dibinātāji*, kurā atrodamas biogrāfiskas esejas par katru no 39 Tautas Padomes delegātiem, kā arī ievadnodaļa, kas uzskatāmi iztīrā laikmeta nozīmīgākos politiskos procesus. Šis darbs ir aktuāls, kā arī izmantots šajā pētījumā, apskatot LNPD darbību Tautas padomē, kā arī Tautas padomes izveidi.

Nozīmīga monogrāfija, kurā atrodama informācija par Latvijas Augstskolas ideju, ir LNPD biedra P.Dāles *Vēsturisks pārskats par Latvijas augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā*²². Tā izdota Rīgā 1921.gadā. Darba autors pats bijis viens no idejas iniciatoriem un Latvijas Universitātes veidotājiem, līdz ar to monogrāfijā atrodama informācija atspoguļo aculiecinieka iespaidus un zināšanas par attiecīgo tematu.

Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas biedrs K.Upītis sarakstījis biogrāfiju par Fr.Briedi: *Pulkvedis Fr. Briedis Golgatas gaitā : vēsturiskas piezīmes*²³. Tā pirmo reizi izdota Rīgā 1925.gadā. Tā ir vispārīga biogrāfija par Fr.Briedi, taču, ņemot vērā, ka gan Briedis, gan biogrāfijas autors K.Upīts bijis LNPD biedrs, tajā atrodama informācija arī par partiju, kur abi kopā darbojās. Darba veidošanā izmantota vēl viena Fr.Brieža biogrāfija- E.Medņa *Pulkvedis Briedis*. Arī tajā atrodami atsevišķi informācijas fragmenti par šo LNPD partijas biedru.

Darba autore konkrētu faktu apguvei un pilnvērtīgai darba izveidei izmantojusi arī virkni citu latviešu autoru akadēmisko darbu un attiecīgi to uzskaita arī šeit: I.Apines *Nacionālais komponents 1905.gada revolūcijā*²⁴, K.Bachmanņa *‘Jaunās dzīves cēlēji’- Agrārās reformas piemiņai*²⁵, A. Brigaderes *Par garīgo Latviju: publicistika un vēstules*²⁶, L.Bucenieces *Pauls Dāle: Dievs un ‘filozofa lieta’*²⁷, L.Dribina *Nacionālais jautājums Latvijā, 1850-1940 : historiogrāfisks apskats*²⁸, I.Feldmaņa *Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā, I sēj.*²⁹, B.Kalniņa *Latvijas Sociāldemokrātijas piecdesmit gadi*³⁰, A.Švābes *Latvijas Vēsture, 1800-1914*³¹.

²² PAULS DĀLE. Vēsturisks pārskats par Latvijas augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā. Rīga : Latvijas Augstskola, 1921.

²³ UPITS, Pulkvedis Fr.Briedis.

²⁴ ILGA APINE. Nacionālais komponents 1905.gada revolūcijā. No: 1905.gads Latvijā: 100 : pētījumi un starptautiskas konferences materiāli, 2005. gada 11.-12. Janvāris. Rīga : Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2006.

²⁵ KRISTAPS BACHMANIS. ‘Jaunās dzīves cēlēji’- Agrārās reformas piemiņai. Rīga : Autors, 1936.

²⁶ ANNA BRIGADERE. Par garīgo Latviju: publicistika un vēstules. Rīga: Valters un Rapa, 1997.

²⁷ ELLA BUCENIECE. Pauls Dāle: Dievs un ‘filozofa lieta’. LU Filozofijas un socioloģijas institūts: Rīga, 2013.

²⁸ LEO DRIBINS. Nacionālais jautājums Latvijā, 1850-1940 : historiogrāfisks apskats. Rīga : Mācību apgāds, 1997.

²⁹ INESIS FELDMANIS. Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā, I sēj. Rīga : Jumava, 2015-2016.

³⁰ BRUNO KALNIŅŠ. Latvijas Sociāldemokrātijas piecdesmit gadi. Stokholma : Memento, 1993.

³¹ ARVEDS ŠVĀBE. Latvijas Vēsture, 1800-1914. Stokholma: Daugava, 1958.

1.LATVIEŠU NACIONĀLI POLITISKIE CENTIENI LĪDZ LATVIJAS VALSTS IZVEIDEI

1.1.Latvijas autonomijas idejas attīstība līdz 1917.gadam

Apskatot latviešu nacionāli politiskos centienus, jāatzīmē, ka viens no centrālajiem jautājumiem šajā sakarā līdz pat 1918.gadam bijusi Latvijas autonomijas iegūšana, latviešu tiesību un brīvību paplašināšana, kā arī no 1917.gada nogales- suverēna Latvijas valsts. Vairākus gadsimtus latvieši dzīvojuši zem citām varām, un Latvijas teritorija bijusi daļa no dažādiem valstiskajiem veidojumiem, no 18.gadsimta beigām tā bijusi Krievijas Impērija³². Pirmkārt, raugoties vien no teritoriālā aspekta, vēl 19.gadismtā latvieši nebija viendabīga un vienota tauta, un runāt par autonomijas ideju pavisam noteikti nevar. Latvijas teritorija Krievijas Impērijā bija sadalīta vairākās daļās- Kurzeme, Vidzeme, par kuru dēvēja arī Igaunijas daļu, kā arī Latgale, kas atradās Vitebskas guberņā³³. Latvieši bija visumā neizglītoti, kas rezultējās nespējā uzstādīt un pieprasīt konkrētas politiskā un tiesiskā stāvokļa izmaiņas. Taču situācija sāka mainīties 19.gadsimta vidū- laikā, kas latviešu vēsturē zināms kā pirmā nacionālā atmoda³⁴.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Latvijas teritorijā norisinājās arī izglītības un kultūras uzplaukums, tā skaitā arī latviešu starpā. Tas bija latviešu kulturāli nacionālo ideju, respektīvi, pašas latviešu nācijas izveidošanās laiks³⁵. To veicināja un atbalstīja jaunlatvieši- latviešu intelektuāļu grupa Tērbatas universitātē ar tādiem biedriem kā J.Alunāns, K.Valdemārs, K.Barons u.c. Vēlāk tie izdeva arī laikrakstu *Pēterburgas avīzes*. Jaunlatvieši veicināja latviešu tautas pašapziņas veidošanos, pētot tās folkloru, atbalstot izglītību. Jaunlatviešu nopelns ir RLB dibināšana, Dziesmusvētku tradīcijas aizsākšana, kā arī K.Valdemāra- Ainažu jūrskolas izveide. Pirmā nacionālā atmoda atnesa arī pirmos latviešu nacionālos centienus- Jaunlatvieši vēlējas mazināt vācbaltiešu ietekmi Latvijas teritorijā, šī iemesla dēļ veicinot nacionālas kultūras, izglītības un saimnieciskās patstāvības uzplaukumu. Taču tie bija lojāli Krievijas Impērijas varai un centās uzlabot latviešu stāvokli pastāvošajā valsts iekārtā, nevis uzstādīt radikālākus politiskus mērķus³⁶. Rezultātā, tie neizauga plašākā nacionāli politiskā kustībā. Taču pirmā nacionālā atmoda tomēr bija nozīmīgs solis tālākā latviešu politiskajā darbībā un, līdz ar to, pieminēta arī šajā darba nodaļā, jo, lai gan bija inteliģences aprindu fenomens, tā veicināja latviešu tautas

³² TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 13.lpp.

³³ ŠILDE, Latvijas vēsture, 17 lpp.

³⁴ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 13.lpp.

³⁵ FELDMANIS, Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā, 124.lpp.

³⁶ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 9.lpp.

identitātes apziņas veidošanos, kas ir priekšnosacījums jebkādu nacionāli politisku mērķu uzstādīšanai.

Par spīti ideoloģijas specifikai, kas ir bināri opozicionāra nacionālismam, tieši latviešu sociāldemokrātu aprindās dzima Latvijas autonomijas ideja un tika celtas nacionāli politiskās prasības³⁷. 1890-os gados izveidojās politiskā kustība *Jaunā Strāva*³⁸ ar tādiem biedriem kā J.Pliekšāns, V.Olavs u.c. To ideoloģijas pamatā bija vācu sociālistu idejas, taču šī kustība nebija tīri sociālistiska vai marksistiska³⁹, un, gluži kā partijas, kuras izauga no Jaunās strāvas, aktualizēja arī Latvijas pašnoteikšanos⁴⁰. Tās galvenais aģitācijas veids bija prese, respektīvi, laikraksts *Dienas lapa*, kuru sāka izdot 1886. gadā. Pirmkārt, jaunstrāvnieki iestājās par latviešu strādnieku stāvokļa uzlabošanu, un 1904.gadā to atbalstītāju aprindas Rīgā dibināja pirmo latviešu politisko partiju- LSDSP. Partija uz doto brīdi bija nelegāla, taču, ņemot vērā Latvijas teritorijas augsto industrializācijas līmeni, pulcēja daudz sekotāju.

Paralēli sociāldemokrātu darbībai Latvijas teritorijā arī latviešu emigranti bija politiski aktīvi. Piemēram, M.Valters, E.Rolavs E.Skubiķis Šveicē 20.gasmita sākumā, uz sociāldemokrātijas un strādnieku stāvokļa uzlabošanas pamata, nāca klajā ar nacionāli demokrātiskām idejām, pat pieprasot valsts autonomiju ar saukļiem "Krieviju nost!" un "Patvaldību nost!".⁴¹ Līdzīgas idejas šajā laikā pauda arī latviešu publicists, filozofs P.Zālīte. Viņš studiju laikā uzrakstīja Latvijas autonomijas projektu, kurš tika publicēts un padarīts sabiedrībai zināms 1905.gada revolūcijas laikā. P.Zālītes autonomijas projekts bija pirmais šāda tipa projekts, kurš apskatīja Latvijas autonomiju kā iespējamu alternatīvu tobrīdējam režīmam, taču jāatzīmē, ka tas neparedzēja Latviju kā suverēnu valsti, bet joprojām kā daļu no Krievijas "Ar Latvijas autonomijas prasību vēl nav teikts, ka vēlama Latvijas atdalīšanās no Krievijas, gluži otrādi[.] Vai jel viena dvēsele tiektos pēc neatkarīgas Latvijas?" Latvija būšot Krievijas visuzticamākā sastāvdaļa.⁴² Lai nu kā, arī šāds latviešu emigrantu nacionālais redzējums neguva plašu rezonansi sabiedrībā, un bija nepieciešami plašāki politiski spēki, kas atbalstītu šādu iniciatīvu. Tas norāda, ka Latvijas autonomijas idejas attīstība nav bijusi lineāra, un, lai gan

³⁷ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 9.lpp.

³⁸ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 13.lpp.

³⁹ EDGARS CESKE. Latvijas autonomijas jautājums: no jaunās strāvas līdz latviešu pagaidu nacionālajai padomei. In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 197.lpp.

⁴⁰ Ibidem. 198.lpp.

⁴¹ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 10.lpp.

⁴² APINE, Nacionālais komponents 1905.gada revolūcijā. No: 1905.gads Latvijā: 100 : pētījumi un starptautiskas konferences materiāli, 235.lpp.

šauras aprindas bija radikālas, tomēr tas nenozīmē, ka arī plašākas politiskās aprindas, un, vēl mazāk, visa sabiedrība bija līdzīgās domās.

Lai gan pašā 20.gadsimta sākumā nevar runāt par autonomas Latvijas ideju, kuru atbalstītu plaši latviešu politiskie spēki, tomēr jau tad latvieši, kā arī citas Krievijas Impērijas tautas, pieprasīja liberālas pārmaiņas cara reakcionārajā režīmā. Nozīmīgs posms šiem nacionāli politiskajiem centieniem bija 1905.gada revolūcija. Tās rezultātā cars Nikolajs 17.oktobrī izdeva manifestu, atļaujot dibināt politiskās partijas, kā arī ieviešot tautu pārstāvniecību Valsts Domē⁴³. Tas ļāva latviešiem politiski organizēties un uzstādīt, kā arī aizstāvēt nacionālus mērķus. Uz doto brīdi tika pieprasīta tikai zemstu sistēmas ieviešana Latvijā, latviešu pašvaldība. Lai gan šīs partijas uzstādīja mērenas nacionālas prasības, tās attiecīgi katra vairāk vai mazāk piekāpās cara Nikolaja II varai, redzēja Latviju kā daļu no Krievijas Impērijas. Jāatzīmē, ka attiecīgajā laikā latviešu politiskās partijas raksturoja lojalitāte režīmam, tomēr nozīmīgi tieši tas, ka 1905.gada kontekstā sākās plašāka latviešu politiskā darbība, kas vēlāk, atbilstošos apstākļos, varēja transformēties radikālākā nacionāli politiskā spēkā.

Pirmais pasaules karš atnesa lielas izmaiņas latviešu sabiedrībā. Bēgļu kustība, latviešu strēlnieki, bēgļu glābšanas komitejas darbība, kopīga prombūtne no mājām- šie faktori pakāpeniski saliedēja latviešus, līdz beidzot vienoja to arī kopīgiem politiskiem mērķiem, padarot iespējamāku autonomijas ideju realizēšanu⁴⁴. Kara laikā vairāki latviešu inteliģences pārstāvji nāca klajā ar Latvijas autonomijas projektiem. Piemēram, Fēlikss Cielēns 1915.gada oktobrī izstrādāja Latvijas politiskās autonomijas satversmes projekta tēzes⁴⁵. Tas tika veidots pēc Šveices federācijas parauga, bija detalizēts un paredzēja, ka Latvija būtu autonoma teritoriāla vienība lielās Krievijas sastāvā, un tās teritorija iekļautu Kurzemi, Dienvid-vidzemi un Latgali⁴⁶. Cielēns jau 1915.gadā paredzēja Latvijai plašas autonomijas tiesības un uzskatīja, ka Krievijas pārziņā būtu jāatstāj tikai muitu politika, ārpolitika, vispārējā valsts aizsardzība, kā arī nozīmīgākā saimnieciskā darbība un infrastruktūras pārvaldība⁴⁷. Latvijas intereses pārstāvētu Krievijas parlamentā ievēlēti latviešu pārstāvji. Un, komentējot Krievijas lomu Latvijas pārvaldē, Cielēns uzsvēra, ka pat minētajos gadījumos Latvijai vajadzētu saglabāt lēmumu pieņemšanas tiesības, piemēram, attiecībā uz Latvijas karaspēka mobilizāciju iespējamam karam, kā arī

⁴³ CESKE, Latvijas autonomijas jautājums, 231.lpp.

⁴⁴ JĀNIS ŠILINŠ. Pirmā pasaules kara nozīme Latvijas valsts tapšanas procesā. In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 428.lpp.

⁴⁵ CIELĒNS, Laikmetu maiņā, 395.lpp.

⁴⁶ Ibidem. 396.lpp.

⁴⁷ Ibidem. 398.lpp.

zināmu pārstāvniecību ārlietās u.c.⁴⁸. Arī Dr.Miķelis Valters aktualizēja Latvijas autonomijas jautājumu, nākot klajā ar savu autonomijas projektu. Ņemot vērā politisko apstākļu labvēlību, P.Zālīte centās virzīt īstenošanai savu 19.gadsimta nogalē tapušo projektu, kurš veidots pēc Austrālijas parauga. J.Rainis tikmēr 1916.gadā aizstāvēja autonomas Latvijas-Lietuvas valsts izveidi⁴⁹. Pirmā pasaules kara laikā ne tikai atsevišķi indivīdi apcerēja Latvijas autonomijas ideju, bet tā ieguva rezonansi arī plašākā sabiedrībā- pirmām kārtām, protams, inteliģences slānī, lai gan jāteic, ka sākotnēji ap šo ideju nebija atrodama pilnīga vienprātība. Nacionālu vienotību sekmēja tādi faktori kā bēgļu gaitas- kopīgs sabiedriskais darbs Bēgļu apgādāšanas komitejā, kur veidojās arī Latvijas nākotnes politiskā vide, ar tādiem darbiniekiem kā J.Čakste, V.Olavs, A.Bergs u.c. Arī latviešu strēlnieku cīņa Krievijas armijas rindās cēla tautas pašapziņu, īpaši Ziemassvētku kauju notikumi. Jau pirms Februāra revolūcijas radikālāk nacionāli noskaņotās aprindas pieprasīja Latvijas autonomiju.

Latviešu nacionālā doma uzplauka 19.gadsimta vidū, Jaunlatviešu veicināta. Tie uzskatīja par nozīmīgu latviešu tautas izglītības un kultūras izkopšanu, kas bija pamats tālākiem nacionāli-politiskiem mērķiem. Taču uz doto brīdi tie vēl nebija gatavi radikālām nacionālām prasībām, bija lojāli caram un nekļuva par organizētu politisku kustību. 19.gadsimta noslēgumā aktīvu darbību sāka latviešu sociāldemokrāti, kustība *Jaunā Strāva*. Sociāldemokrāti bija arī pirmie, kas 1904.dibināja latviešu politisko partiju, kā arī 1905.gada revolūcijas laikā cīnījās pret cara reakcionāro režīmu. Šajā laikā tika dibinātas arī citas latviešu politiskās partijas, P.Zālīte publicēja Latvijas autonomijas projektu⁵⁰, kā arī latviešu inteliģences pārstāvji kā M.Valters, E.Rolavs, E.Skubiķis nāca klajā ar Latvijas autonomijas redzējumu. Taču vairums latviešu vēl nebija gatavi patstāvīgas valsts izveidei, neuzstādīja autonomas Latvijas prasību. Pirmais pasaules karš mainīja sabiedrības noskaņojumu- kopīgais liktenis karā, bēgļu gaitās, darbs Bēgļu apgādāšanas komitejā, latviešu strēlnieku cīņa Krievijas armijā veicināja latviešu nacionālo saliedēšanos. F.Cielēns, M.Valters, Rainis un citi nāca klajā ar savu Latvijas autonomijas redzējumu. Latvijas autonomijas ideja tagad guva plašāku rezonansi inteliģences aprindās. Taču cara režīma apstākļi neļāva realizēt nevienu no Latvijas autonomijas koncepcijām, un tālāki centieni nacionālo mērķu īstenošanā sekoja pēc fundamentālām politiskās situācijas pārmaiņām- Krievijas Februāra revolūcijas.

⁴⁸ CIELĒNS, Laikmetu maiņā, 399.lpp.

⁴⁹ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 17.lpp.

⁵⁰ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 14.lpp.

1.2. Februāra revolūcija un politisko brīvību iegūšana: latviešu politiskās darbības uzplaukums

1915.gadā Latvijas teritorijā sākās kara darbība. Latvieši veidoja savas nacionālās strēlnieku vienības un cīnījās par valsts brīvību, karojot Krievijas Impērijas armijas sastāvā, tā rezultātā augot arī latviešu nacionālajai pašapziņai⁵¹. Kara laikā tika piedzīvoti milzīgi zaudējumi- ekonomiski, finansiāli, demogrāfiski⁵². Tika evakuētas rūpnīcas, latviešu ekonomikas balsts, zemnieki bija spiesti pamest savas saimniecības. Jau 1915.gadā vairāki simti tūkstošu latviešu bija spiesti doties bēgļu gaitās, prom no dzimtajām mājām. Liela daļa devās uz Krieviju, tur darbojās Bēgļu apgādāšanas komiteja, sabiedriski, kulturāli un politiski aktīvas latviešu diasporas. Lai gan milzīgais bēgļu skaits, kara darbība bija posts latviešu tautai, tomēr latviešu strēlnieku cīņa karā stiprināja tautas nacionālo pašapziņu, kā arī no Bēgļu apgādāšanas komitejas iniciatīvas vēlāk izauga tālāka organizēta nacionāli politiska darbība, kura spēja uzplaukt ne tikai pašā Latvijā, bet arī bēgļu gaitās. Taču tas nebija līdz reakcionārā cara Nikolaja II režīma krišanai, kad latvieši varēja organizēties politiskajās partijās, bez cenzūras paust savu viedokli, kā arī uzstādīt tālākas autonomijas prasības.

1917.gada Februāra revolūcija un demokrātiska režīma ieviešana bijušajā Krievijas Impērijā pavēra jaunas iespējas latviešu politiskās gribas izpaušmei⁵³. Tika proklamētas pilsoniskās tiesības un brīvība, līdz ar to pirms tam apspiestie politiskie spēki, kā arī Krievijas mazo tautu nacionālās kustības varēja brīvi darboties un paust savus uzskatus⁵⁴. Jau 1905.gada revolūcija un cara 17.oktobra manifests iezīmēja latviešu politiskās darbības un partiju dibināšanas sākumu, taču šīs partijas visumā bijušas mazas un nespēja gūt atbalstu plašākās sabiedrības aprindās, arī cara režīms tās ierobežoja. Savās prasībās šīs partijas nebija noteiktas, tās attiecīgi katra vairāk vai mazāk piekāpās Krievijas Impērijas cara varai, un nacionālajā jautājumā bija mērenas, apsvēra zemstu ieviešanu, bet neko vairāk. E.Blanks par latviešu politisko situāciju attiecīgajā laikā izteicies sekojoši: ” Latvju tautai jau gadu desmitiem trūkst nopietnas politiskās vadības, kas sevišķi jūtams laikmetā starp 1905. un 1917.gada revolūcijām. “. Situācija sāka mainīties Pirmā pasaules kara laikā, latviešu strēlniekiem karojot Krievijas armijas rindās, visumā augot latviešu tautas pašapziņai. Pēc Februāra revolūcijas tika izveidota

⁵¹ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 17.lpp

⁵² ŠILINŠ, Pirmā pasaules kara nozīme Latvijas valsts tapšanas procesā, 424.lpp.

⁵³ ŠILDE, Latvijas vēsture, 148.lpp.

⁵⁴ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 26.lpp.

virikne jaunu latviešu partiju, kas spēja gūt latviešu tautas atbalstu un, iegūto brīvību rezultātā, sākot nacionālas politikas veidošanas procesu⁵⁵.

Sākot ar 1917.gada martu izveidojās vairākas latviešu pilsoniskās politiskās partijas: Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija (24.marts, Maskava), Latvju Neatkarības apvienība (3.aprīlis, Rīga), Latviešu Republikāniskā partija (7.aprīlis, Rīga), Latviešu Demokratiskā partija (16.aprīlis, Pēterpils), Latviešu Radikāldemokrātiskā partija (26.aprīlis, Rīga), Latviešu Zemnieku Savienība (11.maijs, Valka), Latgolas Ļaužu partija (dibināta jau 1916.g., bet 1917.gadā pārcēla darbību uz Latgali).⁵⁶ Katrai Partijai bija savs laikraksts (vai vairāki), kuri kalpoja kā nozīmīgākais aģitācijas līdzeklis, lai paustu partijas uzskatus, idejas, kā arī aicinātu plašākas sabiedrības aprindas atbalstīt tieši tos. Visumā šīs partijas iestājās par līdzīgiem principiem, aktualizēja Latvijas politiskās autonomijas jautājumu, Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšanas nepieciešamību, latviešu skolu, tiesu un citus pašnoteikšanās principus⁵⁷.

Pirmā no šīm nodibinātajām pilsoniskajām partijām bija Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija. Tajā darbojās latviešu inteliģences aprindas- L.Laicens, K.Bachmanis, K.Skalbe, J.Bankavs, P.Dāle, J.Akuraters u.c. Šī partija bija pieprasīja ne tikai plašu latviešu politisku autonomiju, bet arī Latvijas autonomas valsts izveidi Krievijas federatīvajā republikā.⁵⁸ LNDP iestājās par nacionālu karaspēku, skolām, valodu, tiesu, agrārā jautājuma risināšanu, izdalot zemniekiem zemi, kā arī uzsvēra nacionālas kultūras veicināšanas nepieciešamību. Lai gan LNDP tika izveidota Maskavā, tā darbojās arī citās latviešu diasporās vai Latvijas pilsētās- Valkā, Cēsīs, Valmierā, Pēterpilī, Orlā u.c. Partija savas idejas publicēja laikrakstos *Dzimtenes Atbals*⁵⁹, kā arī *Brīvā Latvija*- kurš iznāca kā speciāls partijas izpildorgāns. 1917.gada Valsts Domes vēlēšanās partija startēja Radikālās darba grupas sarakstā Nr.13. kopā ar LZS, Radikāldemokrātiem un ‘neatkarīgiem intelektuāļiem’.⁶⁰ Šī darba turpinājumā tiek tālāk un dziļāk apskatīta šīs partijas darbība un uzskati.

Par vislielāko no latviešu pilsoniskajām partijām 1917.gadā kļuva Latviešu Zemnieku Savienība (LZS) ar vadītāju, tobrīd vēl tikai agronomu, Kārli Ulmani⁶¹. Jau augustā tās biedru skaits sasniedza 20 000, partijas nodaļas bija nodibinātas gandrīz visos Latvijas pagastos, taču

⁵⁵ INESIS FELDMANIS. Kad dzima Latvijas valsts? In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 506.lpp.

⁵⁶ ŠILDE, Latvijas vēsture, 149.lpp.

⁵⁷ Ibidem, 148.lpp.

⁵⁸ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 31.lpp.

⁵⁹ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 32.lpp.

⁶⁰ EZERGAILIS, Esejas par 1917, 251 lpp.

⁶¹ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 31.lpp.

Rīgā tās popularitāte nebija augsta⁶². Partijas dibināšanas sapulcē Ulmanis par tās mērķiem izteicās šādi: “Mums nekas nav jālūdz, bet jāprasa- un jāņem. Mums pašiem ir jābūt kungiem savā zemē, paturot acīs ne viens šķiras, bet vispārības labumu- tas īsumā runas kodols.”⁶³ Kopumā partija bija konservatīva, bet iestājās par vispārējām nacionālām interesēm. LZS biedri vairumā bija kooperatīvo un kulturālo organizāciju darbinieki, tika pārstāvētas arī lauksaimnieku intereses, kas Latvijā bija aktuāli, jo zemnieku bija skaitliski daudz. Zemnieku Savienība aktualizēja agrāro, skolu, baznīcas jautājumus. LZS uzskatīja, ka zemes apstrādātājiem pienākas īpašuma tiesības, lai gan pilnībā neizslēdza arī kopīpašuma pastāvēšanu. Zemes izdalīšanas vajadzībām tiktu izveidots zemes fonds, kurš sastāvētu no konfiscētām kroņa, pilsētu, muižu zemēm, kuras nav iegūtas pirkšanas ceļā. Runājot par partijas redzējumu autonomijas jautājumā, to veidoja Dr. Miķelis Valters. Konceptija tika pilnīgi izstrādāta uz 1917.gada rudenī un publicēta laikrakstā *Par Brīvo Latviju*.⁶⁴ LZS iestājās par autonomu nedalītu Latviju federatīvā Krievijā. Lai izslēgtu lieliniekus kā konkurentus, Zemnieku Savienība iestājās arī par strādnieku stāvokļa uzlabošanu, piemēram, 8 stundu darba dienas noteikšanu, kā arī tūlītēju kara pārtraukšanu.⁶⁵ Partijas preses orgāns bija laikraksts *Līdums*.

Līdzīgu politisko pārliecību kā LNDP puda arī Latvju Neatkarības partija. Tā bija drīzāk apvienība, politiska grupa, nevis partija⁶⁶- tai nebija savu statūtu, programmas. Grupējuma galvenais mērķis bija veicināt latviešu politiskos, kulturālos un saimnieciskos centienus, un par tiem iestājās tādi sabiedriskie darbinieki kā S.Paegle, J.Vītols, F.Trasuns, K.Kundziņš.⁶⁷ S.Paegle vēlāk piedalījās arī Tautas Padomes dibināšanā.

Latviešu Republikānisko partiju nodibināja advokātu grupa, A.Zēbergs un G.Ķempelis, un šo partiju parasti dēvēja par lielburžuāzisku⁶⁸. Partijas biedrs E.Strautnieks vēlāk bija arī Tautas Padomes loceklis. Republikāniskā partija nacionālajā jautājumā visumā bija mērenāka. Savā aprīļa uzsaukumā tā pieprasīja Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšanu, taču atzina arī Krievijas ietekmes turpināšanos- ka “Latvijai jābūt padotai Krievijas pamatlikumiem”⁶⁹. Tā neizteica nekādas prasības daudzos būtiskos jautājumos, galvenokārt, uzsverot tikai politiski-tiesisko iekārtu, policijas iestāžu jautājumu un monetāro sistēmu.

⁶² EZERGAILIS, Esejas 1917, 41.lpp.

⁶³ Valka. In: Līdums, Nr.98. 02.02.1917. 2.lpp.

⁶⁴ ŠILDE, Latvijas vēsture, 154.lpp.

⁶⁵ Ibidem. 155.lpp.

⁶⁶ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 31.lpp.

⁶⁷ ŠILDE, Latvijas vēsture, 151.lpp.

⁶⁸ EZERGAILIS, Esejas 1917, 38.lpp.

⁶⁹ ŠILDE, Latvijas vēsture, 151.lpp.

Pēterpilī tika izveidota centriska Latviešu Demokrātiskā partija, kuras biedri bija saistīti ar laikrakstu *Jaunā Dienas lapa*⁷⁰. Šī partija bija savdabīga un izcēlās uz visumā līdzīgo citu partiju saukļu fona.⁷¹ Daži no redzamākajiem partijas locekļiem bija A.Deglavs, J.Goldmanis, P.Zālīte. Goldmanis nodarbojās ar agrāro jautājumu, P.Zālīte ar valsts tiesību rezolūciju, Latviju pozicionējot kā demokrātisku republiku Krievijas federācijā⁷². Demokrātiskā partija aktīvi reaģēja uz apkārtējo situāciju, politiskajiem procesiem, izsakot noteiktu viedokli un nostāju, piemēram, oponējot lielnieciskajai frazeoloģijai. Demokrātiskā partija izmantoja Marksa idejas, taču pagriezta tās par labu sev- sīkpilsonībai⁷³. 1917.gada maijā demokrātiem bija apvienošanās sarunas ar Radikāldemokrātisko partiju, taču tās izjuka⁷⁴. Mēnesi vēlāk, ņemot vērā programmu līdzību, norisinājās arī nopietnas sarunas ar LZS, taču arī tās nerezultējās apvienībā.⁷⁵ Radikāldemokrāti bija progresīvā latviešu inteliģence, kas savas idejas pauda laikrakstā *Jaunais Vārds*. Daži no partijas locekļiem bija K.Kasparsons, P.Birkerts, J.Zālītis, G.Zemgals u.c.⁷⁶

Latgales Ļaužu Partija tika nodibināta jau pirms 1917.gada februāra, taču tajā laikā vēl bija nelegāla. Pēc revolūcijas tās galvenais mērķis bija veicināt Latgales latviešu nacionālo pašapziņu. Partijas veidotājs F.Ķempis iestājās par Latgales autonomiju, kamēr citi latviešu pilsoniskie politiskie spēki pretējoti vēlējās teritoriju pievienot pārējai Latvijai. Līdz ar to Latgales Ļaužu partija, vēlāk apvienojoties ar sociālistiskiem spēkiem- Latgales darba Ļaužu partija-, bija opozicionāra⁷⁷.

Latviešu pilsoniskā partija, kura izveidojās jau 1906.gadā, taču darbojās arī 1917.gadā, ir Latviešu Tautas partija. 1917.gadā partija, tāpat kā dibināšanas brīdī, bija pro-monarhistiska, būtībā reakcionāra- pieprasot konstitucionālu monarhiju. Latviešu Tautas partija, tāpat kā tās līderis F.Veinbergs, nesimpatizēja pārējām latviešu politiskajām partijām.⁷⁸ Arī sabiedrībā tā neguva lielu atbalstu.

Jauniedibinātais demokrātiskais režīms Krievijā pavēra iespējas latviešiem ne tikai dibināt politiskās partijas, bet tām arī piedalīties politiskajos procesos, tikt ievēlētām valsts pārvaldes institūcijās- pilsētu Domēs, Vidzemes Zemes Padomē, apriņķu zemes padomēs Rīgas, Cēsu,

⁷⁰ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 31.lpp.

⁷¹ EZERGAILIS, Esejas 1917, 30.lpp.

⁷² ŠILDE, Latvijas vēsture, 153.lpp.

⁷³ EZERGAILIS, Esejas 1917, 30.lpp.

⁷⁴ Ibidem. 33. lpp.

⁷⁵ EZERGAILIS, Esejas 1917, 40.lpp.

⁷⁶ ŠILDE, Latvijas vēsture, 152.lpp.

⁷⁷ Ibidem, 156.lpp.

⁷⁸ EZERGAILIS, Esejas 1917, 38.lpp.

Valmieras un Valkas apriņķī, kā arī Krievijas Valsts Domē, kurā jau kopš 1905.gada revolūcijas bijuši vismaz daži latviešu pārstāvji, kā piemēram ilggadējie Domes deputāti J.Zālītis un J.Goldmanis. 1917.gada norisinājās vairāku lielāko Latvijas pilsētu domes vēlēšanas. Tā bija iespēja ne tikai partijām būt politiski aktīvām, bet arī sabiedrībai- vēlēt, tādējādi parādot savu nostāju un viedokli. A.Ezergailis atzīmē, ka “ ka 1917. gada vēlēšanas bija pirmās plaša mēroga vēlēšanas Latvijā- tiešas, brīvas, vispārējas un aizklātas⁷⁹”. Jau 1917.gada vēlēšanās iezīmējās tendences, kuras raksturo latviešu politisko skatuvi arī starp karu periodā. Vairākumu vēlētāju balsu gandrīz visur izdevās iegūt sociāldemokrātiem. No pilsoniskajiem spēkiem vislielākais un ietekmīgākais neapšaubāmi bija LZS. Uz doto brīdi šo abu partiju dominance bija īpaši redzama lauku apvidos, jo tikai lielākajās pilsētās darbojās arī citas partijas.

Pilsētu un apriņķu zemes padomes, līdz ar to arī tajās ievēlētie deputāti, bija atbildīgi par lokālām, organizatoriskām problēmām, to risināšanu attiecīgajās Latvijas teritorijās. Taču Vidzemes, kā arī vēlāk izveidotās Kurzemes un Latgales zemes padomes bija kā pamats plašākai latviešu politiskajai pārstāvniecībai, likumdevējvaras institūcijām, un bija kā pārejas periods līdz 1917.gada nogalei, kad tika izveidota vienota politiskā organizācija- LPNP.

Viena no izveidotajām padomēm bija Kurzemes Pagaidu Zemes padome. Tā tika ievēlēta Kurzemes zemes sapulcē 1917.gada 25-26.aprīlī Tērbatā⁸⁰ no Kurzemes bēgļu politiski aktīvajām aprindām un sastāvēja no 60 personām⁸¹. Ņemot vērā, ka Kurzeme uz doto brīdi atradās vācu okupācijas varā, šī padome nodarbojās ar bēgļu problēmu risināšanu, kā arī Kurzemes nākotnes perspektīvām. Pārējā Latvijas teritorija tobrīd bija daļa no demokrātiskās Krievijas, un tur pēc Februāra revolūcijas tika izveidota Vidzemes Pagaidu Zemes padome, 1917.gada 12.-13.martā norisinoties Vidzemes Zemes sapulcei⁸². Tajā piedalījās vairāk nekā 400 latviešu pilsonisko politisko aprindu pārstāvju, un šajā sapulcē tika pieņemtas 17 rezolūcijas. Nozīmīgas bija rezolūcijas par Latvijas autonomiju, kā arī Latvijas valsts izveidi, kura sastāvētu no Kurzemes, Dienvid-vidzemes, kā arī Latgales. Šāds Latvijas teritorijas un autonomijas redzējums uz doto brīdi kļuva par vairuma latviešu pilsoniskās inteliģences mērķi, ar izņēmumiem kā LNDP aprindas, kuras uzskatīja, ka Vidzemes Zemes padomei jāceļ tālākas prasības- pilnīga Latvijas neatkarība, neesot Krievijas Federācijas sastāvā.⁸³ Par šādu mērķi plašākās politiskajās aprindās tika runāts vēlāk- Vidzemes Zemes padomes konferencē jūlijā, kā arī izdota rezolūcija, kas savās

⁷⁹ ANDRIEVS EZERGAILIS. Rīgas Domes Vēlēšanas 1917.gadā. In: Jaunā Gaita, Nr.69, 1968. 1.lpp.

⁸⁰ Kurzemes Zemes Sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.34, 03.05.1917. 2.lpp.

⁸¹ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 42.lpp.

⁸² Ibidem, 39.lpp.

⁸³ Latviešu zemes padomei! In: Dzimtenes Atbalss, Nr.23., 22.03.1917. 1.lpp.

prasībās bija radikālāka- tā runāja par pilnīgu Latvijas autonomiju. Šo mērķi vēlāk konkretizēja un izpildei virzīja LPNP. Vidzemes Zemes padome turpināja pastāvēt mazāk nekā gadu, un, lai gan 1917.gada augustā norisinājās tās vēlēšanas, drīz varu Vidzemē pārņēma lielinieki.

Latvijas autonomijas idejas, kā arī latviešu politisko centienu vēsturē nozīmīgs bija Pirmais Latgales latviešu kongress, kurš norisinājās 1917.gada 13.-14.aprīlī Rēzeknē⁸⁴. Tā priekšsēdētājs bija latviešu garīdznieks un latgaliešu kultūras advokāts F.Trasuns. Šajā kongresā tika pieņemts tālākajai Latvijas vēsturei svarīgais lēmums- ka Latgalei jābūt daļai no valsts teritorijas un tai jāatdalās no Vitebskas guberņas teritorijas. Jāteic, ka lēmums tomēr nebija vienprātīgs, jo F.Kemps un viņa atbalstītāji nepiekrita šādai iniciatīvai un pameta kongresa telpas. Tomēr latgaliešu pārstāvju vairākums savu izvēli bija izdarījuši, un tagad tika ievēlēti spēki, kas darbojās, lai tos realizētu- Latgales Zemes padome⁸⁵.

Lai gan Pirmais pasaules karš aizsāka latviešu nacionālās saliedētības un pašapziņas pieaugumu, tieši Februāra revolūcija un ar to saistītās politiskās atmosfēras pārmaiņas bija tās, kuras ļāva latviešiem politiski organizēties un brīvi, konkrēti izteikt valstiskuma mērķus. Pēc cara režīma krišanas veidojās virkne jaunu latviešu politisko partiju, viena no tām bija arī LNDP, kura detalizētāk apskatīta šajā pētījumā. Šīs partijas izteica savu viedokli laikrakstos, kā arī darbojās politiskajās organizācijās- Krievijas pilsētu domēs, Vidzemes, Kurzemes un Latgales Zemes padomēs. Šīs ievēlētās politiskās institūcijas savās rezolūcijās uzstādīja ne tikai lokālu, praktiskas dabas problēmu risināšanas mērķus, bet arī runāja par Latvijas autonomijas redzējumu, kurš demokrātiskās Krievijas laikā izpaudās kā autonoma Latvija ar Kurzemes, Dienvidvidzemes un Latgales teritorijām kā daļu no federatīvas Krievijas.

1.3. Nacionāla politiskā griba- neatkarīgas Latvijas prasība un veicināšana

Jau kopš Februāra revolūcijas plašākas latviešu politiski aktīvās sabiedrības aprindas sāka izteikt nacionālas prasības un mērķus. 1917.gadā izplatītākā ideja bija "Brīva Latvija Brīvā Krievijā"- jeb Latvijas autonomija federatīvās Krievijas sastāvā, ko atbalstīja arī vairums latviešu politisko partiju⁸⁶. Uz doto brīdi latvieši vēl necerēja uz suverēnas Latvija Republikas izveidi. Taču bija arī aprindas, kuras jau 1917.gada vidū iestājās par pilnīgu Latvijas neatkarību, suverenitāti, piemēram, to darīja LNDP. Šis aspekts tiek detalizētāk apskatīts pētījuma nodaļā 2.1. Latvijas lielāko administratīvo vienību- novadu- Zemes padomes apsprieda Latvijas nākotnes

⁸⁴ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 42.lpp.

⁸⁵ Ibidem, 43.lpp.

⁸⁶ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 34.lpp.

modeli, nāca klajā ar risinājumiem. Taču tās nespēja kļūt par vienotu politisku spēku un nākt klajā ar kopēju vīziju un prasībām attiecībā uz tālāko Latvijas valsts likteni. Taču 1917.gada nogalē tika izveidota jauna latviešu nacionāli politiska institūcija- Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome (LPNP). Kā rakstījis vēsturnieks A.Šilde: "Ar LPNP dibināšanu sākās jauns posms latviešu politiskajos centienos, un tās darbība jau reāli iezīmē Latvijas valsts tapšanu."⁸⁷ Līdz ar LPNP izveidi tika mērķtiecīgi, organizēti un tieši uzstādīts latviešu tautas mērķis- neatkarīgas, demokrātiskas Latvijas valsts pasludināšana-, kuras veicināšanā kopā darbojās plašs latviešu pilsoniskā politiskā spektra pārstāvju pulks.

Ideja par LPNP nebija pēkšņa un iezīmējās līdz ar Februāra revolūciju, par to aktīvi aģitēja tieši LNDP, uzsverot Nacionālpadomes kā latviešu politiskā orgāna izveides nepieciešamību. Taču sākotnēji tika izveidotas Latvijas administratīvo vienību Zemes padomes⁸⁸, kuras pildīja latviešu politiskās pārstāvniecības funkciju, un uz doto brīdi to apvienošana jaunā politiskā orgānā nenotika, lai gan tika apsvērta. Apstākļi mainījās 1917.gada otrajā pusē. Līdz tam Latvijas teritorijas bija atradusies Krievijas sastāvā kopš februāra-demokrātiskas Krievijas. Līdz ar to, latviešu nākotnes plānos bija jāņem vērā šis attiecīgais apstāklis, un arī valsts autonomijas redzējums bija tam pakārtots- daudziem atbalstot autonomu Latviju Krievijas Federācijā. Taču 1917.gadā oktobrī notika lielinieku apvērsums, mainot politisko atmosfēru visā Krievijas teritorijā. Pēc lielinieku apvērsuma, kā arī Vidzemes nonākšanas vācu pakļautība, Latvijas valsts jautājums ieguva akūtu raksturu un politiskie darbinieki steidzās izveidot valstiskuma pamatu. Šādos apstākļos tika nodibināta LPNP, kā arī izvirzīts Latvijas suverenitātes mērķis.

LPNP izveide tika apspriesta un bija politisko diskusiju temats vairākus mēnešus, un prasības par tās izveidi daļa politiskās elites cēla jau līdz ar Februāra revolūciju⁸⁹. Taču konkrēti par šī orgāna izveidi tika izlemts tikai 1917.gada 1.oktobrī. Krievijas Valsts domnieki J.Goldmanis un J.Zālītis bija uzaicinājuši latviešu politisko aprindu pārstāvjus uz tikšanos Pēterpilī, kur tad arī tika izlemts par labu LPNP izveidošanai, kā arī iecelta darba grupa- Organizācijas birojs-, kas attiecīgi īstenotu tās priekšdarbus⁹⁰. Drīz sekoja lielinieku apvērsums un varas sagrābšana Krievijā, līdz ar to pirmā LPNP plānotā sesija Valmierā nenotika⁹¹. Taču par spīti nelabvēlīgajai lielinieku nostājai suverēnās Latvijas jautājumā, latviešu nacionālā griba bija

⁸⁷ ŠILDE, Latvijas vēsture, 207.lpp.

⁸⁸ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 39.lpp.

⁸⁹ Ibidem, Neatkarības čuksti, 32.lpp.

⁹⁰ ŠILDE, Latvijas vēsture, 207.lpp.

⁹¹ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 90.lpp.

sasniedzusi pietiekami augstu pakāpi, lai turpinātu centienus neatkarīgas Latvijas veicināšanā. Arī starptautiskie apstākļi⁹²- V.Vilsona tautu pašnoteikšanās koncepcija, ASV iesaistīšanās karā un šķietamā Sabiedroto uzvaras iespējamība- ietekmēja latviešu politisko aprindu viedokli un mudināja nākt klajā ar suverēnas Latvijas plānu, ko kara beigās varētu aizstāvēt arī starptautiskajā telpā miera sarunu kontekstā. Līdz ar to, 1917.gada 16-19.novembrī norisinājās pirmā LPNP sesija Valkā⁹³, kur tika arī oficiāli dibināts šis politiskās pārstāvniecības orgāns. Šī sesija pulcēja plašu latviešu pilsonisko politisko aktīvistu aprindu pārstāvjus- Vidzemes, Kurzemes, Latgales zemes padomju delegātus, Bēgļu apgādāšanas komitejas pārstāvjus, kā arī politisko partiju pārstāvjus, nodrošinot, ka LPNP iniciatīvā iesaistītas pēc iespējas daudzveidīgākas latviešu politiskās aprindas.

Jau ar pirmo LPNP sanākumi tika aktualizēti tādi jautājumi kā Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšana, ārzemju biroja izveidošana-informējot citas valstis par LPNP centieniem, kā arī Latvijas starptautiskā stāvokļa un attiecību konkretizēšana. Otrajā LPNP sesijā Pēterpilī 1917.gada 30.decembrī vidū tika pieņemta Latvijas vēsturē nozīmīgā deklarācija par neatkarīgas Latvijas Republikas izveides vadlīnijām, respektīvi, ka tai jābūt " neatkarīgai, demokrātiskai republikai, kura apvienotu Kurzemi, Vidzemi un Latgali", kā arī, ka tā "protestē pret jebkuru Latvijas sadalīšanas mēģinājumu, sevišķi pasvītrojot, ka latvju tautas pirmā un neatlaidīgā prasība ir Latvijas teritoriālā un etnogrāfiskā nedalāmība". Līdz tam latviešu pilsoniskās politiskās aprindas nebija nonākušas pie konsensa un vienota mērķa attiecība uz Latvijas nākotnes ideju, kā arī liela daļa no tām atbalstīja Latvijas kā Krievijas Federācijas autonomas sastāvdaļas pastāvēšanu. Taču šajā deklarācijā politiskie spēki vienojās konkrētā politiskā mērķī, kas bija suverēna Latvijas Republika.

Nākamajos mēnešus LPNP darbojās, lai darītu iespējamu neatkarīgas Latvijas izveidi. Šajā aspektā liela loma bija LPNP ārlietu nodaļai, kas būtībā bija latviešu diplomātiskā dienesta sākums. Pirms LPNP darbības, J.Goldmaņa pamudināts, diplomāts J.Seskis 1917.gada 18.oktobrī uzsāka vadīt Latviešu Informācijas biroju Pēterpilī, kura uzdevums bija Antantes valstīm ziņot par Latvijas jautājumu- tautu, kultūru, politiskajiem mērķiem. Šis birojs darbojās neilgu laiku, un tam nebija nepieciešamais juridiskais pamats diplomātiskam darbam ārzemēs, tādēļ tas pēc LPNP ārlietu nodaļas izveides tika inkorporēts šajā politiskajā institūcijā, saglabājot savu sākotnējo funkciju. LPNP 1917.gada 2.decembra sēdē tika izlemts izveidot Ārlietu biroju ar sekojošiem locekļiem: Ārlietu nodaļas priekšsēdētāju J. Goldmani, par locekļiem - prof. J. Rancānu, O.

⁹² ŠILDE, Latvijas vēsture, 210.lpp.

⁹³ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 93.lpp.

Nonācu, A. Bergu un A. Dobeli, par sekretāriem - sākumā A. Dobeli, vēlāk - J. Seski. Par pirmajiem trim LPNP delegātiem uz ārzemēm - Lielbritāniju, ASV un Franciju - J. Kreicbergu, Z. Meierovicu un J. Čaksti, bet, kā ceturto līdz turpmākam rīkojumam - J. Seski⁹⁴. Ārlietu nodaļas darbinieki dibināja diplomātiskus kontaktus ar ārvalstīm, kā arī bija latviešu neatkarības mērķa, kā arī kultūras, vēstures specifikas vēstnieki⁹⁵. 1918.gada 4.augustā Z.A.Meierovics nodibināja Informācijas biroju arī Stokholmā- neitrālā teritorijā, kur veda sarunas ar lielvalstu diplomātiem. Lielbritānija bija gatava uzklaut Meierovica centienus, oktobrī ārlietu ministrs Lords Balfūrs piekrita tikties ar LPNP pārstāvi. Pēc 11.novembra un Kompjēnas pamiera Balfūrs *de facto* atzina LPNP kā neatkarīgās Latvijas augstākās vadības institūciju⁹⁶.

Paralēli LPNP darbībai Krievijas teritorijā, vācu okupētajās Latvijas teritorijās darbojās Demokrātiskais Bloks, kurš arī centās aizstāvēt latviešu nacionālās tiesības. Tas tika izveidots Rīgā neilgi pēc vācu iebrukuma- 1917.gada rudenī⁹⁷. Tas sastāvēja no mērenajiem latviešu politiskajiem spēkiem, kuri atbalstīja Latvijas nacionālos centienus. Daži no redzamākajiem Demokrātiskā bloka pārstāvjiem bija K.Ulmanis, M. Skujenieks, P. Kalniņš, R. Bēnuss, E. Bite, M. Bružis, F.Paegle u.c. Demokrātiskais Bloks aizstāvēja Latvijas neatkarības ideju vācu politiskās elites aprindās, kā arī paralēli tam izstrādāja plānus Latvijas priekšparlamenta un valdības izveidei. Tāpat kā LPNP biedri, arī Demokrātiskā bloka pārstāvji piedalījās Latvijas valsts proklamēšanā, kā arī tālākajā politiskajā darbībā.

Krievijas demokrātiskā režīma sabrukums, kā arī vācu okupācija Latvijas teritorijā mudināja latviešu politiskos spēkus saliedēties un darboties konkrēta mērķa realizēšanai. Mainoties politiskajiem apstākļiem, 1917.gada nogalē nacionālas un mērenas latviešu politiskās aprindas vienojās par nepieciešamību izveidot neatkarīgu Latvijas Republiku, atsakoties no iepriekšējām prasībām par kādu citu valsts modeļu ieviešanu. Partijas savus darbības centienus novirzīja no iepriekšējām latviešu politiskajām institūcijām uz divām citām, nodibinot LPNP un Demokrātisko bloku. LPNP darbojās lielnieciskajā Krievijā, risinot suverēnas Latvijas valsts izveides priekšdarbus, kā arī aizstāvēt latviešu nacionālās intereses ārzemēs, diplomātiskajā telpā. Tikmēr Demokrātiskais bloks tika izveidots vācu okupācijas apstākļos, un vecināja Latvijas neatkarību attiecīgajā politiskajā telpā⁹⁸. Abas šīs organizācijas vēlāk, 1918.gada novembrī,

⁹⁴ [A.] LEHRIS. Latvijas ārpolitiskā dienesta un Ārlietu ministrijas izveidošana (1917-1919). Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, Nr.4, 1997. 78.lpp.

⁹⁵ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 116.lpp.

⁹⁶ Ibidem, 140.lpp.

⁹⁷ FELDMANIS, Kad dzima Latvijas valsts?, 511.lpp.

⁹⁸ Ibidem.

pedalījās arī Latvijas neatkarības pasludināšanā, un to biedri kļuva par turpmākās Latvijas politisko institūciju amatpersonām. LPNP un Demokrātiskā bloka pastāvēšanas laiks bija nozīmīgs, jo tas konkretizēja latviešu politisko darbinieku mērķus, kā arī iezīmēja kopīgu darbību valsts izveidē, kuras attīstības centienos šīs personas turpināja darboties arī turpmākos gadus.

1.4. Tautas padome un Latvijas valsts proklamēšana

Līdz pat 1918.gada rudenim divas latviešu politiskās platformas- LPNP un Demokrātiskais bloks- darbojās atsevišķi. Lai gan pēc pilnīgas Latvijas okupācijas zem vācu varas abām politiskajām pārstāvniecībām būtībā bija iespēja sadarboties, tās turpināja strādāt autonomi⁹⁹. Viens no iemesliem tam bijusi sociāldemokrātu darbība Demokrātiskajā blokā un nevēlēšanās veidot ciešākus kontaktus ar pilsonisko LPNP. Šāda situācija turpinājās līdz pat 1918.gada septembrim-oktobrim. Taču, pienākot rudenim, mainījās politiskā situācija Vācijā- pie varas valdībā pirmo reizi nonāca arī kreisie spēki, kas deva cerību par grozījumiem arī Vācijas nostājā pret Latvijas nacionālo jautājumu. Tas mudināja gan Demokrātisko Bloku¹⁰⁰, gan LPNP ārvalstīs aktīvi agitēt par labu Latvijas neatkarībai, cenšoties panākt attiecīgi Vācijas vai Sabiedroto labvēlību. Šis aspekts sekmēja arī dialoga veidošanos starp LPNP un Demokrātisko Bloku, lai gan visumā to daba bija sāncensīga, iezīmējoties cīņai par panākumiem diplomātiskajā telpā. Taču jāatzīmē arī tas, ka, par spīti zināmām nesaskaņām, būtībā abas darbojās viena mērķa vārdā- mērķa, kurš tika īstenots uz Latvijas Nacionālā teātra skatuves 1918.gada 18.novembrī.

Vācijas kapitulācija karā un Kompjēnas miera līguma parakstīšana 11.novembrī un no tā izrietošās pārmaiņas, kā, piemēram, A.Vinniga īstenotā cenzūras un sapulču aizlieguma atcelšana radīja nepieciešamos apstākļus, lai latviešu politiskie spēki veidotu atbilstošu politisko platformu un proklamētu Latvijas valsts neatkarību¹⁰¹. Protams, šajā procesā iezīmējās arī noteiktas problēmas- viena no tām bija sociāldemokrātu attieksme pret LPNP un *vice versa*¹⁰². 12.novembrī norisinājās sarunas starp LPNP un Demokrātisko bloku, un kreisie lika skaidri noprast, ka nevēlas proklamēt valsti uz LPNP politiskās platformas pamata, par ko stingri iestājās V.Zāmuels un A.Bergs. Līdz ar to bija jāmeklē kompromiss, kurš pieņemams arī sociāldemokrātiem, un ar to nāca klajā Demokrātiskā bloka politiķi, K.Ulmanis ar priekšlikumu

⁹⁹ PUMPURINŠ, Latvijas Valsts dibinātāji., 41.lpp.

¹⁰⁰ FELDMANIS, Kad tapa Latvijas valsts, 525.lpp.

¹⁰¹ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 147.lpp.

¹⁰² Šilde, Latvijas vēsture, 256.lpp.

par Tautas padomes izveidi¹⁰³. E.Dunsdorfs uzskata, ka Bloka pilsoniskajiem spēkiem šī bija viena no izvēlēm, otrai esot norobežošanās no kreisajiem spēkiem un pievienošanās LPNP¹⁰⁴. Tikmēr arī LPNP bija nostādīta izvēlēs priekšā- darboties Ulmaņa atbalstītajā jaunajā priekšparlamentā Tautas padomē vai ne, pašai tādu apstākļu kā nepietiekams sociāldemokrātu atbalsts, rīcības ātrums, sākotnējo institūciju atbalsta neesamība dēļ paliekot otrajā plānā¹⁰⁵. Lai nu kā, vismaz daļa LPNP pārstāvju bez savas organizācijas dalības izvēlējās pieslieties Tautas padomei un turpināt nacionāli politisko mērķu īstenošanu.

Tautas padomes dibināšana un tās darbības vadlīnijas tika izlemtas 16.novembrī, satiekoties visiem Tautas padomē uzaicinātajiem politiskajiem spēkiem. Protams, šajā sapulcē iezīmējās nesaskaņas starp pilsoniskajiem spēkiem un sociāldemokrātiem, taču par spīti tam, abas politiskā spektra puses vienojās par Tautas padomes dibināšanu. Nākamajā dienā, 1918.gada 17.novembrī, Rīgas Amatnieku Biedrības Krājaizdevēju kases telpās¹⁰⁶ sanāca kopā 35 partiju delegāti un lēma par galējo Tautas Padomes politisko platformu, tās mērķiem, galvenajiem vadītājiem, kā arī izpildvaras jeb Pagaidu valdības izveidi. Par Tautas padomes priekšsēdētāju iecēla J.Čaksti, priekšsēdētāja biedriem M.Skujenieku un G.Zemgalu, pirmo sekretāru E.Bitu un tā biedriem- E.Skubiķi un S.Kambalu. Šīs institūcijas politiskajā platformā bija iekļauti sekojoši nosacījumi: pēc iespējas ātrāk demokrātiskās vēlēšanās ievēlama Satversmes sapulce; Latvija ir demokrātiska republika; suverēna vara pieder Tautas padomei, kas iecēļ Pagaidu valdību; Latvijas likumos jānodrošina minoritāšu tiesības; Latvijā jāievēro vārda un pulcēšanās brīvība; aizsardzībai jāveido Tautas milicija; pašvaldības jāievēl demokrātiskās vēlēšanās¹⁰⁷. 17.novembra sēdē tika pabeigti priekšdarbi valsts proklamēšanai, uz kuru pamata dienu vēlāk tika pasludināta neatkarīga Latvijas valsts.

Ņemot vērā, ka politiski zīmīgā Rīgas pils atradās vācu militārajā varā, tad par Latvijas valsts proklamēšanas vietu tika izraudzīts Latvju operas nams, mūsdienās pazīstams kā Latvijas Nacionālais teātris. Pirms svinīgās ceremonijas bija jāveic dažādi sagatavošanās darbi, par kuriem atbildīgi bija M.Bružis, R.Bēnuss un A.Ķeniņš. Vienas dienas laikā tika sagatavota akta norises kārtība, Latvju operas zāle un tās skatuve, izsūtīti ielūgumi un nodrukātas ieejas kartes¹⁰⁸. 18.novembra pēcpusdienā sāka ierasties pasākuma viesi, 16.30 sākoties svinīgajai sēdei ar 38

¹⁰³ PUMPURINŠ, Latvijas valsts dibinātāji, 43.lpp.

¹⁰⁴ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 151.lpp.

¹⁰⁵ PUMPURINŠ, Latvijas valsts dibinātāji, 44.lpp.

¹⁰⁶ ŠILDE, Latvijas vēsture, 257.lpp

¹⁰⁷ PUMPURINŠ, Latvijas valsts dibinātāji, 47.lpp.

¹⁰⁸ Ibidem, 48-.49.lpp.

Tautas padomes delegātu dalību¹⁰⁹. To atklāja un vadīja G.Zemgals, jo J.Čakste nebija ieradies. Šīs ceremonijas laikā tika paziņots, ka suverēnā vara pārgājusi Latvijas Tautas padomes rokās, kā arī pasludināta Latvijas suverēna republika. Tika dibināta Latvijas valsts, un šī pacilājošā notikuma gaisotnē katrs Tautas padomes pārstāvis teica savus apsveikuma vārdus. No šī brīža Latvijā darbojās pašu latviešu vadīta likumdevējietāde, Tautas padome, kā arī izpildvara-Pagaidu valdība. Tās turpmāko divu gadu laikā piesaistīja arvien vairāk latviešu politisko spēku, tādējādi veidojot pamatu 1920.gada Satversmes sapulcei un Latvijas politiskajai skatuvei starp karu periodā.

¹⁰⁹ Šilde, Latvijas vēsture, 260.lpp.

2.LNDP DARBĪBAS VIRZIENI NO 1917.G. MARTAM LĪDZ 1917.G. OKTOBRIM

Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija tika dibinātā 1917.gada 27.martā Maskavā. Divas dienas pēc LNDP izveides, 29.martā, tās neoficiālajā preses orgānā *Dzimtenes Atbalss* parādījās pirmās ziņas par partijas izveidošanos¹¹⁰. Ņemot vērā, ka Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija tika dibināta tieši Maskavā, tā 1917.gada laikā bija arī partijas galvenais centrs un ideju aģitators¹¹¹, taču jau 1917.gada marta beigās arī citas partijas grupas sāka organizēties vairākās pilsētās¹¹² Latvijas un Krievijas teritorijās. Grupas locekļu skaits bija neierobežots un tā bija uzskatāma par pilnvērtīgu pēc grupas Padomes iecelšanas vismaz 5 locekļu sastāvā.¹¹³ *Dzimtenes Atbalss* dažādos uzsaukumos aicināja Latvijas autonomijas atbalstītājus pievienoties LNDP un veidot jaunas tās grupas¹¹⁴. Arī turpmāk partija darbojās gan Krievijas, gan Latvijas Vidzemes daļas teritorijās, lai gan, kā LNDP dibinātāja, centrāla bija tieši Maskavas grupa. Par partijas biedru varēja kļūt jebkura vismaz 18 gadus veca¹¹⁵ persona, kas aizstāvēja LNDP intereses, mērķus, kuri uz doto brīdi bija autonoma Latvija Krievijas federācijā, kas sastāv no Latgales, Dienvidvidzemes, Kurzemes teritorijām, kurai ir autonomas administratīvas iestādes, latviešu valoda kā valsts valoda u.c.¹¹⁶ Biedra maksa bija vismaz 1 rublis gadā¹¹⁷. Partijas neoficiālais preses orgāns bija *Dzimtenes Atbalss* Maskavā, kā arī no jūlija Cēsīs sāka iznākt tās oficiālais preses orgāns- *Brīvā Latvija*.

Uz 1917.gada jūliju bija izveidotas 12 LNDP grupas¹¹⁸. Lai gan visumā partijas grupas- Valmierā, Rīgā, Valkā, Cēsīs, Orlā, Petrogradā¹¹⁹ un citur darbojās atsevišķi, tās vienoja kopīgie partijas mērķi un idejas. 1917.gada 24.-25.jūnijā partija rīkoja konferenci, kurā ar attiecīgiem nosacījumiem tika uzaicināti pārstāvji no visām grupām: pirmie dibinātāji, LNDP programmas pamata principu izstrādātāji, 1 delegāts no katriem 50 grupas biedriem, kā arī, ja grupā mazāk nekā 50 biedru, tad attiecīgi 1 delegāts. Tajā ieradās 17 delegāti ar mandātiem, kā arī 30 citi

¹¹⁰ Latviešu Nacionāldemokrātu partija. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 1.lpp.

¹¹¹ BLANKS, Republikas priekšvakarā, 26.lpp.

¹¹² Latviešu Nacionāldemokrātu partija. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 1.lpp.

¹¹³ LNDP Organizācijas pagaidu plāns. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.31, 22.04.1917. 2.lpp.

¹¹⁴ Uzsaukums- Stāvat par Latviju! In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.28, 12.04.1917. 2.lpp.

¹¹⁵ LNDP Organizācijas pagaidu plāns. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.31, 22.04.1917. 2.lpp.

¹¹⁶ NDP partijas galvenie principi. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 1.lpp.

¹¹⁷ Latviešu Nacionāldemokrātu partija. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 1.lpp.

¹¹⁸ LNDP. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.54, 15.07.1917. 4.lpp.

¹¹⁹ Par Nacionāldemokrātijas jauno grupu organizēšanos. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.31, 22.04.1917. 2.lpp.

partijas biedri.¹²⁰ Šajā konferencē partija galvenokārt nodarbojās ar partijas programmas izstrādi, formulējot tās mērķus, kurus apsprieda un pieņēma visas partijas grupas. Tika konkrēti definēta partijas nostāja. Līdz ar to tieši 1917.gada pirmā puse bija laiks, kad tika konkrēti definēti partijas uzskati un veidota tās ideoloģija.

Nemot vērā, ka partija dibināta 1917.martā, tad šajā nodaļā apskatīta partijas darbība sākot no konkrētā laika perioda, kā arī par beigu robežu autore izvēlējusies 1917.gada oktobri, jo tad visā bijušās Krievijas Impērijas telpā norisinājās nozīmīgas politiskas izmaiņas, kas ietekmēja arī LNDP darbību. Sākās jauns posms latviešu politiskajā darbībā, tai skaitā arī attiecīgās partijas vēsturē.

2.1.Latvijas autonomijas jautājums un valstiskuma idejas veicināšana

Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija savos laikrakstos *Dzimtenes Atbalss* un *Brīvā Latvija* īpašu uzmanību pievērta tieši Latvijas nacionālajam jautājumam- tā iestājās par latviešu tautas brīvībām, patstāvību. 1917.gada laikā abu laikrakstu un partijas darbinieki veltīja daudz rakstu Latvijas autonomijas redzējumam, iespējamajiem modeļiem, uzsverot tā ieviešanas nozīmību un neatliekamību. Partijas pārstāvis K.Upits uzskatīja, ka ‘‘Nacionālās apziņas modināšanā un Latvijas patstāvības idejas popularizēšanā partijas idejas aizstāvošajam laikrakstam *Dzimtenes Atbalss* piekrita gandrīz tikpat svarīga nozīme, kā savā laikā Krišjāņa Valdemāra izdotām *Pēterburgas avīzēm* mūsu tautas pirmā nacionālās atmodas laikmeta ievadīšanā’’.¹²¹ Šajā nodaļā tiks apskatīta LNDP latviešu nacionālās autonomijas idejas naratīva pakāpeniska transformācija, kā arī partijas centieni idejas popularizēšanā un veicināšanā.

Lai gan partija dibināta martā, tomēr jāatzīmē, ka jau pirms tam laikrakstā *Dzimtenes Atbalss* darbojās latviešu pilsoniskās inteliģences aprindas, kuras vēlāk veidoja partijas kodolu, līdz ar to laikraksts būtībā jau pirms partijas dibināšanas pārstāvēja tās politisko redzējumu un kursu. To apstiprina arī K.Upiņa teiktais: ‘‘viņa [LNDP] nodibinājās 1917.gada marta mēneša beigās un bija dabīgs turpinājums tai darbībai, kuru visu laiku bija veicinājusi sabiedrisko darbinieku un rakstnieku grupa, kas pulcējās ap *Dzimtenes Atbalsi* un Maskavas inteliģences vakariem.’’¹²² Līdz ar to šajā nodaļā noderīgi arī nedaudz iezīmēt *Dzimtenes Atbalss* aprindu

¹²⁰ LNDP partijas konference. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.49, 28.06.1917. 1.lpp.

¹²¹ UPĪTS, Pulkvedis Briedis, 8.lpp.

¹²² *Ibidem*, 22.lpp.

darbību neilgi pirms pašas partijas dibināšanas. Jāatzīmē arī tas, ka partijas galvenais ideologs bija L.Laicens, līdz ar to viņam bija svarīga loma partijas ideju formulēšanā¹²³.

Ja apskatām partijas grupas uzskatus un darbību tieši 1917.gada pirmajā pusē, tad redzams, ka jau gada sākumā *Dzimtenes Atbalsī* tiek aktualizēta nepieciešamība pēc latviešu nacionālās gribas izpaušanas. Piemēram, avīzes 1917.g. 1.numura ievadrakstā redakcija uzsver, ka latviešiem kā nācijai ir vajadzīga "sava politiskā orientācija, kas vadītu tautas domas uz vieniem mērķiem[...] Orientācija var vislabāk parādīties avīzēs, tāpēc tur skaidri jānorāda mūsu nacionālā nostāja un skatījums uz notikumiem, nevis kāda cita".¹²⁴ Šis citāts liek noprast, ka laikraksta mērķis ir arī pašiem parādīt šo nacionālo nostāju, ko tas nepārprotami īsteno. *Dzimtenes Atbalss* runā gan par kopēju iekšējo, gan ārējo orientāciju¹²⁵. Tas nozīmē, ka tautai jābūt vienotam mērķim un skatījumam uz iekšējo situāciju, kopējam redzējumam par Kurzemi, Dienvid-vidzemi un Latgali, kā arī savai nostājai ārzemēs: savam, citu varu nesagroztam ārzemju notikumu atspoguļojam presē¹²⁶ un savas valsts vārda, kultūras un valodas popularizēšanai starptautiskajā telpā¹²⁷.

1917.gada sākumā Nacionāldemokrātu aprindas runāja par vispārīgu tautas kopības vairošanu, arī latviešu koloniju jeb diasporu starpā. Piemēram, tika izteikts interesants ierosinājums- veidot *Latviešu koloniju grāmatu* pēc Sibīrijas latviešu kolonijas darbinieka M.Melnalkšņa iniciatīvas jeb *Sibīrijas latviešu gada grāmatas* parauga.¹²⁸ Lai grāmatu izveidotu, *Dzimtenes Atbalss* aicināja ievākt ziņas par pastāvošo latviešu diasporu izcelšanos un darbību, kā arī veidot ciešākas saites ar citām kolonijām un Latviju, tādējādi nogādājot informāciju, kā arī nodrošinot kultūras sakaru pastāvēšanu, kas īpaši svarīgi jaunākajām paaudzēm. Grāmata bija papildināma ik pēc noteikta laika perioda. Tika veikti mēģinājumi vākt ziedojumus, tomēr tuvākajā laikā šī koncepcija zaudēja aktualitāti, saglabājoties tikai idejas līmenī, tāpat kā Melnalkšņa Sibīrijas grāmata.

Jau pieminētās vispārējās tautas nacionālās apziņas stiprinošās idejas drīz tika definētas nedaudz specifiskāk. Piemēram, janvāra beigās tika runāts par skaidrāku nacionālu mērķu nepieciešamību, uzsverot tieši Latvijas apvienošanas, pašvaldības jautājumu, kā arī izglītību

¹²³ ERNESTS BLANKS. Republikas priekšvakarā IV. In: Latvijas Vēstnesis, Nr.287, 20.12.1922.

¹²⁴ Orientācija un viedoklis. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.1, 04.01.1917. 1.lpp.

¹²⁵ Latvija ārzemēs. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.3, 11.01.1917. 1.lpp.

¹²⁶ Ibidem. 2.lpp.

¹²⁷ Ko sola miera notes? In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.2, 07.01.1917. 2.lpp.

¹²⁸ Koloniju sargāšana. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.5, 18.01.1917. 1.lpp.

mātes valodā un bezzemnieku apgādāšanu ar zemi¹²⁹. Šie jautājumi tiks detalizētāk iztirzāti nākamajās darba nodaļās. 1917.gada sākumā daudz tika runāts par Latvijas popularizēšanu ārzemēs, jo tas ietekmēsot mūsu likteni pēc kara miera konferencē: ‘Šis gads būs tautām likteņu lemjošs. Miera konferencē tiks pārrunātas arī mazo, nesuverēno tautu tiesības. Tāpēc mums jārikojas- jāiepazīstina Krievija, sabiedrotie ar latviešu tautu, kultūru un tās īpatnībām. Jo mūsu tautas pāriešana uz laimīgiem laikiem ir tiešā atkarībā no tā, kā Krievija un Eiropas valstis vērtēs mūsu tautas spēkus, cik tos atzīs.¹³⁰’ Ekspektācijās par drīzām kara beigām, šāds naratīvs bija aktuāls visu gadu.

Februārī Krievijas iekšējā situācija kļuva arvien nestabilāka, politisko varu sāka uztraukt revolucionārā darbība. Šādā kontekstā 14.februārī norisinājās Krievijas Valsts Domes sanāksšana. Sakarā ar to *Dzimtenes Atbalss* pieprasīja latviešu vajadzību izklāstīšanu Domē, darot to zināmu plašākām krievu sabiedrības aprindām. Tika aktualizēts latviešu skolu jautājums, tiesības lemt par sociālām un agrārām reformām, savu tiesu ieviešanu, un, galvenais, laikrakstā pirmo reizi teikts, ka tas iespējams tikai autonomā satversmē ar demokrātisku zemes likumdevēju Saeimu, kurai jānāk landtāga vietā vai par tādu jāpadara šie landtāgi¹³¹. 14. *Dzimtenes Atbalss* numurā definēti astoņi Latvijas vienības, autonomijas pamata principi¹³², par pamata prasībām pozicionējot Latvijas autonomiju, trīs novadu- Latgales, Vidzemes, Kurzemes- iekļaušanu valstī, Saeimu kā likumdevējas iestādi, savas nacionālas skolas un valodu. U.Ģermanis, kurš nodarbojies ar Latvijas valsts idejas attīstības pētniecību, kā arī apskatījis LNDR piemēru, uzsver, ka tā bija specifiska situācija, jo *Dzimtenes Atbalss* aprindas jau pirms februāra revolūcijas iestājās par Latvijas autonomiju, prezentējot vadlīnijas potenciālai valsts Satversmei¹³³.

Nacionālais jautājums kļuva prioritārs un lielākā mērā publiski popularizēts tieši pēc Krievijas Februāra revolūcijas, cara varas gāšanas. *Dzimtenes Atbalss* redakcija arī nākamajos mēnešos turpināja uzsvērt revolūcijas nozīmību un to, ka latviešu tautai pilnā apmērā jāizmanto iegūtās brīvības. Notikumu iespaidā tika paziņots: ‘Tas ir pavasara negaiss, pēc kura mums jāgaida un jāprasa īsts un liels politisks pavasars[...] Šajos brīvības un pilsoņu tiesību uzvaras svētkos desmitkārt jāstiprinās mūsu apziņai, mūsu gribai- un viss jāupurē tiem mērķiem, uz kura sasniegšanu šī griba vērsta. Vēsturiskā stunda situsi, jāprasa- lai arī priekš mums, Latvijas-

¹²⁹ Nacionālpolitikas saprašana. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.6, 21.01.1917. 1.lpp.

¹³⁰ 1917.gada fonds. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.7, 25.01.1917. 1.lpp.

¹³¹ Valsts Domes tribīne. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.11, 08.02.1917. 1.lpp.

¹³² Latvijas vienības pamata principi. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.14, 18.02.1917. 1.lpp.

¹³³ ĢĒRMANIS, Ceļā uz Latviju, 24.lpp.

brīvas, autonomas un tās pilsoņiem.”¹³⁴ Tika aicināts nepieļaut 17.oktobra manifesta situāciju kā 1905.gadā, pēc kuras atgriezās reakcionāras politikas periods, bet gan atbalstīt revolūciju, kā arī izvirzīta prasība- izveidot latviešu politisko orgānu: Latviešu Nacionālpadomi. Revolūcijas vēsmās Nacionāldemokrātu garastāvoklis saglabājās pacilāts, un tika izteiktas arvien jaunas prasības: Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšana¹³⁵, kā arī nozīmīgā koncepcija: Autonoma Latvija federatīvā Krievijā¹³⁶. Marta sākumā *Dzimtenes Atbalss* sāka izteikt konkrētus mērķus šajā jautājumā, lai gan pagaidām tie izskanēja saukļu līmenī, neizstrādāti detaļās, ko tomēr laikraksta redakcija mudināja mainīt, konkretizēt¹³⁷. Jāteic, ka attiecīgā ideja par “Brīvu Latviju Brīvā Krievijā” turpmāk dominēs latviešu sabiedrības un jaundibināto politisko partiju diskursā, kamēr ideja par pilnīgi suverēnu Latviju vēl uz attiecīgo brīdi nebija iedomājama, arī ne LNDP aprindu starpā.

Turpmāk *Dzimtenes Balsis* regulāri atgādināja par revolūcijas izmantošanas nepieciešamību, savu pagaidu politisko orgānu veidošanas vajadzību, kā arī kopīgas Latvijas un Latgales vienības izveidošanu.

Marta beigās tika dibināta Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija. To, ka tā grupējās ap *Dzimtenes Atbalssi* parāda, piemēram, fakts, ka laikraksta kantoris pēc dibināšanas kļuva par partijas pagaidu biroju Maskavā¹³⁸. Jau pirmajā laikraksta publikācijā, kas vēstīja par jaunās partijas dibināšanu, bija skaidri norādīts, ka viens no prioritāriem tās mērķiem ir iestāšanās par Latvijas autonomiju. Tas redzams NDP galveno principu uzskaitījumā, piemēram, :”

- 1)Latvijas nedalāma teritorija ir Kurzeme, Vidzemes dienvidus daļa un Latgale.[..]
- 2)Latvija ir autonoma valsts Krievijas federatīvajā republikā;
- 3)Latvijas iekārtu un pārvaldi regulē vienpalātas sistēmas Saeima ar pilnām likumdošanas tiesībām. Latvijas pārvalde atbalstas uz vispārēju, vienlīdzīgu, tiešu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu principiem.¹³⁹”

Prasībās ietilpa arī patstāvīgas tiesas, administratīvā iekārta, karaspēks, transports, latviešu valoda kā nacionālā valoda, ieviesta arī skolās. Nozīmīgs aspekts bija arī paredzētās brīvības, respektīvi pēc cara reakcionārās iekārtas LNDP speciāli uzsvēra un paredzēja, ka Latvijai jābūt demokrātiskai valstij ar garantētām “sirdsapziņas, tautības, vārda, sapulču, politiski un

¹³⁴ Lielās dienas. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.18, 04.03.1917. 2.lpp.

¹³⁵ Latvijas Satversmes Sapulce. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.19, 08.03.1917. 2.lpp

¹³⁶ Krievijas Satversme. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.19, 08.03.1917. 1917. 1.lpp.

¹³⁷ Latvijas prasības. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.22, 18.03.1917. 1.lpp.

¹³⁸ Latviešu Nacionāldemokrātu partija. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 3.lpp.

¹³⁹ LNDP galvenie principi. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 3.lpp.

ekonomisko streiku un citām politiskām un pilsoniskām’’¹⁴⁰ brīvībām. Latvijas autonomija, latviešu kultūras un patstāvības saglabāšana bija primārs partijas mērķis, par ko liecina attiecīgas retorikas izmantošana arī partijas popularitātes vairošanā¹⁴¹. Minētie principi bija partijas galvenās vadlīnijas, kuras vēlāk tika specifiskāk formulētas un izklāstītas partijas programmā. Taču pamata idejas bija izveidojušās jau uz 1917.gada martu.

Ja mēģinām vispārināt LNDP politiskos mērķus, to skaitā autonomijas jautājumu, tad tos visumā varētu dēvēt par ideālistiskiem, Latvijas situācijas kontekstā arī nacionāliem, radikāliem, ko atzina paši partijas biedri. Partija iestājās par taisnīgumu, ideālismu un brīvībām: to skaitā tautu pašnoteikšanās brīvību. Šeit velkamas paralēles ar V.Vilsona nostāju. Nacionāldemokrātiskās partijas biedrs J.Siliņš kritizējis tās pretstatu- reālpolitiku: ‘‘ Nost ar šādu reālpolitiku! Tā ir vācu ‘‘dzelzskanceleru’’ un varmāku politika.[..] Šī ir politika, kas novedusi cilvēci pie asiņainiem darbiem un citām krīzēm.’’¹⁴²

Runājot par Latvijas atveseļošanas un valsts ‘‘būvēšanas’’ jautājumu, LNDP cieši iestājās par latviešu reemigrāciju. Milzīgs skaits latviešu bēgļu bija devušies uz Krieviju, ko E.Blanks uzskatīja par lielu kļūdu¹⁴³, līdz ar to problēma bija aktuāla. Arī viens no autonomas valsts izveides priekšnoteikumiem, pēc partijas domām, bija atgriešanās dzimtenē un savu interešu aizstāvēšana. K.Bachmanis bēgļu atgriešanos Latvijā atzina par vieno no galvenajiem latviešu tautas mērķiem¹⁴⁴. Savukārt E.Blanks 1917.gada aprīlī stāvokli raksturoja, kā tādu, kur Latvijas pilsētās sabiedrisko organizāciju darbība bijusi neefektīva, pasīva, kamēr latviešu diasporās pretēji- tur mitinājās visa latviešu inteliģence, biedrību darbinieki, kuriem ir radošais un darbības potenciāls. Līdz ar to partija aicināja: ‘‘ Mūsu autonomija izaugs mūsu zemē, tādēļ jārikojas pašiem- jāatgriežas Latvijā.’’¹⁴⁵

3.maijā iznāca pirmais LNDP izdevums, brošūra, kas bija veltīts Latvijas autonomijas redzējumam- L.Laicena *Latvijas valsts*.¹⁴⁶ L.Laicens bija dzejnieks, rakstnieks, publicists, viens no *Dzimtenes Atbalss* redakcijas locekļiem. Laicens bija viens no partijas aktīvākajiem biedriem, atbildēja arī par tās ideoloģiju, kas, nacionālajā jautājumā, spilgti parādās arī izdevumā *Latvijas Valsts*. Lai gan vēlāk rakstnieks politiski arvien vairāk sāka simpatizēt kreisajam spārnam,

¹⁴⁰ LNDP galvenie principi. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.25, 29.03.1917. 3.lpp

¹⁴¹ LNDP. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.28, 12.04.1917. 3.lpp.

¹⁴² [J.] SILIŅŠ. Reālisms un ideālisms politikā. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.32, 26.04.1917.1.lpp.

¹⁴³ ERNESTS BLANKS. Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti : kultūrvēsturiska apcere. Vesterosa: Ziemeļblāzma, 1970. 36. lpp.

¹⁴⁴ KRISTAPS BACHMANIS. Mūsu tuvākais mērķis un pašpalīdzība. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.5, 18.01.1917. 1.lpp.

¹⁴⁵ ERNESTS BLANKS. Uz Latviju. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.26, 05.04.1917, 2.lpp.

¹⁴⁶ LNDP. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.34, 03.05.1917. 3.lpp.

sociālistiskām idejām, tomēr 1917.gadā viņš pārliecināti runāja par nacionālu, autonomu Latviju: “Tagad ir jānāk jaunam laikmetam tautas dzīvē un tam vajaga būt pašas tautas patvaldības laikam”.¹⁴⁷ Šajā brošūrā Laicēns uzsver to, ka latvieši nevar būt apmierināti, esot zem Krievijas varas, ka latviešu tauta, lai gan maza, ir gatava savas valsts veidošanai, pilnīgai atbildībai par iekšlietu jautājumiem. Laicēns atbalstīja demokrātiskas Latvijas Republikas izveidi ar Latgali, Dienvid-vidzemi un Kurzemi kā tās sastāvdaļu, uzsverot, ka tikai šāds Latvijas republikas teritoriālais iedalījums būtu atbilstošs nacionālās pašnoteikšanās principiem¹⁴⁸. Autors uzskatīja, ka autonomajai Latvijai un citām Krievijas mazajām tautām ir jābūt saistītām, respektīvi demokrātiskā, federatīvā Krievijas Republikā. Tomēr Laicēns uzsvēra, ka Federācijas tautām, arī tādām kā, piemēram, Sibīrija, kuru Laicēns piedāvāja sadalīt divās republikās¹⁴⁹, vai arī Lietuva, Igaunija, Somija¹⁵⁰, jābūt gandrīz pilnīgi neatkarīgām ar savu Saeimu, Senātu jeb Zemes Padomi¹⁵¹, jāpastāv uz nacionāliem principiem un pašām jābūt atbildīgām par savām vajadzībām, piemēram, attiecīgas republikas iedzīvotāju nodokļus tērējot tikai konkrētās valsts vajadzībām¹⁵². Apskatot Krievijas Federācijas republiku attiecības, Laicēns uzskatīja, ka tās nedrīkstētu iejaukties otras valsts iekšējās darīšanās, kamēr ārēju draudu gadījumā tās darbotos kopā¹⁵³.

LNDP maijā turpināja aktualizēt jautājumu par latviešu politiskās organizēšanās nepieciešamību, arī Nacionālpadomes izveidošanu. Lai gan partija par to runājusi jau pirms tam, uz šo brīdi bija izveidojušās visas potenciālo Latvijas administratīvo vienību Zemes padomes-Vidzemes, Kurzemes, Latgales-, līdz ar to bija izveidots pamats turpmākai latviešu politiskajai organizētībai. Partija uzskatīja, ka vajadzīgs veidot latviešu Nacionālpadomi, kas pārstāvētu visas Latvijas intereses un ko ievēlētu pagaidu parlaments. Līdz valsts izveidei Nacionālpadomei bija paredzētas Saeimas tiesības.¹⁵⁴ “Tā būtu Latvijai pagaidu politiskā centrāliestāde, kurā tautas politiskā griba un spēks koordinētos un koncentrētos. Caur Nacionālpadomi ir ceļš uz Latvijas valsts vienību!”¹⁵⁵ Tika akcentēts, ka arī Latgalei jābūt pietiekami integrētai Latvijas politiskajā, arī kultūras dzīvē, un, protams, jābūt Latvijas valsts teritorijas sastāvā, atdaloties no Vitebskas guberņas. LNDP uzskatīja par nepieciešamu ne tikai Nacionālpadomes izveidi, bet arī Latvijas Satversmes sapulces sasaukšanu, īpaši tādēļ, ka drīz, 30.septembrī, bija paredzēta Krievijas

¹⁴⁷ LAICENS, Latvijas valsts, 4. lpp.

¹⁴⁸ LAICENS, Latvijas valsts, 11. lpp.

¹⁴⁹ Ibidem, 9.lpp.

¹⁵⁰ Ibidem, 11.lpp.

¹⁵¹ Ibidem, 13.lpp.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Ibidem, 10.lpp.

¹⁵⁴ LINARDS LAICENS. Nacionālpadome. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 1.lpp.

¹⁵⁵ Ibidem.

Satversmes sapulce. Partija uzskatīja, ka pirms tās jāsauc Latvijas Satversmes sapulce. Lai gan tā nebūtu pilnīga, jo likumi nevarēja tikt izstrādāti tik īsā laikā, taču tā būtu autoritatīva iestāde. Tādā gadījumā pastāvētu Latvijas konstitūcijas formas, ar kurām Krievijai būtu jāērķinās, līdz ar to būtu leģitīms pamats pieprasīt Latvijas autonomiju.¹⁵⁶

Apskatot Latvijas autonomijas idejas pamatu, līdz ar partijas programmas izveidi tas kļuva detalizētāks. LNDP pirmais programmas projekts publicēts *Dzimtenes Atbalss* 47.numurā¹⁵⁷, taču pabeigtā formātā tas atrodams *Brīvās Latvijas* jūlija izdevumos. Līdz ar to darbā tiek apskatīta vēlākā programmas versija. Partija par galveno mērķi uzstādījusi cilvēka personību, tās brīvību un vispusīgu attīstību¹⁵⁸. Ņemot vērā, ka latviešu nācijai galvenokārt trūka tieši brīvības- latviešus vēsturiski bija pakļāvuši vācieši, krievi- , LNDP aicināja uzstāties par autonomu Latvijas valsti Krievu Federācijā, nevis pašvaldību vai Krievijas tipa zemstēm. Ja apskatām partijas programmu, redzams, ka vairāki tās punkti saistīti ar Latvijas autonomiju un valsts pārvaldes modeli. Pirmais punkts nosaka, ka Latvijas teritorijai jāastāv no Kurzemes, Vidzemes dienvidu daļas, Latgales, kā arī Rīgas jūras līča un Baltijas jūras krasta¹⁵⁹. 2.-5.punktā runāts par jau darbā apskatītajiem partijas uzskatiem: Latvijas vieta Krievijas Federācijā, Saeima kā likumdevējīestāde, kas ievēlēta pēc demokrātiskiem principiem vienlīdzīgas, tiešās, aizklātās, proporcionālās vēlēšanas, kā arī latviešu valoda kā valsts valoda¹⁶⁰. Programmas 8.-12. punktus apskatītas attiecības ar Krievijas Federāciju. Tur minēts, piemēram, ka ‘‘Latvijas pavalstnieku intereses pretī Krievijas Federācijai aizstāv latviešu iestādes’’, arī ‘‘Latvijai ar Federāciju kopīga diplomātija un aizsardzība.’’¹⁶¹ Ņemot vērā, ka partijas redzējums par Latviju bija kā par demokrātisku valsti, programmā 13.-18. punktus iztirzātas pilsoņu tiesības, kurās ietilpa ‘‘ tautības, sirdsapziņas, vārda, preses, sapulču, politisku un ekonomisku streiku, savienību, kā arī personas, dzīvokļa un korespondences neaizskaramību, pārvietošanās un darbā brīvības’’, vienlīdzība likuma priekšā u.c.¹⁶²

Lai gan partijas programmā tika iekļauts Latvijas autonomijas modelis, tas nebija statisks. Protams, uz 1917.gada vidu programmas mērķi raksturoja partijas uzskatus, taču turpmākajos mēnešos LNDP izvirzīja vēl citas valstiskuma opcijas. LNDP Maskavas grupas padomes un Darba komitejas 28.jūnija sēdē viesojās kāds lietuviešu profesors Dr.Šļupas, kurš iepazīstināja

¹⁵⁶ Satversmes sapulce. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.47, 21.06.1917. 2.lpp.

¹⁵⁷ LNDP programmas projekts. In: *Dzimtenes Atbalss*. Nr.47, 21.06.1917. 1.lpp.

¹⁵⁸ Partijas mērķi. In: *Brīvā Latvija*, Nr.1, 17.07.1917. 1.lpp.

¹⁵⁹ Partijas programma. In: *Brīvā Latvija*. Nr.1, 17.07.1917. 2.lpp.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ Partijas programma. In: *Brīvā Latvija*, Nr.2, 22.07.1917.

¹⁶² *Ibidem*.

partiju ar Lietuvas-Latvijas republikas koncepciju, kas būtu abu valstu spēku sakopojums. Partijas biedri uz to raudzījās ar zināmu skepsi, J.Bankavs komentēja, ka jautājums nav uz vietas izšķirams un ka šī koncepcija ir neparasta, jo Krievijas mazās tautas lielākoties iestājas par autonomām valstīm Krievijas Federācijā.¹⁶³ Uz doto brīdi ideja patiesi varēja šķist specifiska, taču vēlāk partijas biedri to pieņēma kā vienu no iespējamībām, tā sāka parādīties LNDR retorikā. E.Blanks *Dzimtenes Atbalss* 52.numurā kritiski izteicās par līdzšinēji paredzēto valsts modeli-autonomiju Krievijas Federācijā. Viņa argumenti bija tādi, ka saistīšanās ar Krieviju vajadzīga tikai un vienīgi tādēļ, jo kara draudi joprojām nav novērsti, kamēr vairāk aspektu runā pret šo koncepciju:” pirmkārt, krievu un latviešu kultūrām nav nekā kopēja, otrkārt, 80 miljonu liela federācija būtu bīstama latviešu kultūras, valodas, ekonomiskajai neatkarībai, treškārt, Krievijai nepiemīt nekāds organizatoriskais talants, kā arī Latvija Krievijai pievienota samērā nesēn, līdz ar to būs viegli abas nošķirt”.¹⁶⁴ Tikmēr E.Blanks uzsvēra, ka Lietuva un Latvija ir radniecīgas tautas ar līdzīgu kultūru, līdz ar to abu savienība ir iespējama, un pat vēlama. Taču par vēl labāku modeli pirmo reizi tika nosaukta pilnīgi suverēna Latvija: “ Mūsu nostāja: Federācija ar Krieviju nav mūsu ideāls, bet tikai kompromiss, varbūt slikts kompromiss. Mūsu ideāls ir suverēna Latvija.¹⁶⁵” Kā otrā izvēle tika pozicionēta Lietuvas-Latvijas republika, bet tikai trešā- Krievijas Federācija. Līdz ar to šeit redzamas izmaiņas Latvijas autonomijas redzējumā, partijas prasībām pieaugot.

Šķiet, iemesli, kādēļ partija sāka mainīt savu Latvijas autonomijas koncepciju, bija ekspektācijas par drīzām kara beigām, kas nozīmētu, ka savienība ar Krieviju drošības nolūkiem vairs nebūtu nepieciešama, kā arī Krievijas iekšējās situācijas pasliktināšanās: anarhija, lielieku draudi, pārtikas trūkums, bankrots.¹⁶⁶ Šajā sakarā vismaz daļa partijas biedru iestājās par Latvijas likteņa šķiršanu no Krievijas, ņemot vērā, ka Krievija atradās smagā stāvoklī. Šāda nostāja bija revolucionāra un tobrīd nepopulāra plašākās sabiedrības aprindās. Attieksmi šajā jautājumā labi parāda K.Upiša teiktais: “ Tāpēc šīs idejas[pilnīgi suverēnas Latvijas] realizēšana mums ir varbūt pat daudz tuvāk, kā autonomijas iegūšana Krievijas Federatīvā republikā, kas patiesībā karājas vēl pilnīgi gaisā, jo mēs nebūt nezinām, kur Krieviju iekšējā anarhija un viņas iedzīvotāju garīgā tumsība var novest.” Jāatzīmē arī tas, ka, lai gan atsevišķi partijas biedri jau 1917.gada jūlijā runāja par pilnīgu Latvijas neatkarību, partija uz doto brīdi šādu ideju vēl nebija pilnībā

¹⁶³ Maskavas Dzīve. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.50, 01.07.1917. 3.lpp.

¹⁶⁴ ERNESTS BLANKS. *Lietavas-Latvijas republika*. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.52, 08.07.1917. 1.lpp.

¹⁶⁵ Ibidem, 2.lpp.

¹⁶⁶ KARLIS UPITS. Latvijas Satversmes Sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.54, 19.07.1917. 1.lpp.

pieņēmusi tieši kā specifisku mērķi. Maskavas grupas padomes 14.jūlija sapulcē tika pārrunāti valstiskuma modeļi, kur daudzi biedri izteicās par labu Krievijas Federācijas koncepcijas neatmešanai, paturot kā iespējamību arī Lietuvas-Latvijas republiku.¹⁶⁷

LNDP turpināja diskusiju par Latvijas nākotni, un tika apspriestas vairākas opcijas. Piemēram, *Dzimtenes Atbalss* 59.numurā ievietots raksts *Autonomiju vai Federāciju?*¹⁶⁸, kur runāts par divām iespējām. Partija uzskatīja, ka karš tuvojas beigām, līdz ar to gaidāma miera konference. Tajā LNDP aicināja vismaz aizstāvēt Krievijas Federācijas koncepciju, nenoraidot arī Lietuvas-Latvijas republikas iespējamību. Taču galvenais, latviešiem tika izteikts aicinājums pieprasīt vēl vairāk- patstāvīgu Latviju.¹⁶⁹ J.Siliņš izteicās, ka Latvijai būtu nepieciešams spert līdzīgus soļus kā Somijai un Ukrainai, atdalīties no Krievijas, iegūt autonomiju: ‘‘Latvija nav Krievijas īpašums; ja Krievijā ir sabrukums un jukas, ja tai krīze tuva, tas nenozīmē, ka arī mums jāpārcieš tas pats.¹⁷⁰’’

Pēc Latviešu Nacionāldemokrātiskās partijas uzskatiem, svarīgākais latviešu nacionāli politiskais jautājums 1917.gadā, ko tā arī visbiežāk aktualizēja savos laikrakstos, bija tieši Latvijas autonomijas jautājums. Partijas aprindas jau pirms februāra revolūcijas nāca klajā ar vispārīgu Latvijas autonomijas koncepciju. Tā turpināja papildināt un konkretizēt šo ideju, jūlijā iespiežot tās pamata prasības partijas programmā. Lai nu kā, LNDP 1917.gada laikā attīstīja savu redzējumu par Latvijas valstiskuma nākotni, un tas nebūt nebija statisks. Sākotnēji partija iestājās par autonomu Latviju Krievijas Federācijā, taču vēlāk sāka apsvērt arī Lietuvas-Latvijas republikas koncepciju, kā arī vēl vairāk- pilnīgi suverēnu Latviju, kas tobrīd nebija izplatīta ideja un guva plašāku latviešu politisko aprindu piekrišanu tikai 1917.gada nogalē.

2.2.Agrārais jautājums

Partijas aprindas šajā darbā apskatītajā laika periodā centās aktualizēt zemes jautājumu, kura risināšana latviešiem bija būtiska. To apzinājās plašas latviešu sabiedrības aprindas un sabiedriskās organizācijas. Piemēram, 1917.gada 3.janvārī Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomitejas sapulcē pacēlās diskusijas par agrāro jautājumu, kur V.Olavs uzstājās, sakot: ‘‘plašas agrārreformas tagad Latvijā ir nobriedušas, nav vairs šķēršļu, kas varētu kavēt viņu izvešanu. [...] Tikai nebaidīsimies no sīksaimniecībām! Tās ar laiku var tapt par vienu no

¹⁶⁷ LNDP. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.54, 15.07.1917. 4.lpp.

¹⁶⁸ *Autonomiju vai federāciju?* In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.59, 02.10.1917. 2.lpp.

¹⁶⁹ [D.] MUŠTE. Kritiskā brīdī. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.60, 05.08.1917. 2.lpp.

¹⁷⁰ [J.] SILIŅŠ. Latvijas politiskais stāvoklis. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.61, 09.08.1917. 1.lpp.

stiprākajiem mūsu nacionālās un sabiedriskās dzīves balstiem.¹⁷¹” Arī Vidzemes un Kurzemes zemes padomes 1917.gadā izdeva rezolūcijas agrārā jautājuma risināšanā. Līdz ar to skaidrs, ka LNDR nebija vienīgi, kas par būtisku atzina zemes jautājums risināšanu, taču jebkurā gadījumā iestājās par to. Šajā nodaļā tiks apskatīta partijas nostāja agrārajā jautājumā, kā arī LNDR piedāvājumi jautājuma risināšanā.

Runājot par nacionālas politikas būtību, *Dzimtenes Atbalss* tajā iekļāva ne tikai Latvijas apvienošanu, autonomiju, latviešu kultūras un valodas izkopšanu, bet arī zemes jautājumu. Nacionāldemokrāti uzskatīja, ka nepieciešams detalizēti izstrādāt Zemes bankas un zemes izdalīšanas plānus, un ka bezzemnieku apgādāšana ar zemi ir prioritāra.¹⁷² Tas bija svarīgi, ņemot vērā augsto latviešu bezzemnieku īpatsvaru. Pirms partija izstrādāja savu galējo redzējumu par zemes jautājuma risināšanu, tika diskutēts par dažādām tā niansēm, presē aktualizēta tā nozīmība, lai gan ne tik lielā mērā kā Latvijas autonomijas ideja. Detalizētāks plāns agrārajā jautājumā tika pabeigts uz partijas programmas izstrādāšanas laiku.

Maskavas LNDR grupas biedru sapulcē 23.aprīlī K.Reiss uzstājās ar priekšlasījumu par agrāro jautājumu Latvijā. Diskusiju sadaļā partijas locekļi nonāca pretrunās: piemēram, Reiss uzskatīja, ka atsavināmas visas muižas zemes, kamēr P.Dāle izteicās, ka atsavināmas tikai tādas, kuru īpašnieki nevar pierādīt likumīgu ieguves veidu.¹⁷³ Šis iezīmēja to, ka uz doto brīdi partijas aprindās vēl nebija sasniegts konsenss par attiecīgā jautājuma risināšanu. Viedokļu atšķirības iezīmējās arī LNDR Maskavas grupas biedru sēdē 18.maijā. Tur Bērziņš uzstājās ar referātu par *Latvijas agrāro situāciju*, kur aizstāvēja viedokli, ka “ Pirmkārt, lielīpašumi likvidējami, jo to īpašnieki maz ieinteresēti par zemes uzlabošanu, otrkārt, kopīpašums nevēlams, jo tas apspiež cilvēka brīvo gribu un latvietis pēc savas dabas ir individuālists, kurš mūžam sapņojis pēc sava zemes stūrīša, treškārt, doma par muižniecības zemes bezmaksas atsavināšanu nav pareiza, jo runā pretim taisnības principiem.¹⁷⁴” Partijas biedrs J.Bankavs iebilda, uzskatot, ka zeme atsavināma bez atlīdzības, kamēr E.Blanks atzīmēja, ka jebkurā gadījumā vēsturiskie apstākļi pierāda, ka likumīgi iegūtās zemes tāpat būtu ļoti maz¹⁷⁵.

Kad 1917.gada jūlijā LNDR formulēja savus mērķus, kā viens no pamata mērķiem tika minēta personas vispārējā brīvība. “Brīvības saimnieciskais pamats ir zeme, un latviešiem vēsturiski tā atņemta kopā ar brīvībām,” līdz ar to abu atjaunošana un atgūšana ir cieši saistīti

¹⁷¹ KRISTAPS BACHMANIS. “Jaunās dzīves cēlji”- Agrārās reformas piemiņai. Rīga : Autors, 1936. 24.lpp.

¹⁷² Nacionālpolitikas saprašana. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.6, 21.01.1917.1.lpp.

¹⁷³ LNDR Maskavas biedru sapulce. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.32, 26.04.1917. 3.lpp.

¹⁷⁴ Maskavas dzīve- NDP. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.39, 20.05.1917. 3.lpp.

¹⁷⁵ Ibidem.

aspekti¹⁷⁶. Par jautājuma būtisko dabu liecināja arī partijas programma- samērā liela tās daļa jeb 24.-33. punkts tika atvēlēta agrārpolitikas nostādņēm. Pirmais solis zemes izdalīšanas procesā būtu zemes atsavināšana atsevišķām sabiedrības grupām un saimniecībām. 28.punktā teikts, ka ‘ ‘ Visām kroņa, bruņniecības, majorātu, agrārbankas muižām jāpāriet valsts īpašumā bez nekādas atlīdzības,¹⁷⁷’, kā arī zemes īpašumi, kas nav iegūti pirkšanas ceļā, bija jāatsavina bez atlīdzības. Tikmēr mācītāju un pilsētu zemes bija piespiedu kārtā jāpārdod. 25.punkts paredzēja, ka jāsteno arī daļēja lielsaimniecību zemes atsavināšana, Satversmes sapulcē nosakot maksimālo zemes lielumu. Runājot par zemes izsniegšanu, tad būtībā tā bija izsniedzama viesiem pilsoņiem, kas gatavi to apkopt; ja persona to nedarītu, bet, piemēram, iznomātu šo zemi, tad attiecīgi būtu jāmaksā nodoklis. Arī inteliģencei un strādniekiem, kas dzīvo pilsētās, pienācās mazs zemes gabals vasarnīcas būvei.

Nacionāldemokrāti izteicās, ka tuvojas posms, kad paši latvieši varēs veidot savu valsti un ka svarīgi atrisināt zemes jautājumu, jo latvietis vienmēr bijis zemnieks. Līdz ar to Latvijas valsts interesēs būtu apmierināt iedzīvotāju gribu, dodot tiem zemi. LZS kongresā saimnieki esot izteikušies, ka smagi strādājuši, lai nopelnītu savu zemi, tādēļ neuzskata, ka bezzemnieki pelnījuši to iegūt tāpat. Taču LNDP uzskatīja, ka pie šiem saimniekiem esot strādājuši arī kalpi, kas veicinājuši saimniecības uzplaukumu, līdz ar to arī tiem pienākas sava zemes platība¹⁷⁸. J.Akuraters uzskatīja, ka ‘ ‘ [...] cilvēks, kam ir sava zeme, būs piesaistīts tai, plauks dzimtenes, tautas mīlestība. Bet bez izredzes ir tās grupas, kuras nesaprot šī jautājuma nozīmību¹⁷⁹.’

Līdz ar to var secināt, ka LNDP pavisam noteikti apzinājās agrārā jautājuma drīzu risināšanas nepieciešamību. Sākotnēji gan tā bija tikai izpratne par problēmas neatliekamību, partijas starpā pastāvot pretrunīgām idejām par tā praktisko risināšanu. Taču zināms konsenss tika panākts, veidojot partijas programmu, kur LNDP jau detalizētāk izklāstīja zemes izdales principus. Arī tie nebija pilnīgi izstrādāti, jo agrārā jautājuma atrisināšanu partija atstāja Satversmes Sapulces ziņā, kuru aicināja sasaukt pēc iespējas ātrāk.

2.3.Sociālā nodrošināšana

Uz 1917.gadu Latvijas teritorija bija ilgstoši atradusies Krievijas Impērijas monarhiskajā iekārtā, kur valdīja sociālā nevienlīdzība, pastāvot, pirmkārt, dažādām latviešu sociālajām kārtām

¹⁷⁶ Partijas mērķi. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.06.1917. 1.lpp.

¹⁷⁷ Partijas programma- IV Agrārpolitika. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917. 3.lpp.

¹⁷⁸ JANIS AKURATERS. Par zemniekiem un bezzemniekiem. In: Brīvā Latvija, Nr.3, 29.07.1917.

¹⁷⁹ Ibidem.

kā zemnieki, saimnieki, pilsoniskā inteliģence u.c., kā arī, otrkārt, augstākajam sociālajam slānim esot muižniecībai, kuri bija nevis latviešu izcelsmes, bet gan vācbaltu, poļu u.c. Protams, sociālo situāciju pasliktināja karš- demogrāfiskus un ekonomiskus zaudējumus atnesa bēgļu izceļošana no Latvijas teritorijas, rūpniecības evakuācija, karā kritušie strēlnieki, pārtikas ražošanas problēmas un bads. Līdz ar to latviešu politiskajām partijām, kuras darbojās demokrātiskajā Krievijā, bija jādomā arī par to, kā šī situācija tiks risināta miera apstākļos, noslēdzoties kara darbībai. Ņemot vērā, ka LPNP jau 1917.gada pirmajā pusē runāja par kara beigām, kurā Latvija pastāvēs kā neatkarīga valsts [skatīt 2.1.], tad attiecīgi sociālās problēmas būtu jārisina pašiem latviešiem, un arī LNDP bija konkrēti priekšlikumi par to atrisināšanu.

Partija savā programmā atzīmējusi, ka sociālās nodrošināšanas jautājums viennozīmīgi bija saistīts arī ar zemes jautājumu, un ka tas ir kritisks aspekts ne tikai nacionālas, bet arī sociālas brīvības nodrošināšanai¹⁸⁰. Šāda tēze saistīta ar faktu, ka līdz šim Latvijas teritorijā zemes īpašnieki bijuši atsevišķa sabiedrības kārta, kamēr vairums latviešu strādājuši kā kalpi. Tādēļ LNDP uzskatīja, ka zemes izdalīšana palīdzētu noārdīt sociālās kārtas, nodrošinātu iztiku katram latvietim [skatīt 2.2.]. LNDP bija demokrātiska un uzskatīja, ka Latvijā nepieciešams nodrošināt sociālu un tiesisku vienlīdzību.

LNDP savā partijas programmā iekļāvusi vairākus modernus sociālās nodrošināšanas instrumentus. Partijas programmas V sadaļa – sociālpolitika- iztirzā vairākas tiesības un pienākumus, kuri saistīti ar darba veikšanu. Piemēram, LNDP pieprasa, lai Latvijas Valsts likums noteiktu maksimālu darba laiku fabrikās, tirdzniecībā, rūpniecības iestādēs- 8 stundas.¹⁸¹ Šāda prasība bija laikmetam atbilstoša un to atbalstīja plašāka politiskā spektra aizstāvji, piemēram, sociāldemokrāti. Tikmēr lauksaimniecības strādnieku darba laiku regulēt tiktu nodots pagastu darba tiesām. Sakarā ar darba laiku, partija bija paredzējusi, ka garīgā darba veicējiem tas varētu būt mazāks nekā vidējam Latvijas iedzīvotājam. Partija uzskatīja, ka nepieciešams aizstāvēt strādniekus arī darba nespējas gadījumos- slimības, vecuma un līdzīgos apstākļos darba ņēmējiem tiktu piešķirta apdrošināšana, ko izmaksātu vai nu valsts, vai darba devējs¹⁸². Tātad, būtībā LNDP ierosināja gan veselības apdrošināšanas, gan pensijas ieviešanu.

Lai uzlabotu Latvijas iedzīvotāju kopējo sociāli ekonomisko stāvokli un sociālo vienlīdzību, LNDP ierosināja izveidot konkrētas vadlīnijas arī Finanšu sistēmā. Partijas

¹⁸⁰ Lai dzīvo Latvijas autonomija. In: Brīvā Latvija, Nr.1., 17.07.1917. 1. 1.lpp.

¹⁸¹ Partijas programma. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917. 1.-2.lpp.

¹⁸² Ibidem.

programmas 34.punkts paredz, ka Latvijā būtu ieviešams progresīvais ienākumu nodoklis¹⁸³- līdz ar to labāk pelnošas personas atdotu vairāk valsts nodokļos, taču mazāk pelnoši indivīdi būtu daļēji atbrīvoti no nodokļu sloga. Jau 1917.gada janvārī, kad Krievijā kara radīto zaudējumu dēļ bija nepieciešami līdzekļi un ieviests ienākuma nodoklis ar progresīvu ievirzi, *Dzimtenes Atbalss* aprindas izteicās par to pozitīvi: “ Pēc garām cīņām ieviests šis nodoklis, vistaisnīgākais no nodokļiem, kas, protams, nepatīk bagātajiem.¹⁸⁴” Lai paaugstinātu valsts ienākumus, ar nodokli būtu apliekami kapitāli, mantojumi un īpašumi, kas joprojām uzskatāma par normālu praksi¹⁸⁵. Lai dotu iespēju katram iedzīvotājam nepieciešamības gadījumā piekļūt lielākiem naudas resursiem, bija paredzēts ieviest lētu saimniecisko un personālkredītu.

Ņemot vērā sociālās problēmas, kuras pasliktinājušās kara laikā, sociālās nodrošināšanas jautājums bijis būtisks latviešu nākotnei, un ar tā risinājumiem nākusi klajā arī LNDP. Partija izvirzījusi vairākus priekšlikumus gan sociālās nevienlīdzības novēršanas, gan darba ņēmēju aizsardzības nolūkos- piemēram, LNDP paredzēja progresīvā ienākuma nodokļa, maksimālo darba stundu, veselības apdrošināšanas, kā arī pensiju ieviešanu Latvijas likumdošanā. Lai gan šis nav jautājums, kuru LNDP apspriedusi bieži, tomēr tas ir iztirzāts partijas programmā, ierosinot vadlīnijas sociālās nodrošināšanas nolūkiem.

2.4.Kultūra un Izglītība.

“Jo valoda, tautas māksla, zinātne ir tikai tie logi, pa kuriem mēs labāki redzam un izprotam cilvēku un cilvēcīgo¹⁸⁶.” Šajā darbā jau noskaidrots, ka LNDP retorikā nozīmīga bija Latvijas autonomijas ideja. Taču, lai izveidotu atsevišķu, patstāvīgu valsti, bija nepieciešams izkopt tās unikālo kultūru, valodu, vēstures mantojumu. Līdz ar to partija uzskatīja, ka valstiskuma veidošanā un tautas attīstībā nozīmīga ir kultūra, kā arī izglītība. Šajā nodaļā tiek apskatītas partijas iniciatīvas izglītības un kultūras jautājumos.

Kara apstākļos izglītība, arī latviešu izglītība bija apgrūtināta- daudzi skolotāji bija iesaukti vai pieteikušies kara dienestā, liels skaits latviešu bija emigrējuši uz Krieviju bēgļu gaitās. Taču jāatzīmē, ka latvieši centās risināt šo problēmu un darīja visu nepieciešamo, lai nodrošinātu bēgļu bērnu izglītību nacionālajā- latviešu- valodā.¹⁸⁷ Šo lietu aktualizēja arī *Dzimtenes Atbalss* redakcija, piemēram, reaģējot uz pedagogu deficītu atsevišķās latviešu bēgļu

¹⁸³ Partijas programma. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917. 1.-2.lpp.

¹⁸⁴ Krievijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2, 07.01.1917. 2.lpp.

¹⁸⁵ Partijas programma. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917. 1.-2.lpp.

¹⁸⁶ [J.] SILIŅŠ. Reālisms un ideālisms politikā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.32, 26.04.1917. 1.lpp.

¹⁸⁷ Šilde. 559-560.lpp.

skolās.¹⁸⁸ Nepietiekamas nacionālas izglītības dēļ tika izteikts priekšlikums arī attiecībā uz latviešu diasporām- respektīvi, veidot latviešu nacionālās skolas latviešu kopienās ārzemēs. To varētu īstenot Latviešu izglītības biedrība¹⁸⁹. Latviešu skolu veidošanas nepieciešamība tika vairākkārt uzsvērtā *Dzimtenes Atbalstī* un pamatoti: ‘‘ Skolas lieta dara rūpes, jo stipra skola nozīmē stipru tautu.¹⁹⁰’’ Partijas biedrs K.Skalbe par izglītības jautājumu referēja Valmieras skolotāju seminārā, izsakoties: ‘‘ Latvieši nav nacionāli audzināti. Jums, skolotāji, jāzina, ka Latvijas liktenis ir jūsu rokās. Jums jāaudzina Latvijas pilsoņi nacionālā garā¹⁹¹.’’ LNPD savā programmā skolu jautājumā paredzēja to, ka Latvijas skola būtu nacionāla, pamatskolās mācības būtu bez maksas, kā arī mazākumtautībām tiktu dota skolu pašnoteikšanās- ar noteikumu, ka, ja tās uzturētas par valsts līdzekļiem, tur kā obligāta prasība būtu latviešu valodas mācīšana¹⁹².

Ja runājam par specifiskākiem skolu izglītības aspektiem- izglītības programmām- tad no vairākiem rakstiem var noprast, ka LNPD nostājā ietilpa humanitāro mācību priekšmetu izkropšana. Piemēram, laikraksta 39.numurā teikts, ka latvieši ir drīzāk ideālisti, mākslinieki, līdz ar to ‘‘ Visās vispārīzglītojošajās mācību iestādēs jābūt pasniegtām humanitārām zinātnēm, jo jaunai Latvijai visvairāk vajadzīgi nevis kalnu inženieri un mašīnu instruktori, bet agronomi un mākslinieki’’¹⁹³.

Interesants ir L.Laicena raksts par baznīcu un skolu Latvijā. Tajā, pirmkārt, runāts par skolu rusifikācijas problēmu, ka ilgstoši skolas pārvaldījuši krievu tautības pārstāvji- īpaši izteikta rusifikācija esot novērojama tieši vidusskolās. Līdz ar to Laicēns atzinis, ka skolu sistēmas pārmaiņas būšot sarežģītas, bet ir neatliekamas, jāveic ar stingru nostāju un nekavējoties:’’ Šie ierēdņi, kuri nav aizgājuši ar labu, jātriec projām¹⁹⁴!’’ Laicēns iestājās par labu latviskām, nacionālām skolām, kas attiecīgajā situācijā nebija neparasti, saskanēja ar citu LNPD biedru uzskatiem. Apskatot izglītības saturu, tad to paredzēja kā nacionālu, demokrātisku, tādu, kas nav šablonisks, bet ļauj skolēnam izkopt individuālos talantus. Specifiskāks ir Laicēna redzējums ticības jautājumā- ticības mācība esot jāizmet, jo tā ir dogmatiska, arī ētika neesot nepieciešama, jo ir relatīva. Laicēns ieteica izglītības programmā iekļaut mākslas un ētikas vēsturi, jo tās esot cilvēces pamats. Jāteic, ka ticības un ētikas neiekļaušana mācību programmā

¹⁸⁸ Kas strādās latviešu skolās? In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.3, 11.01.1917. 3.lpp.

¹⁸⁹ Koloniju sargāšana. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.5, 18.01.1917. 1.lpp.

¹⁹⁰ LINARDS LAICENS. Baznīca un skola Latvijā. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.49, 28.07.1917. 2.lpp.

¹⁹¹ ERNESTS BLANKS. Par Nacionālu audzināšanu. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.59, 02.08.1917. 2.lpp.

¹⁹² Partijas programma. In: *Brīvā Latvija*. Nr.2, 22.07.1917.

¹⁹³ [A.] LEJA. Iz lūdziņa pasakām. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.39, 20.05.1917. 1.lpp.

¹⁹⁴ LINARDS LAICENS. Baznīca un skola Latvijā. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.49, 28.07.1917. 2.lpp.

bija samērā progresīvs uzstādījums. Nevar arī apgalvot, ka visa partija piekrita šādam uzskatam, bet vismaz daļa gan.

LNDP aktualizēja ne tikai skolu problēmu, bet arī augstākās izglītības jautājumu. Partija uzskatīja, ka arī Latvijas universitāšu izglītība, zinātne ir "pamesta novārtā" un ka jādod jaunajiem latviešu zinātniekiem iespēju darboties.¹⁹⁵ Šo partija uzskatīja par būtisku problēmu, jo izglītība ir viens no nācijas potenciāla rādītājiem un progresa nesējiem. Viena no idejām, kuru Nacionāldemokrāti aizstāvēja, bija Latvijas Augstskolas izveidošana. Īpaši daudz pie šīs iniciatīvas strādāja filozofs, publicists *cand.philos.* P.Dāle. Jau 1916.gada februārī Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrības inteliģences vakarā viņš referēja par Latvijas Augstskolas projektu¹⁹⁶, pie kura turpināja strādāt arī 1917.gadā. Dāles koncepcija par valsts augstskolu bija sekojoša: viņa redzējumā tai bija jābūt autonomai augstākajai humanitārās izglītības un zinātņu iestādei, kura veic zinātnisku pētniecību, kā arī sagatavo nākamos garīgo, tehnisko, administratīvo nozaru profesionāļus.¹⁹⁷ Šī modeļa paraugs bija klasiskā universitātes izglītība, liekot uzsvāru uz humanitārajām zinātnēm.

Valsts universitātes izveidošana nebija tikai nepieciešams solis izglītības uzlabošanas aspektā, bet arī valstiskuma būvēšanā. Šīs idejas paši pirmsākumi atrodami jau J.Alunāna laikā, taču tieši 1.Pasaules kara rezultātā norisinājās vēsturiskās Krievijas Impērijas situācijas pārmaiņas, kas deva iespēju un iedvesmu tās mazajām tautām politiski organizēties, izpaust nacionālas tieksmes un centienus.¹⁹⁸ 1917.gada maijā zem M.Valtera un Vidzemes Pagaidu Zemes padomes vadības izveidojās *Latviešu Augstskolas interesentu komisija*, kura tālāk apsprieda nākamos etapus latviešu augstākās izglītības pilnveidošanā. Komisija plānoja Latvijas Augstskolā ieviest sekojošas universitātes fakultātes: medicīnisko, filozofiski-vēsturisko, dabaszinātņu, sabiedriski-tautsaimniecisko (ieskaitot arī juridisko nodaļu)¹⁹⁹. Lai īstenotu augstskolas izveidošanas priekšdarbus, tika iesaistīta atsevišķa organizācijas komisija. Augstskolas koncepcijas plānošanā piedalījās arī vairāki LNDP biedri- protams, P.Dāle, kā arī K.Skalbe, J.Akuraters.²⁰⁰

Tālāku augstskolas plānošanu ievadīja Tērbatas latviešu skolotāju kongress 7.-13. jūnijā. Tajā pēc K.Kundziņa, K.Strauberga un P.Dāles iniciatīvas bija izdalīta atsevišķa Augstskolas

¹⁹⁵ ATIS ĶENIŅŠ. 1917.gada fonds. In: Dzimtenes Atbalss. Nr.7. 1917. 1.lpp.

¹⁹⁶BUCENIECE, Pauls Dāle: Dievs un "filozofa lieta", 22.lpp.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ DĀLE, Latvijas augstskola, 3 lpp.

¹⁹⁹ Ibidem, 4.lpp.

²⁰⁰ Ibidem, 5.lpp.

sekcija, kurā tad tika sistemātiski un mērķtiecīgi apspriesta universitātes izveide, piedaloties ziņojošiem latviešu akadēmiķiem- J.Osim, E.Felsbergam, J.Lautenbacham un E.Paukulim.²⁰¹ Tur universitātes jautājuma virzīšanas nolūkos 13.jūnijā tika izveidota Augstskolas komiteja, kuras sastāvā bija arī P.Dāle²⁰². Skolotāju kongresa ietvaros augstskolas lietā tika pieņemtas attiecīgas rezolūcijas, uz kuru pamata bija paredzēta augstskolas darbība, piemēram, ka: ‘‘ 2.) Latvijas Augstskolas vietai jābūt Rīgai 3.) [...] viņas galvenais uzdevums ir zinātnes veicināšana.[...] Tai jābūt autonomais iestādei ar neaprobežotu mācības brīvību. 4.)Latviešu augstskola sastāv no 5 fakultātēm- teoloģiskās, vēsturiski-filoloģiskās, juridiski-ekonomiskās, medicīniskās un politehniskās. u.c.²⁰³’’ Redzams, ka visumā fakultātes līdzinājās koncepcijai, ko mēnesi atpakaļ izstrādāja Vidzemes zemes padome.

Latvijas Augstskolas ideja savu aktualitāti nezaudēja, taču 1917.gada vasarā vācu karaspēks iegāja Rīgā, līdz ar to universitātes izveide bija jāatliek uz vēlāku laiku, līdz beidzot 1919.gadā tā tika īstenota- dzima Latvijas Universitāte.

Pārejot pie kultūras jautājumiem- partijas aprindās kultūras izkopšana tika pozicionēta kā nozīmīgs solis, kas cieši sasaistīts ar Latvijas autonomijas mērķi. Jo partija uzskatīja, ka, lai iegūtu tautas brīvības, jāpierāda latviešu nācijas unikalitāte, ko var izdarīt tikai kopjot tās kultūru, valodu, paceļot tautas nacionālo pašapziņu, tādējādi attaisnojot tās autonomu eksistenci²⁰⁴. Partijas biedri kā V.Eglītis un L.Laicens uzskatīja, ka tieši karš un posts bija laiks, kad varēja veidoties interesantas, kā arī nacionālas latviešu personības šķautnes, kas bija grūdiens arī latviešu kultūrai un valstij kopumā.²⁰⁵ Lai vairotu tautas kultūru, *Dzimtenes Atbalss* janvārī aicināja izveidot literāro žurnālu pēc agrāko *Austrums* vai *Mēnešraksts* parauga, kā arī atbalstīt latgaliešu literatūru, mākslu, latviešu zinātniskās bibliotēkas izveidi, latviešu rakstnieku darbu sistemātisku izdošanu, tulkošanu, kā arī Nacionālā Muzeja Mākslas muzeja izveidi- mākslas darbu iepirkšanu u.c.²⁰⁶. Šo iniciatīvu realizēšanas nolūkos partija izveidoja 1917.gada fondu. *Dzimtenes Atbalss* aktīvi aicināja ziedot, kā arī publicēja ziedotāju sarakstus.

Nacionālā mākslas muzeja izveidošanas ideja kļuva īpaši aktuāla pēc J.Rozentāla nāves²⁰⁷. Viņš bija nozīmīga latviešu kultūras personība, kā komentējusi rakstniece A.Brigadere: ‘‘ Ļoti tuvu Rozentāls stāvēja rakstnieku saimei.[...] Nav otra latviešu mākslinieka, kura vārdam

²⁰¹ DĀLE, Latvijas augstskola, 6.lpp.

²⁰² Uzaicinājums latviešu augstskolas lietā. In: *Dzimtenes Atbalss*. Nr.49, 28.06.1917. 3.lpp.

²⁰³ Uzaicinājums latviešu augstskolas lietā. In: *Dzimtenes Atbalss*. Nr.49, 28.06.1917. 3.lpp.

²⁰⁴ ATIS ĶENIŅŠ. 1917.gada fonds. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.7, 25.01.1917. 1.lpp.

²⁰⁵ JĀNIS BANKAVS. Kara iespaids uz rakstniecību. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.12, 11.02.1917. 2.lpp.

²⁰⁶ *Ibidem*, 2.lpp.

²⁰⁷ Piezīmes par Nacionālo mākslas muzeju. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.8, 28.01.1917. 2.lpp.

starp sava laika biedriem būtu bijusi tika laba skaņa kā Jānim Rozentālam. Viņš stāvēja mūsu kultūras pašā vidū.²⁰⁸ Par 1917.gada fonda līdzekļiem jau bija iepirktas vairākas Rozentāla gleznas, taču bija nepieciešams paplašināt kolekciju. Šim nolūkam tika izveidots vēl viens fonds- J.Rozentāla fonds²⁰⁹. Par turpmākiem iepirkumiem un aktualitātēm muzeja jautājumā ziņoja arī *Dzimtenes Atbalss*²¹⁰. Nacionāldemokrātu aprindas uzskatīja, ka īpaši tobrīd, kad liela daļa tautas bija devusies bēgļu gaitās, bija jāsauglabā un jāciēna latviešu mākslas un kultūras sasniegumi²¹¹, arī Mākslas muzejs būtu nozīmīgs šajā aspektā.

Ka apskatam LNDR nostāju kultūras veicināšanā ir skaidrs, ka arī paši biedri piedalījās šajā procesā. Partijas aprindas iesaistījās kultūras dzīvē, kā arī nereti bija nodarbināti publicistikas vai literārajā jomā, piemēram, V.Eglītis, L.Laicens, K.Bachmanis, E.Blanks, K.Skalbe u.c. Tie uzstājās Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrības rīkotajos inteliģences vakaros un citos kultūras pasākumos. Piemēram, 5.februāra inteliģences vakarā ar referātiem uzstājās L.Laicens un J.Bankavs²¹². Faktiski Nacionāldemokrātu aprindas bija vieni no inteliģences vakaru iniciatoriem, ņemot tajos arī aktīvu dalību²¹³. Viens no galvenajiem inteliģences vakaru, kā arī Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrības dibinātājiem bija partijas biedrs A.Ķeniņš, kurš bija arī šīs biedrības priekšnieks.²¹⁴ Vēl daži kultūras pasākumi, kur piedalījās Nacionāldemokrāti, bija Kārļa Skalbes vakars 26.februārī, savu priekšlasījumu prezentēja V.Eglītis²¹⁵, savukārt biedrības 26.marta vakarā par Latvijas atdzimšanas ceļu stāstīja I.Lapiņš²¹⁶.

LNDR kultūras jautājumu apskatīja arī partijas programmā. Piemēram, Nacionāldemokrāti iestājās par Latvijas vēstures, kultūras pieminekļu aizsargāšanu, pētīšanu, nacionālās mākslas veicināšanu. Programmas 37.punkts bija sekojošs: ‘‘ jāveicina nacionālās kultūras iestāžu, kā universitāšu, tautas augstskolu, teātru, muzeju, operu, bibliotēku un citu kultūras iestāžu dibināšana un uzturēšana, kā arī mākslu un zinātnes pabalstīšana un apdrošināšana.²¹⁷’’

²⁰⁸ BRIGADERE, Par garīgo Latviju, 79.lpp.

²⁰⁹ Latvija. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.24, 25.03.1917. 3.lpp.

²¹⁰ Par J.Rozentāla darbu izstādi. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.11, 08.02.1917. 3.lpp.

²¹¹ Par J.Rozentāla darbu izstādi. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.11, 08.02.1917. 3.lpp.

²¹² Ceturtais inteliģences vakars. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.11, 08.02.1917. 1.lpp.

²¹³ UPĪTS, Pulkvedis Briedis, 22.lpp.

²¹⁴ BLANKS, Latvju tautas ceļš, 170.lpp.

²¹⁵ Skalbes vakars. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.17, 01.03.1917. 2.lpp.

²¹⁶ Par Nacionālismu kā Latvijas atdzimšanas tīklu. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.27, 08.04.1917. 4.lpp.

²¹⁷ Partijas programma. In: *Brīvā Latvija*, Nr.2, 22.07.1917.

Nacionāldemokrātiskās partijas biedri paši bija kultūras cilvēki, inteliģenta sabiedrība. Tie arī bēgļu gaitās, tautai ciešot un bēgot no kara posta, centās veicināt latviešu kultūras, izglītības saglabāšanu, attīstību. Viens no veidiem, kā tas tika īstenots, bija A.Ķeniņa rīkotie Inteliģences vakari. Vēl partija aģitēja un uzskatus puda *Dzimtenes Atbalsī*, sasniedzot plašākas latviešu sabiedrības aprindas. Divi projekti, par kuriem iestājās partija, bija Latvijas Augstskola, kuras veicināšanā nozīmīga figūra bija *cand.philos.* P.Dāle, otrs projekts bija Latvijas Nacionālais Muzejs jeb mākslas muzejs. Lai nu kā, izglītības un kultūras atbalstu partija uzskatīja par nepieciešamu soli ne tikai garīgās izaugsmes, bet arī nacionālās pašapziņas veicināšanas nolūkos, sagatavojot latviešu tautu patstāvībai, autonomas valsts izveidei.

2.5. LNDP latviešu politiskajās institūcijās

Pēc 1917.gada februāra revolūcijas radās nepieciešamība veidot jaunas politiskas institūcijas. Latvijā tika izveidotas trīs pašvaldības institūcijas- Zemes Padomes katrai administratīvajai vienībai- Vidzemei, Kurzemei, Latgalei. Tā bija iespēja latviešiem kļūt politiski patstāvīgākiem un iegūt vismaz daļēju teikšanu politiskajos procesos valsts iekšienē, paust latviešu nostāju politiskajos jautājumos. Šīs Padomes nespēja apvienoties vienā spēcīgā politiskā spēkā, taču to vietā gada beigās tika izveidota Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome, kuras sastāvā bija arī LNDP biedri.

25.-26.aprīlī Tērbatā norisinājās Kurzemes Zemes sapulce. Tajā LNDP pārstāvēja delegāts J.Bankavs, kā arī ar savu referātu uzstājās K.Bachmanis²¹⁸, piedalījās E.Blanks. Bachmanis runāja par Kurzemes jautājumu un iestājās par to, ka jāpretojas Vācijas centieniem tur nodibināt savu kārtību, iekļaut Kurzemi vācu kultūras sfērā, un iziet uz kompromisu. Kurzemes Zemes sapulce šajā sakarā bija līdzīgās domās un pieņēma rezolūciju par to, ka tiks protestēts pret Vācijas nodomu anektēt latviešu apdzīvoto zemi- Kurzemi-, par pieņemamiem miera noteikumiem tika atzīts tikai mazo tautu pašnoteikšanās princips bez aneksijām, kā arī miera konferencē tika prasīta latviešu un citu karā cietušo tautu pārstāvniecība.²¹⁹ K.Bachmanis tika iecelts arī Kurzemes Zemes padomē. Tur viņš aizstāvēja partijas idejas, piemēram, 24.maija sēdē uzstājoties ar apjomīgu referātu agrārajā jautājumā.²²⁰

Runājot par Vidzemes Pagaidu Zemes padomi, LNDP izrādīja savas iniciatīvas arī šeit. Piemēram, gan Vidzemes, gan Kurzemes Zemes padomes bija atzinušas, ka nepieciešams

²¹⁸ Kurzemes Zemes Sapulce. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.34, 03.05.1917. 2.lpp.

²¹⁹ *Ibidem*.

²²⁰ Kurzemes Zemes Sapulce. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.34, 03.05.1917. 2.lpp.

izveidot Nacionālpadomi, taču LNDP biedrs J.Lapiņš iesniedza Vidzemes padomē rezolūciju par to, ka Nacionālpadome izveidojama jau pirms Krievijas Satversmes Sapulces sasaukšanas, kā arī tai jāparāda sava nacionālā nostāja ar Latviju saistītos jautājumos.²²¹ 20.augustā norisinājās Vidzemes Zemes padomes vēlēšanas, kur ceturtajā Radikālajā Darba grupas listē ar 3.numuru kandidēja arī LNDP pārstāvis S.Staprāns²²².

Nacionāldemokrāti piedalījās arī Latgales zemes sapulcē Rēzeknē 26.-27.aprīlī. Partiju pārstāvēja A.Rublniskis un virsnieks Bojārs²²³ un atbalstīja sapulcē pieņemto rezolūciju par Latgales pievienošanu pārējiem Latvijas novadiem, kā arī kritizēja Kempa pretējo viedokli.²²⁴ Šī sapulce, kas mūsdienās pazīstama kā Pirmais Latgales latviešu kongress, kā arī attiecīgā pieņemtā rezolūcija, protams, bija nozīmīga, ņemot vērā, ka tā norādīja arī latgaliešu politisko gribu Latvijas apvienošanas un autonomijas jautājumā.

1917.gadā veidojās latviešu politiskās patstāvības pamati, tika dibinātas latviešu politiskās institūcijas pagaidu darbībai, kuras aizstāvēja valstiskuma ideju, kā arī latviešu nacionālās intereses kopumā. Arī LNDP bija daļa no šiem politiskajiem centieniem, un bija klāt esoša Latvijas nākotnes jautājumu risināšanā.

2.6.Partijas dalība Krievijas pilsētu pašvaldību vēlēšanās

Vēlēšanas 1917.gadā LNDP, kā arī citām jaunajām latviešu pilsoniskajām partijām, bija pirmā iespēja parādīt savu politisko redzējumu un, aizstāvēt Latvijas intereses, piedalīties politikas veidošanā. Šajā laikā Krievijā norisinājās četras vēlēšanas: pilsētu domēm, Vidzemes Zemes Padomei, apriņķu zemes padomēm, kā arī Satversmes sapulcei²²⁵. Šajā darba nodaļā tiek apskatītas pirmās pilsētu pašvaldību vēlēšanas. Nacionāldemokrāti sāka aktualizēt vēlēšanu jautājumu jau aprīlī. Tā, gluži kā citas partijas, iestājās par vienlīdzīgām, aizklātām, u.c. vēlēšanām, taču uzsvēra arī proporcionālu vēlēšanu nepieciešamību²²⁶, lai arī mazākas partijas spētu iegūt kādu mandātu pilsētu domēs. LNDP pilsētu pašvaldību vēlēšanās startēja vairākās pilsētās- Rīgā, Valkā, Valmierā, Cēsīs, dažās kandidējot patstāvīgi un citās- vienā sarakstā ar citām partijām.

²²¹ LINARDS LAICENS. Nacionālpadome. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 1.lpp.

²²² Vidzemes zemes padomes vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.62, 12.08.1917. 2.lpp.

²²³ NDP Maskavas grupas Padomes sēde. In: Dzimtenes Atbalss. Nr.35, 06.05.1917. 4.lpp.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ EZERGAILIS, Esejas 1917, 9.lpp.

²²⁶ Latvijas pašvaldības iestāžu vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.29, 15.04.1917. 1.lpp.

Pirmkārt, kā Latvijas lielāko un visblīvāk apdzīvoto centru nepieciešams apskatīt Rīgas pilsētas Domes vēlēšanu gaitu. LNDP pārstāvēja 13.sarakstu- Radikālo darbu grupu. Tajā bija apvienojušies LZS, LNDP, Radikāldemokrāti. Sākotnēji LNDP apsvēra veidot sarakstu kopā ar citām partijām kā Demokrātu partija, G.Staprāns un J.Lapiņš veda sarunas ar šiem politikajiem spēkiem²²⁷, taču partijas atteikušās dot LNDP kandidātam 1.vietu sarakstā, līdz ar to sadarbība nebija iespējama²²⁸. LZS un Radikāldemokrāti piekrita Nacionāldemokrātu prasībām, un kā pirmais Radikālās darba grupas sarakstā tika virzīts Nacionāldemokrātu pārstāvis- pulkvedis Fr.Briedis²²⁹. LNDP Rīgas Domes vēlēšanu politiskā platforma bija šāda:” 1)Rīgas pilsētas Domei jāpārstāv Latvijas autonomijas ideja, kuru var realizēt tikai Latvijas Satversmes Sapulce, tālāk izveidota Latvijas Saeima Rīgā 2)Jāpabalsta revolūcija, palīdzot apkarot kontrrevolūciju 3)Kara jautājumā pabalstāma Krievijas revolucionāri demokrātiskā daļa- jeb, ka karš izbeidzams uz tautu pašnoteikšanās principa, bez aneksijām, kontribūcijām. 4)Latvijas iekarotās daļas liktenis lemjams ar tās pašas gribu- tātad Latvijas apvienošanas veidā.²³⁰” Saraksts saņēma 5144 vēlētāju balsis un četrus mandātus Rīgas Domē, kas visumā nebija augsts rezultāts²³¹. Kopā ar šo vēlēšanu sarakstu LNDP kandidēja arī Rīgas apriņķa Vidzemes Zemes Padomes vēlēšanās ar kandidātu G.Staprānu kā 3.sarakstā.²³²

Cēsu domes vēlēšanas norisinājās 28.jūlijā. Tajās Nacionāldemokrāti startēja patstāvīgā sarakstā²³³.Šajās pilsētas Domes vēlēšanās- LNDP sarakstam bija 1.numurs- Nacionāldemokrātiskā partija²³⁴. Daži no partijas saraksta līderiem Cēsu Domes vēlēšanu LNDP sarakstā bija agronomis E.Ziemels, virsnieks A.Šulmans, grāmatvedis K.Priedīts²³⁵ u.c.

Partija piedalījās arī Valmieras Domes vēlēšanās, kurā bloķējās kopā ar LZS²³⁶. Tur vislielāko balsu skaitu, kā tas bija parasti, izdevās savākt sociālistiem, kamēr Demokrātu bloks ar LZS, kā arī LNDP pārstāvjiem, ieguva 8 domnieku mandātus²³⁷. LNDP biedrs J.Lapiņš kā viens no kandidātiem Valmieras LZS sarakstā startēja arī Vidzemes Zemes Padomes vēlēšanās²³⁸.

²²⁷ LNDP vēlēšanu gājiens Latvijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.75, 27.09.1917. 1.lpp.

²²⁸ Nacionāldemokrātiskās partijas Maskavas grupas Padomes sēde. In:Dzimtenes Atbalss, Nr.71, 13.09.1917. 4.lpp.

²²⁹ EZERGAILIS, Esejas 1917, 40.lpp.

²³⁰ Radikālā darba grupa. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.62, 12.08.1917. 2.lpp.

²³¹ EZERGAILIS, Esejas 1917, 41.lpp.

²³² LNDP vēlēšanu gājiens Latvijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.75, 27.09.1917. 1.lpp.

²³³ Cēsis. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.51, 05.07.1917. 3.lpp.

²³⁴ Cēsu pilsētas Domes vēlēšanas. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.07.1917. 3.lpp.

²³⁵ Cēsu pilsētas domnieku kandidāti. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.07.1917. 3.lpp.

²³⁶ Nacionāldemokrātiskās partijas Maskavas grupas Padomes sēde. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.71, 13.09.1917. 4.lpp.

²³⁷ Valmiera. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.51, 05.07.1917.3.lpp.

²³⁸ LNDP vēlēšanu gājiens Latvijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.75, 27.09.1917. 1.lpp.

Valkas Domes vēlēšanās jūlija vidū LNDP un latviešu pilsoniskajiem spēkiem kopumā veicās krietni labāk, nekā citās pašvaldībās. Tur vairākumu izdevās iegūt nevis sociālistu partijām, bet gan latviešu un igauņu nacionālajiem spēkiem. Nacionāldemokrāti uzskatīja, ka vēlēšanās bija nacionāla nozīme, ņemot vērā igauņu un latviešu pretrunas, kā arī sociālisma, marksisma ideju izplatību. Latvieši, atšķirībā no igauņiem, viedoklī bija sašķelti- balsojot par latviešu sarakstu, sociālistisko bloku un lieliniekiem²³⁹. Latviešu saraksts, kurā startēja arī Nacionāldemokrāti, saņēma 2865 balsis, arī igauņiem bija līdzīgs rezultāts²⁴⁰. Līdz ar to abas nacionālās grupas katra ieguva 15 domnieku mandātus.

Partija piedalījās ne tikai Latvijas, bet arī Krievijas pilsētu domes vēlēšanās. Ņemot vērā, ka partijas Maskavas grupa bija skaitliski viena no lielākajām- uz doto brīdi 600 biedri- tad tā piedalījās Maskavas Domes vēlēšanās. Tajās LNDP, kā citas latviešu partijas, apsvēra iet vienā sarakstā ar krievu partijām, piemēram, kadetu. Nacionāldemokrāti bija pret to gan ideju pretrunu dēļ, respektīvi, jo kadeti atteicās atbalstīt mazo tautu pilnīgas pašnoteikšanās tiesības²⁴¹, gan arī tāpēc, ka sarunās ar kadetiem atklājās, ka tie nav gatavi dot latviešu partijām 2 domnieku vietas vēlēšanu sarakstā²⁴². LNDP turpināja sarunas ar tautas sociālistu un apvienotās darba grupas listi. Šī saraksta pārstāvji jau maija beigās atzina, ka piekrīt Nacionāldemokrātu prasībām, kā arī atbalsta to idejas nacionalitāšu brīvību aspektā²⁴³, līdz ar to LNDP piekrita startēt vēlēšanās no šī saraksta, cerot, ka arī citas latviešu organizācijas darīs tāpat.²⁴⁴ No 2.vēlēšanu saraksta jeb Tautas sociālistu un apvienotās darba grupas listes par domnieku mandātu iegūšanu cīnījās arī citas nacionālās minoritātes- poļi, ebreji, ukraiņi.

Pilsētu pašvaldību vēlēšanas LNDP uzskatīja par iespēju latviešiem pašiem iesaistīties valsts pārvaldē, aicināja vēlētājus atdot savas balsis par nacionāliem spēkiem. Partija piedalījās vairāku pilsētu domes vēlēšanās, pārsvarā apvienojoties sarakstā ar līdzīgi domājošiem politiskiem spēkiem. Tas bija nepieciešams, jo, salīdzinot ar lielajām sociālistiskajām partijām, LNDP nebija tik populārā lielās sabiedrības masās un patstāvīgi nespētu iegūt pietiekami daudz balsu, kamēr apvienotie partiju saraksti nodrošināja vismaz dažus mandātus pilsētu domju amatos.

²³⁹ Valkas domes vēlēšanas. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917.

²⁴⁰ Valkas pilsētas vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.57, 26.07.1917. 2.lpp.

²⁴¹ Nacionāldemokrātiskā partija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.45, 14.06.1917. 1.lpp.

²⁴² Pilsētas vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss. Nr.44, 10.06.1917. 4.lpp.

²⁴³ Nacionāldemokrātiskā partija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.45, 14.06.1917. 1.lpp.

²⁴⁴ Pilsētas vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.44, 10.06.1917. 4.lpp

3. LATVIEŠU NACIONĀLDEMOKRĀTISKĀS PARTIJAS DARBĪBA NO 1917.G. OKTOBRIM LĪDZ 1918.G. NOSLĒGUMAM

3.1. Politisko apstākļu izmaiņas- lielinieki un LNDP viedoklis

Kopš februāra revolūcijas bija novērojamas izmaiņas un demokratizācijas noskaņas bijušajās Krievijas impērijas teritorijās. Sniegtās politiskās brīvības ļāva darboties, veidot politiskas partijas un izteikt viedokli arī latviešiem. Pie varas bija Krievijas pagaidu valdība, kadeti. Taču arvien lielāku atbalstu guva nevis pilsoniskie spēki, bet kreisas politiskas idejas. Problēma nebija mērenākie sociāldemokrāti, bet gan lielinieki- internacionālisti. Arī Latvijas teritorijā, īpaši karā nogurušo strēlnieku starpā, arvien lielāka piekrišana tika dota tieši lielinieku lozungiem, kas izpaudās arī Daniševska rezolūcija. Visbeidzot, 1917.gada oktobrī Maskavā lielinieki ar Ļeņinu priekšgalā veica valsts apvērsumu, likvidējot vairākus mēnešus ilgušo demokrātisko režīmu Krievijā. Varas maiņa Maskavā, kā arī vācu iebrukums Latvijas teritorijā ietekmēja arī tālākos latviešu politiskos mērķus un darbību. Bija nepieciešams pieturēties pie konkrētas nostājas, turpināt darbību nacionāli politisko interešu realizācijā, kas izpaudās arī LPNP izveidē. Lielinieku idejas bija pilnīgs pretstats pilsonisko partiju politiskajai nostājai, un šajā nodaļā tiks apskatīts LNDP viedoklis par lieliniekiem un viņu nākšanu pie varas.

Oktoobra apvērsums un lielinieku varas sagrābšana tādai nacionāli noskaņotai latviešu partijai kā LNDP šķita īpaši negatīvs notikums. Šajā sakarā LNDP bija bažīga par Krievijas teritorijas, un īpaši Latvijas un tās nacionālā jautājuma risināšanas nākotni. Partija situāciju raksturoja kā drūmu un neparedzamu. Par lieliniekiem, kas veica apvērsumu, *Dzimtenes Atbalss* izteicās šādi: “ Valsts varu sagrābuši ļaudis, kuri nebauda vispārēju uzticību, aiz kuru skaļajām frāzēm par brālību un vienlīdzību rēgojas ložmetēji. Valsts iekšējās dzīves haoss atgādina vājprātīgo namu, kuru pārvalda paši vājprātīgie. [...] Tālāk vairs nav kur iet. Zemāk vairs nav kur krist²⁴⁵.” LNDP bija pret lielinieku veikto brīvības ierobežošanu, apspiešanu, varmācību. Piemēram, par lielinieku varmācību attiecībā uz lielinieku dēvēto “kontrevolucionāro manifestatoru” apšaudēm 1918.gada 9.janvārī, *Dzimtenes Atbalss* tika publicēts šāds viedoklis: “Protams, ka katra godīga laikraksta pienākums ir uz stingrāko nosodīt tādus mežonīgus cīņas paņēmienus” un ka “ tādu morāli, kādu sludina lielinieki, kulturālās zemēs sauc par “aziātu morāli”²⁴⁶”. LNDP uzskatīja, ka lielinieku darbība ir nelabvēlīga arī Latvijas neatkarības pasludināšanas iespējai, piemēram, J.Bankavam 1918.gada sākumā komentējot, ka: “Krievu

²⁴⁵ Tagadējais laiks. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.84, 25.11.1917. 1.lpp.

²⁴⁶ Laikrakstu apskats: terors. In: *Dzimtenes Atbalss*, 18.01.1918. 2.lpp.

lielinieku atbaidošie sociālisma eksperimentu atbaidošie rezultāti ir mazinājuši demokrātijas iespējamību arī Vācijā un pamudinājuši turienes reakciju nostiprināt savu stāvokli uz ilgiem laikiem²⁴⁷.” Ņemot vērā, ka Latvijā tobrīd atrādās arī vācu okupācijas vara, arī tās nostāja bija nozīmīga Latvijas neatkarības centienu kontekstā.

LNDP saprata, ka lieliniecisms ir ieguvis piekrišanu daudzu latviešu strēlnieku un strādnieku starpā, taču cerēja, ka miera un neatkarības apstākļos tas Latvijā izsīktu, jeb ka “lieliniecisms ir slimība, kura jāārstē ne ar varmācību un pretteroru, bet ar pārliecināšanu un izglītošanu²⁴⁸.” Šķiet, ka šī iemesla dēļ LNDP atļāvusi *Dzimtenes Atbalss* ievadrakstā publicēt Bezpartejiskās latviešu strādnieku grupas rakstu, kurš aicina lielinieciskos latviešus likt malā partiju programmu un politisko ideoloģiju domstarpības un darboties Latvijas satversmes sapulces sasaukšanas vārdā, nevis nostāties “tautas ienaidnieka” pusē²⁴⁹.

Apskatot lielinieku darbību, tā uz noteiktu laika periodu radīja LNDP arī praktiska rakstura problēmu- tika aizliegta opozicionāras preses iespēšana. Līdz ar to pēc kara revolucionārās komitejas ziņas arī *Dzimtenes Atbalss* bija aizliegta, laikraksta drukātavu savā pārziņā pārņēma sarkangvardisti, piesavinoties drukāšanas līdzekļus apmēram 3000 rubļu vērtībā.²⁵⁰ Nākamo mēnesi gan drukātavas darbinieki, gan LNDP cīnījās par drukātavas atgūšanu un laikraksta darbības atjaunošanu. LNDP Maskavas grupas Izpildu komiteja iesniedza kararevolucionārajai komitejai motivētu protestu pret *Dzimtenes Atbalss* apturēšanu. 18.novembrī aizliegums ticis atcelts un drīz laikraksts varēja atsākt darbību²⁵¹. Preses aizliegums uz vairākām nedēļām tika atjaunots 1917.gada decembrī, un atkal atcelts 1918.gada janvāra vidū. LNDP izteica kritiku sociālistu vardarbībai un brīvību ierobežošanai, un viena no šīm brīvībām, protams, bija vārda un preses brīvība.

Lielinieki- marksisti bija politiskā grupa, kuras ideoloģija un mērķi bija pilnīgā pretrunā ar pašas LNDP uzskatiem, līdz ar to tie bija galvenā grupa, pret kuru Nacionāldemokrāti izteica atklātu kritiku. Vairāki partijas biedri savos viedokļu rakstos *Dzimtenes Atbalstī* pauduši nostāju pret lielinieku ideoloģiju. Piemēram, J.Palcmanis diskreditēja lielinieku ideoloģijas pašus pamatus- Marksismu. Viņš uzskatīja, ka K.Markss un F.Engless nepamatoti sasaista savas idejas ar vācu ideālisma filozofiem J.G.Hēgeli, F.Nīči, E.Kantu. Jo, piemēram, Markss par vēstures dzinēj spēku uzskatījis tieši materiālos un ražošanas līdzekļus, kamēr vācu ideālisti uzsvēra

²⁴⁷ JĀNIS BANKAVS. Ko sola 1918.gads? In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.1, 11.01.1918. 1.lpp.

²⁴⁸ *Ibidem*.

²⁴⁹ [E.] LOBE . Strādnieki, kam mēs ejam līdz? In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.2., 13.01.1918. 1.lpp.

²⁵⁰ Ziņojums lasītājiem. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.84, 25.11.1917. 1.lpp.

²⁵¹ *Ibidem*.

cilvēka gara jeb *Geist* attīstību kā galveno pārmaiņu dzenuli. Palcmanis marksistu redzējumu uzskatīja par šauru, aprobežotu, tas bija pieņemams tikai vienai sabiedrības daļai. Par Marksu un Engelsu Palcmanis izteicās šādi: “pārsteidzoša ir tā domu vienkāršība un naivums, ar kādu Markss un Engels domājas pārvarēt tās grūtības un problēmas, ar kurām laužījušas prātus ģeniālas galvas. [...] Markss vācu ideālistisko filozofiju pazīst vāji²⁵²”. Jāteic, ka ne visi LNDP biedri bija vienprātis par sociālisma ideoloģijas pamatiem. Piemēram, K.Upīts atzīmējis, ka K.Marksa un F.Engelsa sociālisma idejas, kuras runā par finansēm un vēsturiski veidojušās strādniecības produktivitātes celšanu, ir pieņemamas, taču Upīts konkrēti kritizē sociālisma-utopisma idejas kā Pasaules revolūcija, kā arī to aizstāvi V.I.Ļeņinu²⁵³.

Boļševikus *Dzimtenes Atbalss* uzskatīja par “naiviem sapņotājiem” un ka to ideoloģija, kas pieprasīja proleteriāta diktatūru un internacionāles izveidošanu, vispār Krievijā nav īstenojama, jo būtībā tur nav lielas proleteriāta šķiras.²⁵⁴ Pēc oktobra apvērsuma LNDP par lielnieku ideoloģiju izteicās šādi: “ Sociālisms Krievijā kā ideja ir pilnīgi nelogisks- ja tas nav iesviests pat materiāli un garīgi attīstītajā Vakareiropā, tad katram vientiesim saprotams, ka pie mums par to domāt pāragri. Tumšajā Krievijā kura tālu no garīgas, materiālas kultūras²⁵⁵”. Palcmanis rakstā “Šķiru cīņa un sociālisms²⁵⁶” vairāk izteicies par šo aspektu. Protams, uz doto brīdi lielnieku lozungi bija aktuāli, jo tie bija mērķēti uz karā nogurdināto sabiedrību, kas vēlējās mieru. Pēc februāra revolūcijas sociālisti varēja arī brīvi rīkot savus mītiņus, izpaust idejas, līdz ar to sabiedrībā šīs idejas tika izpausta skaļi un pārliecināti.

Jāatzīmē, ka attieksme pret kreisā spārna citiem spēkiem- sociāldemokrātiem, maziniekiem, nebija tika negatīva, ņemot vērā, ka tie nesludināja sociālistisko revolūciju, visu tautu biedrošanos, bet gan mērenu tā brīža post-februāra revolucionārās politiskās domas attīstīšanu, paplašināšanu²⁵⁷. LNDP iezīmēja atšķirības starp lielniekiem un pārējo sociālistisko spārnu, vēlējās novērst pirmā dominanci. Piemēram, jau demokrātiskās Krievijas laikā tie uzskatīja, ka Rīgas Zaldātu un Strādnieku deputātu padomi pārstāvējuši pārāk daudz lielnieku un atzīmēja, ka nepieciešams reprezentēt plašākas latviešu sabiedrības aprindas, respektīvi sociāldemokrāti vai revolucionāru-sociālistu partija²⁵⁸. Turklāt, pēc oktobra apvērsuma LNDP

²⁵² JURIS PALCMANIS. Materiālistiskais sociālisms un ideālistiskā filozofija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2, 07.01.1917. 1.lpp.

²⁵³ KARLIS UPITS. No [...] līdz utopijai. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.1, 11.01.1918. 2.lpp.

²⁵⁴ Brālība un miers starp tautām. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.21, 15.03.1917. 1.lpp.

²⁵⁵ Tagadējais laiks. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.84, 25.11.1917. 1.lpp.

²⁵⁶ JURIS PALCMANIS. Šķiru cīņa un sociālisms. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.33, 29.04.1917. 1.lpp.

²⁵⁷ Latvijas sociāldemokrātijas konference. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.36, 10.05.1917. 4.lpp.

²⁵⁸ Sociāldemokrātu- lielnieku darbība Rīgā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 2.lpp.

Dzimtenes Atbalss decembra laikrakstā ar nožēlu atzīmējuši, ka latviešu lielinieki ir pilnībā nostājušies pret nacionālas valsts izveidi, Satversmes sapulces sasaukšanu un ka latviešiem ir nepieciešams sekot LPNP un atbalstīt pēc iespējas drīzu Satversmes sapulces sasaukšanu.²⁵⁹

LNDP nostāja pret lieliniekiem veidojusies jau pirms oktobra apvērsuma, jo jau tad bija skaidri redzamas ideoloģiskas pretrunas starp abiem politiskajiem virzieniem. Piemēram, Nacionāldemokrāti negatīvi uztvēra Latviešu strēlnieku pulku deputātu padomes pieņemto 1917.gada 17.maija, Daniševska veidoto rezolūciju²⁶⁰, kura atbalstīja brāļošanos ar ienaidnieka karaspēku, karadarbības pārtraukšanu, kā arī diskreditēja Pagaidu Valdību, politikas pilnvaras pieprasot atdot Strādnieku un zaldātu deputātu padomēm. Tobrīd latviešu strēlnieki- vismaz daļa no tiem-, arvien vairāk sāka atrasties lieliniecišķu ideju ietekmē. Lielinieki sāka aģitēt strēlnieku pulkos jau vairākus mēnešus pirms rezolūcijas, kritizējot, piemēram, Fr.Briedi, jo viņš sava pulka ietvaros bija aizliedzis šādu ideju izplatīšanu²⁶¹. Pēc 17.maija rezolūcijas Briedis mēģināja veidot Dzelzs rotu ar sev lojālajiem latviešu strēlniekiem, taču tur iestājās tikai 200 kareivji, kas parāda lielinieku popularitāti²⁶². LNDP par latviešu strēlniekiem izteicās sekojoši: ‘‘Pret saviem agrākiem biedriem-strēlniekiem, kuri nolika cīņas laukā savas galvas aizsargādami tautas uz dzimtenes godu, Strēlnieku pulku padomes rezolūcija ir apsmieklis un kauna traips’’²⁶³. Jau no attiecīgā brīža retorikas ir redzams, ka Nacionāldemokrāti uzskatījuši lieliniekus par politiskiem pretiniekiem, ar kuriem nav atrodams konsenss.

Ņemot vērā faktu, ka Nacionāldemokrātu un lielinieku ideoloģijas ir pilnīgi pretstati, nav pārsteigums, ka partija nav atzinusi lielinieku idejas un darbību. LNDP biedri kritizējuši marksistiskās ideoloģijas pamatus, uzskatījuši, ka to tēzes attiecināmas tikai uz atsevišķu sabiedrības grupu. Runājot par sociālistiska režīma ieviešanu Krievijā, to LNDP uzskatījusi par pilnīgi nedabisku, kas ir taisnība, ņemot vērā Krievijas zemo industrializācijas līmeni. Kā citi pilsoniskie spēki, arī Nacionāldemokrāti kritizējuši lielinieku varmācību, brīvības aizliegumus, kas rezultējies sarežģījumos arī partijas darbībā- aizliedzot tās preses orgāna *Dzimtenes Atbalss* iespiešanu. Lielinieku internacionālisma ideoloģijā nebija vietas nacionālām valstīm, līdz ar to paši LNDP politisko centienu pamati nesaskanēja ar Pasaules revolūcijas idejām, parādot, ka Ļeņina vara nebija labvēlīga LNDP mērķiem. Tādēļ turpmāk partijas Maskavas grupa aktualizēja

²⁵⁹ Lielinieki pret Latvijas Satversmes Sapulci. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.87, 06.12.1917. 3.lpp.

²⁶⁰ Lielinieku iespaids. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.40, 27.05.1917. 2.lpp.

²⁶¹ EDVINS MEDNIS. Pulkvedis Briedis. Rīga : Valters un Rapa, 1934. 72.lpp.

²⁶² Ibidem, 75.lpp.

²⁶³ Maskavas dzīve. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.40, 27.05.1917. 3.lpp.

nepieciešamību pēc iespējas ātrāk atrisināt Latvijas nacionālo jautājumu, sasaukt Satversmes sapulci, ar ko nodarbojās Latviešu Pagaidu Nacionālā padome, dalību ņemot arī LNDP biedriem.

3.2. Latvijas neatkarības idejas veicināšana

Nevar noliegt, ka 1917.gada nogales norises šķita pavisam nelabvēlīgas latviešu nacionālo mērķu īstenošanai- vācu iebrukums Rīgā un Vidzemē, lielnieku oktobra apvērsums, neziņa un jukas. Taču par spīti šiem aspektiem, latviešu politiski aktīvās aprindas, ieskaitot LNDP turpināja, turklāt arvien konkrētāk un organizētāk darboties latviešu nacionālās domas un politiskās gribas veicināšanā. LNDP biedri to darīja gan uz politiskās skatuves, iesaistoties latviešu politiskās institūcijas LPNP[skatīt 3.3.] darbībā, kā arī turpinot iedrošināt latviešu tautu ar partijas preses orgāna *Dzimtenes Atbalss* palīdzību.

Protams, arī 1917.gada beigās un 1918.gadā LNDP iestājās par pēc iespējas drīzu Satversmes Sapulces sasaukšanu, ko tā bija aizstāvējusi jau 1917.gada pirmajā pusē, kad šāda retorika plašākās latviešu politiskajās aprindās vēl nebija aktuāla. Piemēram, 1917.gada novembra beigās LNDP kritizēja citus politiskos spēkus, apgalvojot, ka ‘‘latviešu nacionālā un politiskā doma ir pārāk kūtra’’, ‘‘Kad LNDP jau pēc martā ierosināja sasaukt Latvijas Satversmes sapulci, neviens šo nedzirdēja, pārējie preses orgāni to noklusēja. Tad nāca traģisks augusts-zaudējām kultūras centru Rīgu. Organizēšanās bija jāsāk no jauna. Tagad arī citi grib janvārī sasaukt Satversmes sapulci. Bet kur viņa bija četrus mēnešu atpakaļ, kad Rīga, Vidzeme nebija ieņemtas? Atmošanās varētu būt par vēlu.²⁶⁴’’ Protams, attiecīgajos neziņas apstākļos LNDP nekavējās atgādināt, ka Satversmes sapulci vajadzējis sasaukt jau agrāk, taču tas neatturēja partiju no tā brīža latviešu politisko institūciju un to centienu atbalstīšanas un veicināšanas, atzīstot, ka nepieciešams sekot Nacionālajai Padomei un iestāties par sapulces drīzu sasaukšanu²⁶⁵.

1917.gada noslēgums un jaunā gada sākums bija atbilstošs brīdis, lai reflektētu par esošo situāciju un padomātu par to, kas gaidāms turpmāk. LNDP aicināja latviešus nefokusēties uz postu, ko nesis karš, bet gan saskatīt to, kā cilvēks, piedzīvojis nelaيمي, spēj novērtēt cilvēciskās, morālās vērtības, kā arī atgriezties pie mierīgas dzīves un darba mājās²⁶⁶. Šādi vārdi veltīti latviešu bēgļiem. LNDP centās uzsvērt, ka jādara viss iespējamais, lai nodrošinātu Latvijas neatkarību, kā arī atgādināja latviešiem nezaudēt cerību, kā arī novērtēt laikmeta vēsturiski nozīmīgo dabu²⁶⁷.

²⁶⁴ Latviešu pagaidu nacionālā padome. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.82, 25.11.1917. 2.lpp.

²⁶⁵ Lielnieki pret Latvijas Satversmes Sapulci. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.87, 06.12.1917. 3.lpp.

²⁶⁶ [EDGARS] Jaunā gada vakarā. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.1, 11.01.1918. 3.lpp.

²⁶⁷ Ibidem.

Brestļitovskas miera sarunu sākums iezīmēja izmaiņas Latvijas nacionālā jautājuma nākotnei. Jau pirms Krievijas un Vācijas miera noslēgšanas procesa beigām, kā arī Vācijas turpmākās militārās aktivitātes Latvijas teritorijā un miera līguma laušanas, J.Palcmanis spekulēja par to, kāds varētu būt Latvijas stāvoklis, pilnībā nonākot zem vācu varas. Palcmanis atzīmēja, ka ‘‘Pie vāciešiem mums nekādas svētku dienas nebūs, tas ir fakts. Bet lai arī kā, sliktāk latviešiem tur neklāsies, kā anarhistiskajā Krievijā²⁶⁸.’’ Nacionāldemokrātu biedrs prognozēja, ka, lai gan uz doto brīdi šķiet, ka latviešu centieni ‘‘apstājušies pret sienu’’, tomēr Latvijas politiskajam stāvoklim varētu būt pagaidu raksturs, un galu galā rastos iespēja realizēt latviešu nacionāli politiskos mērķus²⁶⁹. Un pat ja nebūtu izdevies Sasaukt Satversmes Sapulci, J.Bankavs piebilda, ka svarīgākais ir bijis veicināt šī mērķa izpildi, mēģināt aizstāvēt neatkarīgas valsts ideju un ka LNDP, īpaši tās kodols- Maskavas grupa- to ir aktīvi darījusi²⁷⁰. Nacionāldemokrāti iestājās par to, ka arī 1918.gada sarežģītajos apstākļos nepieciešams turpināt latviešu nacionālo centienu veicināšanu, ko darīja arī *Dzimtenes Atbalss*, taču šajā sakarā radās problēma ar laikraksta finansējumu, līdz ar to tika lūgta palīdzība lasītājiem, citiem LNDP biedriem²⁷¹.

1918.gada apstākļos J.Bankavs atzina, ka nacionālpolitikas, tāpat kā pašas LNDP darbība kļuvusi gausāka un darbā bija iestājies pagurums²⁷². Tas noprotams arī, pētot ar partijas darbību saistītus vēstures avotus un salīdzinot tos ar ražīgāko aktivitātes periodu, piemēram 1917.gada vidū. Taču, līdzīgi kā citi partijas biedri, arī Bankavs atzīmēja, ka situācija nav bezcerīga un gluži pretēji- starptautiskā stāvokļa labvēlība neatkarīgai Latvijai nav īpaši zemāka kā tas bijis citkārt: ‘‘[..]lai nakts cik tumša un baiga, ticība uz rītu tādēļ nevar zust.[..]Jo starptautiskā konjunktūra faktiski priekš Latvijas patstāvības nav sliktāka, kā tā allaž bijusi²⁷³’’. Bankavs aicināja apsvērt pozitīvos latviešu stāvokļa aspektus, piemēram, faktu, ka pēc vācu izsludinātajiem miera noteikumiem Latvija vairs nebūtu sadalīta- kas bija sarežģīta un daudzkārt apspriesta problēma 1917.gadā, un ka vairs nebūtu jāsaista Latvijas nākotne ar Krieviju un potenciālo Krievijas federāciju. Latvieši tika aicināti aktīvi turpināt darbību latviešu nacionālās politikas un nacionālās kultūras laukā. Jāatzīmē gan, ka vācu miera līguma noteikumus lielinieki atteicās pieņemt, taču beigt karu un demobilizēt armiju tie tāpat gribēja darīt. Bankavs šajā skarā iztiecās, ka cerēja, ka

²⁶⁸ JURIS PALCMANIS. Nākamā Latvija. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.4, 20.01.1918. 2.lpp.

²⁶⁹ *Ibidem*.

²⁷⁰ JĀNIS BANKAVS. Nacionāldemokrātu partijas Maskavas grupas darbība. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.6, 27.01.1918. 3.lpp.

²⁷¹ *Ibidem*.

²⁷² JĀNIS BANKAVS. Nacionāldemokrātu partijas Maskavass grupas darbība. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.7, 31.01.1918. 3.lpp.

²⁷³ *Ibidem*.

lielinieku lēmuma dēļ tie zaudēs autoritāti arī kreiso latviešu rindās un ka tie tikpat dedzīgi sekos nacionālajai idejai²⁷⁴. Apskatot Nacionāldemokrātu nostāju uz Latvijas neatkarības jautājuma atrisinājumu zem potenciālajiem vācu varas apstākļiem, partija uzskatīja, ka latviešiem kā spēcīgai, pašapzinīgai un kulturālai tautai bija iespējams īstenot arī nacionālo pašnoteikšanos: “Ja tauta ir apzinīgi un nacionāli domājoša- viņa atradīs ceļus un līdzekļus, kā kļūt pie patstāvības un nacionālas valdības.[..]Tagad mēs pie šī neatkarības ideāla varam kļūt pār vācu imperiālismu- Cīņā pret to jāiet slēgtās rindās visiem Latvijas dzīvajiem spēkiem²⁷⁵.” Lai nu kā, *Dzimtenes Atbalsī* tika uzsvērts, ka jāsaglabā neatkarīgas mērķis un jārīkojas, un ka jāatceras, ka latviešiem nav labvēlīga ne radikāli kreisā, ne labēja vara: “Latvijai ir jābūt brīvai un nedalītai. Jūdasi pa kreisi ir tikpat bīstami, kā Jūdasi pa labi²⁷⁶.”

Arī sarežģītajos 1917.gada nogales un 1918.gada apstākļos LNDP laikrakstā *Dzimtenes Atbalss* turpināja mudināt un iedvesmot latviešu tautu turpināt atbalstīt un ticēt Latvijas neatkarības idejai. Šajā brīdī arī plašākas politiskās aprindas bija vienojušās šajā konkrētajā nacionāli politiskajā mērķī, kuru Nacionāldemokrāti bija veicinājuši jau 1917.gada pirmajā pusē. Līdz ar to šajā nodaļā apskatītajā laika periodā LNDP ideja par neatkarīgu Latviju bija statiska, un visi centieni tika virzīti tieši tās realizācijai. Jāatzīmē, ka tomēr no 1917.gada nogales partijas retorika attiecībā uz Latvijas jautājumu bija kļuvusi nedaudz gausāka, taču jebkurā gadījumā nemainījās, aicinot latviešus neņemt vērā bezcerības un sakāves sajūtu, bet gan turpināt ticēt Latvijas neatkarības idejai, kā arī tam, ka tikai tāda ir iespējama Latvijas nākotne- nevis zem galēji kreisās Krievu lielinieciskās vai galēji labējās vācu reakcionārās varas.

3.3. LNDP darbība Latviešu Pagaidu Nacionālajā padomē

1917.gada nogalē Latvijas nacionālā jautājuma turpmākais liktenis bija neparedzams- ar lielinieku apvērsumu Krievijā, kā arī vācu tālāko iebrukumu Latvijas teritorijā, 1917.gada vidū aktuālās Latvijas autonomijas jautājuma risināšanas koncepcijas zaudēja pamatu. Taču latviešu nacionāli domājošās politiskās aprindas šajā kritiskajā laikā turpināja vicināt nacionāli politiskos centienus, izveidojot Latviešu pagaidu nacionālo padomi(LPNP), kura attiecīgi iestājās par neatkarīgu Latviju, aizstāvot latviešu intereses arī ārzemēs[skatīt 1.3.]. Lai gan sākotnēji, pēc Krievijas Februāra revolūcijas, pastāvēja citas latviešu politiskās pārstāvniecības institūcijas- Latvijas administratīvo vienību Zemes padomes, tika apsvērta arī to apvienošanas iespējamība,

²⁷⁴ JĀNIS BANKAVS. Nākotnes izredzes. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.8, 16.02.1918. 2.lpp.

²⁷⁵ JĀNIS BANKAVS. Latvijas nākotne. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.11, 02.03.1918. 1.lpp.

²⁷⁶ [E.] LOBE. Kad pusnakts pāri- maskas krīt. In: *Dzimtenes Atbalss*, Nr.10, 23.02.1918. 1.lpp.

taču tā neizdevās, tāpēc tika izlemts veidot jaunu politisko orgānu²⁷⁷ - Latviešu Pagaidu Nacionālo padomi.

Ideja par Nacionālpadomes izveidi kļuva aktuāla jau pēc cara režīma krišanas. Tomēr šajā sakarā konkrēti plānošanas darbi, piedaloties dažādu politisko organizāciju un partiju pārstāvjiem, sākās 1917.gada rudenī. Apspriede par LPNP dibināšanu norisinājās 1917.gada 1.-2.oktobrī Pēterpilī, latviešu bēgļu sabiedriskās dzīves centrā- Bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas telpās²⁷⁸. Apspriedē piedalījās Kurzemes un Latgales Zemes padomju delegāti J.Goldmanis un J.Brūmēds, dažādu latviešu nacionāli domājošo politisko partiju pārstāvji kā S.Staprans, A.Klīve, Z.A.Meierovics u.c., no LNDP tika deleģēts pārstāvis K.Bachmanis²⁷⁹, kurš līdz tam darbojās arī Kurzemes Pagaidu Zemes padomē. Jāatzīmē, ka sarunās klāt esoši bija arī LNDP biedri kā J.Akuraters, kurš bija apspriedes sekretārs, un J.Palcmanis, taču šajā situācijā tie pārstāvēja latviešu kareivju politiskās organizācijas. Šajā sapulcē tika attiecīgi izlemts, ka nepieciešams iecelt Nacionālpadomes organizēšanas komiteju, kas būtu atbildīga par padomes izveides sapulci.

Pirmo LPNP sesiju, kurā tiku iecelta arī Nacionālpadome, sākotnēji bija paredzēts sasaukt 29.oktobrī, tad 2.novembrī, bet gala beigās tika pārcelta uz 16.novembri, un norisinājās Valkā²⁸⁰ līdz 19.novembrim, par spīti nelabvēlīgajai politiskajai situācijai- lielinieku varai un to centieniem aizkavēt Nacionālpadomes izveidošanu²⁸¹. Tur tika uzaicināti 48 delegāti no 20 politiskajām partijām un citām organizācijām, taču kreisie politiskie spēki nolēma nepiedalīties LPNP dibināšanā, līdz ar to beigās Nacionālpadomi nodibināja 29 delegāti no 13 partijām. Nacionāldemokrātu partiju un tās intereses LPNP pirmajā sesijā, kā arī padomes darbībā turpmāk pārstāvēja K.Bachmanis, K.Skalbe, J.Lapiņš, kā arī, pārstāvot citas politiskas organizācijas, piedalījās LNDP biedri J.Akuraters un J.Palcmanis. Šī notikuma gaisotne, par spīti lielinieku pretreakcijas draudiem, bija zīmīga, kā arī politiskais mērķis, kura realizācijas centienos darbojās latviešu nacionāli politiskie spēki, bija konkrēts un skaidrs, LNDP delegāts Bachmanis par LPNP pirmās sesijas notikumiem savā dienasgrāmatā izteicies sekojoši: ‘ Šodien visiem delegātiem, kuri piedalās mūsu tautas un mūsu zemes turpmākā likteņa izlemšanā, jādodas uz Valku.(..) Visām šaubām un cīņām mēs esam pāri. Mēs gribam, lai viss, kam jānotiek, lai notiek vecā

²⁷⁷ ŠILDE, Latvijas vēsture, 208.lpp.

²⁷⁸ LĪGOTŅU JĒKABS, Latvijas valsts dibināšana, 54.lpp.

²⁷⁹ Ibidem.

²⁸⁰ Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.85, 25.11.1917. 2.lpp.

²⁸¹ LĪGOTŅU JĒKABS, Latvijas valsts dibināšana, 70.lpp.

latviešu pilsētā Valkā, kura vēl ir lielākā un vienīgā starp visām citām pilsētām, kuras palikušas mūsu tautas rokās. (..) Ja mūsu nolūki nāktu lielinieku vadoņu ausīs, mūs bez novilcināšanās visus arestētu un nodoto Iskolata rokās.’’²⁸² Tātad, lai gan apstākļi bija sarežģīti un pat bīstami, tomēr latviešu politiskā griba bija pietiekami nobriedusi, lai tupinātu darboties.

Sapulces prezidijas priekšsēdētājs bija A.Klīve, un viens no tā palīgiem J.Palcmanis, kā arī par sekretāru tika iecelts J.Akuraters. Pirmkārt, dibinot LPNP, bija nozīmīgi pārliecināties, vai tā ir leģitīma latviešu tautas interešu pārstāvētāja. LNDP delegāti K.Skalbe un K.Bachmanis, kā arī J.Akuraters uzskatīja, ka tā pavisam noteikti ir, taču būtu labi piesaistīt arī plašāku latviešu politisko pārstāvniecību²⁸³. Līdz ar to piecu cilvēku padome- Kambala, Meierovics, Palcmanis, Goldmanis un Skalbe- centās pārliecināt Vidzemes zemes padomi iestāties par Nacionālpadomes mērķiem, taču tas neizdevās. Kreisajiem politiskajiem spēkiem nesimpatizēja latviešu nacionāli politiskās idejas, taču tas netraucēja latviešu pilsoniskajām aprindām cīnīties par savu mērķi, piemēram, K.Skalbe par šo problēmu izteicies attiecīgi: ‘‘Mēs darīsim šo darbu un Sabiedrotie uzlūkos mūs par pietiekoši kompetentiem Pagaidu Nacionālās padomes vārdā, jo lielinieki jau vispār ir kompromitējušies Sabiedroto acīs. Mums jāglābj Latvija ar tiem spēkiem, kādi mums ir.’’²⁸⁴ Līdzīgās domās bija arī citi sapulces delegāti, līdz ar to 17.novembrī sesija turpinājās, un, ar vairākumu balsu pieņemot K.Skalbes piedāvāto rezolūciju par dibināmās politiskās organizācijas lomu, tika izveidota jauna latviešu politiskās pārstāvniecības institūcija ar nosaukumu Latviešu Nacionālā padome.

Nākamajās dienās pēc LPNP izveides tika apskatīti fundamentālie jautājumi par Latvijas politiskā stāvokļa nākotni, kā arī pieņemtas rezolūcijas, kas atspoguļoja LPNP nostāju šajos jautājumos. Lai risinātu attiecīgās problēmas, tika izveidotas četras komisijas –Latviešu Satversmes sapulces komisija, kuras sastāvā bija arī K.Bachmanis, delegācijas projekta komisija ar K.Bachmani, K.Skalbi un J.Akurateru kā tās locekļiem, Latvijas glābšanas komisija, nacionālā fonda dibināšana komisija ar J.Palcmani kā vienu no pārstāvjiem²⁸⁵. Diskutējot par aktuālo Latvijas valsts nākotnes modeļa jautājumu, tika izteikti dažādi priekšlikumi tā risināšanā, vairāki LPNP pārstāvji, kā piemēram, P.Zālīte uzsvēra, ka nepieciešams rīkoties pēc tautas vēlmēm, kas arī attiecīgi noteiktu Latvijas attiecības ar Krieviju, Vāciju, kā arī Latvijas teritoriālo iedalījumu²⁸⁶. Runājot par Latgali, tika ieteikts veikt plebiscītu cerībās, ka tā vēlēsies pievienoties

²⁸² TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 93.lpp.

²⁸³ Ibidem, 94.lpp.

²⁸⁴ Ibidem, 96.lpp.

²⁸⁵ LĪGOTŅU JĒKABS, Latvijas valsts dibināšana, 110.lpp.

²⁸⁶ Ibidem, 122.lpp.

Latvijai. K.Skalbe aicināja Nacionālpadomi raudzīties uz priekšu: “Starptautiskā politikā latviešiem jāiet jauns un svešs ceļš(..), lai paši sevi atrastu un savu nacionālo viedokli.²⁸⁷” Šķiet, ka Skalbe deva priekšroku Latvijai, kas ir suverēna republika. Arī K.Bachmanis norādīja, ka, lai gan Latvijas patstāvības ideja bija relatīvi jauna, tauta to atbalstītu²⁸⁸. Tātad, LNPD pārstāvji K.Skalbe un K.Bachmanis šajā sesijā iestājās par Latvijas patstāvību vai pat pilnīgu neatkarību²⁸⁹. Drīz arī pārējā Nacionālpadome spēja vienoties par līdzīgiem mērķiem. Uz 1918.gada 17.janvāri tika sasniegts konsenss un pieņemta nozīmīga deklarācija par Latvijas neatkarības pieteikumu par Latviju kā demokrātisku, suverēnu republiku, kura sastāv no Vidzemes, Kurzemes un Latgales²⁹⁰. Līdz ar to savā ziņā LPNP bija pasludinājusi neatkarīgas Latvijas pastāvēšanu, lai gan valstiskuma modeļa galējo izstrādi atstāja Satversmes sapulcei, kuras drīzu sasaukšanu tā uzstādīja par vienu no saviem mērķiem²⁹¹.

Pirmajā LPNP sesijā tika iecelta LPNP galvenā valde, kura nākamos mēnešus turpināja savu darbību Valkā. Lai gan K.Skalbe, J.Bankavs un J.Palcmanis sākotnēji iebilda, tomēr gala beigās par valdes priekšsēdētāju tika iecelts V.Zāmuels, viens no priekšsēdētāja biedriem bija J.Palcmanis, padomes sekretāri: K.Bachmanis, K.Skalbe un J.Akuraters²⁹². Kā prasmīgiem rakstniekiem un publicistiem gan Skalbem, gan Akurateram bija liela loma gan LPNP rezolūciju, gan uzsaukumu tekstu sagatavošanā. Piemēram, pirms LPNP otrās sesijas, kura norisinājās Pēterpilī 1918.gada janvārī, Kārlis Skalbe bija sagatavojis uzsaukumu *Visiem latviešiem!*, kurš, pirmkārt, atspoguļoja LPNP nostāju latviešu politiskā stāvokļa jautājumā, kā arī iedrošināja latviešu pielieties Nacionālpadomei Latvijas neatkarības centienos: “Latvieši! Lielais atlaišanas vārds ir atskanējis: pašnoteikšanās tautām! Negaidāt vairs citas atlaišanas! Ņemat paši sev, ko vēsture jums dod un esat gatavi notīrīt savas durvis no svešiem apspiedējiem! Ņemat sev paši šo zemi, kuru mūsu tēvi ir pirkuši ar saviem asins sviedriem un ceļat tur labāku un taisnīgāku valsti, nekā tā, kura tagad iet bojā. Lai dzīvo brīva, apvienota Latvija!”²⁹³

Kā jau tika noskaidrots, Latviešu Pagaidu Nacionālā padome darbojās vairākos Latvijas valsts, latviešu tautas nākotnes, kā arī pašas politiskās institūcijas organizēšanas nozīmīgos virzienos, risinot tādas jautājumus kā Latvijas satversmes projekta izstrāde, ārējo attiecību sakārtošana, LPNP iekšējās lietas u.c. Līdz ar to tika izveidotas vairākas LPNP nodaļas jeb

²⁸⁷ LĪGOTŅU JĒKABS, Latvijas valsts dibināšana, 121.lpp.

²⁸⁸ Ibidem, 124.lpp.

²⁸⁹ BLANKS, Latvijas atdzimšana, 183.lpp.

²⁹⁰ ŠILDE, Latvijas vēsture, 218.lpp.

²⁹¹ Ibidem, 214.lpp.

²⁹² TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 102.lpp.

²⁹³ ŠILDE, Latvijas vēsture, 217.lpp.

komisijas, kuras bija atbildīgas par konkrētas problēmas risināšanu vai aktualizēšanu, un tās attiecīgi uzskaitītas šeit: Ārlietu nodaļa, Finanšu nodaļa, Latvijas aizsardzības un atjaunošanas nodaļa, Agrārā nodaļa, Kultūras nodaļa, Latvijas Satversmes projekta izstrādāšanas komisija, kā arī Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu komisija²⁹⁴. Arī LNDP aktīvi piedalījās Nacionālpadomes darbībā un veicināja latviešu politisko darbību. K.Skalbe, J.Akuraters, J.Palcmanis, darbojās Kultūras nodaļā. Sākotnēji nodaļas vadītājs bijis F.Vītoliņš, taču viņa pārstāvētā Latvju kareivju nacionālā savienība viņu atsauca no darbības LPNP, līdz ar to Vītoliņa vietu ieņēma K.Skalbe²⁹⁵. Kultūras nodaļa izveidojusi Literatūras apakšnodaļu, kura darbojusies pie literāriem projektiem, kā piemēram, A.Krodera ‘‘Nācija un šķira’’, kuru diemžēl 1918.gadā nebija izdevies publicēt²⁹⁶. Taču, Valkai atrodoties vācu okupācijas apstākļos, radās iespēja izdot vairākus LPNP laikrakstus. Viens no tiem bija *Jaunā Latvija*, kas 1918.gada laikā līdz augustam tika izdots katra mēneša sākumā. Jaunās Latvijas redakcijā darbojās arī K.Skalbe. Laikraksta mērķis bija sarežģītajos politiskajos apstākļos aktualizēt literatūru, mākslu, aicināt latviešus neaizmirst par garīgās pasaules izkopšanu: ‘‘ Māksla un zinātne vienmēr paliks mūsu īstā spēka mēraukla. Bez mākslas nav dzīves skaistuma, bez zinātnes nav pamata, uz ko jaunu dzīvi būvēt.’’²⁹⁷ *Jaunajā Latvijā* tika publicēti dažādi literāri darbi un viedokļu raksti, to skaitā K.Skalbes dzejoļi un sacerējumi kā *No rudzu puķu zemes*²⁹⁸ vai *Nakts tauriņš*²⁹⁹, Linarda Laicena dzeja³⁰⁰, arī J.Akuratera daiļrade³⁰¹. LPNP atbalstītāju pārraudzībā šajā laikā atradās ne tikai *Jaunā Latvija*, bet arī laikraksts *Līdums* ar O.Nancānu kā redaktoru³⁰².

Apskatot citas LPNP darbības virzienu nodaļas un komisijas, novērojams, ka, piemēram, LNDP pārstāvis J.Akuraters darbojās arī Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu komisijā, kuru vadīja LPNP valdes priekšsēdētājs V.Zāmuels. Drīz pēc LPNP darbības sākuma tika izveidota arī Koloniju nodaļa, kuru vadīja K.Bachamnis. Tā, ņemot vērā lielo latviešu bēgļu skaitu, bija nozīmīga, pārliecinoties, ka plašākas latviešu tautas aprindas ir informētas, kā arī iestājas par

²⁹⁴ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 113.-114.lpp.

²⁹⁵ Ibidem, 114.lpp.

²⁹⁶ LĪGOTŅU JĒKABS, Latvijas valsts dibināšana, 288.lpp.

²⁹⁷ MIERVALDIS. No ‘‘Jaunās Latvijas izdevēju puses’’. In: *Jaunā Latvija*, Nr.2., 01.02.1918. 7.lpp.

²⁹⁸ KĀRLIS SKALBE. No rudzu puķu zemes. In: *Jaunā Latvija*, Nr.4., 01.04.1918. 31.lpp.

²⁹⁹ KĀRLIS SKALBE. Nakts tauriņš. In: *Jaunā Latvija*, Nr.1., 01.01.1918. 17.lpp.

³⁰⁰ LINARDS LAICENS. Nature morte. In: *Jaunā Latvija*, Nr.1., 01.01.1918. 30.lpp.

³⁰¹ JANIS AKURATERS. J.Akuratera dzejoļi. In: *Jaunā Latvija*, Nr.3., 01.03.1918.

³⁰² TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 116.lpp.

LPNP mērķiem un darbību.³⁰³ LNDP atzīmēja, ka šāda nodaļa pavisam noteikti ir nepieciešama, jo tā sekmēja bēgļu iesaisti dzimtenes lietās, kā arī stiprināja latviešu tautas kopību.³⁰⁴

Nacionāldemokrātu partija, gluži kā citi latviešu pilsonisko politisko spēku pārstāvji, kopš 1917.gada nogales līdz pat 1918.gada novembrim darbojās, lai darītu iespējamu neatkarīgas Latvijas izveidošanu. Lielnieciskajā Krievijā ar šādu mērķi tika izveidota LPNP, kurā aktīvi darbojās LNDP biedri K.Skalbe, K.Bachamnis, arī J.Palcmanis un J.Akuraters. LNDP bija pārstāvēta gan LPNP valdē, gan vairākās nodaļās un komisijās. Vai tās būtu Nacionālpadomes sesijas Valkā, Pēterpilī, vai arī iekdienas darbs valdes sēdēs un atsevišķajās nodaļās, LNDP biedri ir konsekventi atbalstījuši vienotas Latvijas neatkarības pasludināšanas centienus, kā arī aktualizējuši latviešu tautai nozīmīgos jautājumus kā bēgļu lietas un to piesaiste dzimtenei, latviešu kultūras neiznīkšana, ka arī Latvijas neatkarības praktiskie priekšdarbi.

3.4. LNDP, Tautas padome un Latvijas valsts pasludināšana

1918.gada 17.novembrī tika izveidota Latvijas Tautas padome, kura dienu vēlāk pasludināja neatkarīgu Latvijas Valsti. Nākamos gadus, līdz Satversmes sapulces sasaukšanai, šī politiskā institūcija kalpoja kā pagaidu latviešu likumdevējinstāde, kamēr par izpildvaru tika iecelta Pagaidu valdība. Par spīti neatkarības kara norisēm, kara darbībai Latvijas teritorijā, Tautas padome un Pagaidu valdība turpināja pastāvēt un apspriest Latvijas nākotni arī sarežģītajos apstākļos. Tautas padomei, tāpat kā tās dalībniekiem, ir liela nozīme Latvijas nacionālās politikas vēsturē, jo tieši šī institūcija spēja vienoties, kā arī realizēt Latvijas neatkarības pasludināšanas iniciatīvu. 1918.gada 18.novembra notikumi mūsdienu kontekstā ir nepārvērtējami, ņemot vērā, ka arī tagad latviešu nācija atceras un atzīmē šo dienu kā savas valsts izveidi, līdz ar to ir nozīmīgi apskatīt gan personas, kuras piedalījušās šajā procesā, gan attiecīgo politisko institūciju, kura izveidota neatkarības mērķa pasludināšanas kontekstā. Tautas padomē bija pārstāvētas nacionāli domājošas latviešu politiskās partijas, to skaitā arī LNDP un tās biedri A.Ķeniņš un J.Akuraters. Šajā nodaļā tiks apskatīta Latviešu Nacionāldemokrātu darbība Tautas padomē, valsts dibināšanas procesā, kā arī to partijas biedru dzīvesgājums, kuri bijuši klātesoši Latvijas valsts izveides brīdī.

Viens no LNDP pārstāvjiem Tautas padomē ir bijis J.Akuraters- atpazīstamais latviešu dzejnieks, rakstnieks, politiķis. Lai gan sākotnēji viņš bija iccerējis sekot sava tēva amata pēdās,

³⁰³ TOMAŠEVSKIS, Neatkarības čuksti, 110.lpp.

³⁰⁴ Vai Satversmes sapulces darbība atjaunojusies? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2. 13.01.1918., 1918, 4.lpp.

kļūt par mežzini, tomēr šī iecere nepiepildījās. Akuraters sāka izglītojoties kā autodidakts, un 1903.gadā devās uz Maskavu, lai mēģinātu uzsākt studijas tur³⁰⁵. Šajā laikā popularitāti, īpaši jaunu cilvēku starpā, strauji guva sociālās un sociāldemokrātiskās idejas. Akurateram simpatizēja sociāldemokrātiskie uzskati, viņš, kopā ar līdzgaitniekiem, kā, piemēram, citu LNDP biedru rakstnieku K.Skalbi, kļuva gan par LSS atbalstītāju, gan 1905.gada revolucionāru centienu dalībnieku³⁰⁶, vērsoties pret cara režīmu. Šī iemesla dēļ rakstnieks vairākkārt tika apcietināts, līdz beidzot 1907.gadā uz neilgu laiku pameta Latvijas teritoriju³⁰⁷. Turpmāko gadu laikā Akuraters bija skolotājs, nodarbojās ar rakstniecību un žurnālistiku, publicējoties tādos latviešu laikrakstos kā *Latvija*, *Mājas Viesis*, *Jaunākās Ziņas* u.c.³⁰⁸ Gadu laikā rakstnieka politiskā nostāja mainījās, un, lai gan viņš joprojām kritizēja cara režīmu, Akuraters arvien vairāk sāka paust nacionālas idejas. Šāds redzējums īpaši uzplauka Pirmā pasaules kara laikā, bēgļu gaitās Maskavā, kā arī brīvprātīgajā darbībā latviešu strēlnieku rindās³⁰⁹. Savus domubiedrus Akuraters atrada LNDP-latviešu literārās inteliģences aprindu partijā, kas aktualizēja Latvijas nacionālo jautājumu. Akuraters bija politiski aktīvs, iesaistījās un pauda savu nostāju 1917. un 1918.gada latviešiem aktuālajās politiskajās norisēs. Piemēram, Akuraters kā viens no LNDP biedriem izteica savu politisko nostāju laikrakstā *Dzimtenes Atbalss*, kā Latvju kareivju nacionālās savienības pārstāvis organizēja Latviešu Nacionālpadomes izveidi, bija viens LPNP sākotnējās valdes locekļiem. Līdz ar to ir likumsakarīgi, ka rakstnieks vēlāk atbalstīja un bija klāt esošs arī tālāko latviešu politiski nacionālo centienu realizācijā.

Arī A.Ķeniņš- latviešu rakstnieks, pedagogs un politiķis- bija Nacionāldemokrātu partijas delegāts Latvijas Tautas padomē. Jaunībā Ķeniņš absolvēja Irlavas skolotāju semināru, sākot savas pedagoga gaitas³¹⁰. Ar ģimeni 1900.pārcēlies uz Rīgu, uzsāka privātskolas veidošanas iniciatīvu, vadīja tirdzniecības skolu, lai gan finansiālu apsvērumu dēļ tā nebija ilgstoša³¹¹. Paralēli pedagoga pienākumu izpildei, Ķeniņš darbojās arī publicistikā un rakstniecībā, piemēram, dibinot savu grāmatu apgādu un interesanto mēnešrakstu *Zalktis*³¹². Rakstnieks bija arī sabiedriski aktīvs, piemēram, darbojoties Rīgas latviešu biedrībā, Latviešu skatuves biedrībā, arī

³⁰⁵ Jānis Akuraters. In: Latvijas valsts dibinātāji. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2018. 348.lpp.

³⁰⁶ Ibidem. 349.lpp.

³⁰⁷ KRODERS, Latvijas darbinieku galerija, 33.lpp.

³⁰⁸ Jānis Akuraters. In: Latvijas valsts dibinātāji, 351.lpp.

³⁰⁹ Ibidem. 352.lpp.

³¹⁰ Atis Ķeniņš. In: Latvijas valsts dibinātāji. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2018. 360.lpp.

³¹¹ KRODERS, Latvijas darbinieku galerija, 59.lpp.

³¹² Atis Ķeniņš. In: Latvijas valsts dibinātāji. 361.lpp.

Latviešu mākslas veicināšanas biedrībā³¹³. Politiskajā nostāja skolotājs bija nacionāls un jau 1905.gada revolūcijas laikā atbalstīja tajā laikā maz aktuāla ideju par latviešu nacionālo autonomiju. Maskavā, Pirmā pasaules kara laikā uzplauka latviešu sabiedriskā un kulturālā darbība. Tur Ķeniņš iesaistījās vietējo nacionālu un kultūras organizāciju darbā³¹⁴, kā arī bija laikraksta *Dzimtenes Atbals* redakcijas loceklis, līdz ar to vēlākā darbība Nacionāldemokrātu partijā bijusi likumsakarīga. Ķeniņš pēc 1917.gada februāra aktīvi iestājās par Latvijas autonomijas un nedaudz vēlāk par neatkarības ideju, kā arī LNDP aprindās bija nozīmīga organizatoriskā un vadošā figūra³¹⁵. Ķeniņš turpmāk darbojās gan TP, gan politikas, tieslietu un izglītības nozarēs.

1918.gada 18.novembrī norisinājās svinīga Tautas padome, sēde, kurā tika proklamēta Latvijas valsts.[skatīt 1.4.] Atzīmējot Latvijas vēsturē nozīmīgo notikumu, katras partijas pārstāvji uzrunāja klātesošos ar pacilājošiem vārdiem. Nacionāldemokrātu partiju te pārstāvēja A.Ķeniņš, ar, kā norādīts TP Latvijas proklamēšanas sēdes stenogrammā, ‘salīdzinoši garo un, kā jau rakstniekam,- poētisko runu’³¹⁶. Pētījuma ietvaros tiek detalizētāk apskatīti sekojoši Ķeniņa runas fragmenti: ‘Brīvie latvieši un brīvās latvietes! Gadu simteņus esam dzīvojuši tumsā. Šausmā baigu naktī Latvija drebēja it īpaši pēdējos gados. Un tikai tagad, kad apklususi lielgabalu rūkoņa, kad nežvadz vairs ieroči tautu iznīcināšanai, kad jaunais cilvēces rīts aust un līdz ar to arī pār pasauli arvienu augstāk un redzamāk paceļas baltais miera, brālības un taisnības karogs³¹⁷’. Ķeniņš atzīmēja, ka tikai šādos apstākļos varēja piepildīties viņa pārstāvētās partijas LNDP ilgais sapnis- brīva latviešu nācija, patstāvīgā, neatkarīgā Latvijā. Ķeniņš savā runā ne tikai apskatīja Latvijas valsts izveides vēsturiskos apstākļus, bet runāja arī par Latvijas nākotni, un priekšnoteikumiem, kas nodrošinātu valsts patstāvības saglabāšanu un vispārēju uzplaukumu. Viens no priekšnoteikumiem bijis taisnība: ‘LNDP ieteic par pamatakmeni Latvijas valsts iekārtai likt taisnību! Latvijas vieta ir Tautu savienībā, pie Sabiedrotajiem’³¹⁸. Otrs aspekts, kura nozīmi latviešu tautas dzīvē akcentē Ķeniņš, ir kultūra: ‘tautas, kas nav radījušas savu kultūru, savas īpatnējās gara vērtībās, ir dzīvojušas par velti³¹⁹.’ Kultūras attīstības veicināšanu rakstnieks atzīmē arī kā vienu no pienākumiem, ko Latvijai kā pilntiesīgai tautai ir jāpilda: ‘latviešiem,

³¹³ Ibidem, 362.lpp.

³¹⁴ KRODERS, Latvijas darbinieku galerija, 59.lpp.

³¹⁵ Atis Ķeniņš. In: Latvijas valsts dibinātāji. 364.lpp.

³¹⁶ Tautas Padomes 1918.g. 18.novembra sēdes izraksts. In: Latvijas Tautas Padome, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920. 11.lpp.

³¹⁷ Ibidem, 12.lpp.

³¹⁸ Ibidem.

³¹⁹ Ibidem.

iegūstot tiesības, kas citām tautām, ir arī jāpilda tādi paši pienākumi.(..) tautām ir tiesības sagaidīt no brīvas latvju tautas gaišus, īpatnējus kultūras darbus. Mums jārada jaunas gara vērtības.³²⁰”

Ķeniņš uzskatīja, ka latviešu otrais pienākums bija par miera, labklājības pamatu likt ideālismu, un atzīmēja, ka LNDP pabalstīs attiecīgo mērķu sasniegšanā.

Turpmāk gan A.Ķeniņš, gan J.Akuraters turpināja piedalīties TP sēdēs, kā arī izteikt viedokli akūtajos jautājumos. Jāatzīmē, ka, Tautas padomei paplašinoties, tajā uzsāka darbību arī citi LNDP pārstāvji, kā piemēram *Dzimtenes Atbals* redaktors J.Bankavs, vai arī partijas biedrs K.Īlodnieks³²¹. Piemēram, aktualizējot Latgales nozīmi jaunizveidotajā Latvijas valstī, Ķeniņš iestājās par to, lai valsts proklamēšanas manifestu tiktu drukāts arī latgaļu valodā³²². Ķeniņš arī citos gadījumos uzsvēra Latvijas valsts nacionālo ideju pamata saglabāšanu, atsvešinoties no bijušajām varām- vācu, krievu-, piemēram, gadījumā, kad daudzi politiķi ieteica balsošanas vecuma noteikumus skatīties pēc Krievijas piemēra, Ķeniņš uzstāja, ka: ” Mums nav jāskatās, kā Krievijā. Jānoliek, kāds Latvijā pilngadīgs vecums. Ja no 20, Nacionāldemokrāti atbalstīs šo. Jo tagad tādi jaunieši politiski sabiedriski aktīvāki, gudrāki, nekā agrāk³²³.” J.Bankavs un J.Akuraters bija daļa no TP pārstāvjiem, kuri darbojās tādās komisijās kā attiecīgi policijas jautājuma un tā sakārtošanas nolūkā³²⁴, kā arī pārtikas komisijā, risinot pārtikas sadales un trūkuma jautājumus³²⁵.

Nacionāldemokrātu partija un konkrēti tās pārstāvji rakstnieki, publicisti, politiķi un ilggadēji latviešu sabiedriski un politiskie aktīvie intelektuāļi J.Akuraters un A.Ķeniņš bija Latvijas likumdevējinstādes Tautas padomes locekļi. Tie 17.novembrī nolēma atbalstīt valsts proklamēšanu, A.Ķeniņam asistējot arī notikuma sagatavošanas darbos. Latvijas proklamēšanas procesā tie pārstāvēja LNDP- partiju, kur jau kopš 1917.gada vidus spēja saredzēt Latvijas kā neatkarīgas valsts nākotni. Turpmāk, paplašinoties Tautas padomei, arī citi LNDP biedri kā J.Bankavs un K.Īlodnieks uzsāka darbību šajā politiskajā institūcijā, piedaloties gan Latvijas akūto praktisko jautājumu risināšanā kā aizsardzība, policija, pārtikas apgāde, likumdošanas

³²⁰ Ibidem.

³²¹ Tautas Padomes 1918.g. 2.decembra sēdes izraksts. In: Latvijas Tautas Padome, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920. 17.lpp.

³²² Tautas Padomes 1918.g. 19.novembra sēdes izraksts. In: Latvijas Tautas Padome, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920. 15.lpp.

³²³ Tautas Padomes 1918.g. 4.decembra sēdes izraksts. In: Latvijas Tautas Padome, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920. 37.lpp.

³²⁴ Tautas Padomes 1918.g. 2.decembra sēdes izraksts. In: Latvijas Tautas Padome, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920. 26.lpp.

dokumentācijas sakārtošana, kā arī turpināja iestāties par Latvijas nacionālajām tiesībām, kopību un patstāvību.

SECINĀJUMI

Latviešu politiskā un nacionālā griba veidojās salīdzinoši vēlu, un vēl pat 1905.gada revolūcijas kontekstā tika uzstādītas tikai mērenas nacionāli politiskās prasības. Taču apstākļi strauji mainījās Pirmā pasaules kara laikā, tādiem faktoriem kā bēgļu glābšanas iniciatīvām vai latviešu strēlnieku cīņai Krievijas armijas rindās saliedējot latviešu tautu, augot nacionālajai pašapziņai un līdz ar to- politiskajiem mērķiem. Februāra revolūcija un Krievijas demokratizācija radīja nepieciešamo politisko atmosfēru, kurā varēja uzplaukt latviešu politiskā darbība, partijām uzstādot tādas mērķus kā demokrātiskas Latvijas izveide demokrātiskā Krievijas Federācijā. Taču vēl 1917.gadā Latvijas nākotnes redzējums politiskajās aprindās nebija statisks un vienots, pat pilsonisko spēku uzskatiem daloties. Vācu tālāka Latvijas okupācija, kā arī oktobra apvērsums bija apstākļi, kuri spieda latviešu politiskajiem spēkiem vienoties Latvijas jautājumu risināšanā, ko tās Krievijas okupētajā teritorijā darīja LPNP organizācijas ietvaros, kā arī Rīgā-Demokrātiskā bloka aprindās. Uz 1918.gada sākumu latviešu politiskajiem spēkiem bija skaidrs redzējums- ka Latvijas jābūt brīvai, neatkarīgai republikai. Šo mērķi izdevās īstenot 1918.gada novembrī, uz Tautas padomes politiskās platformas pamata. Šajā Latvijas vēsturē nozīmīgajā laikā klāt esoša bijusi arī viena no visnacionālāk noskaņotajām latviešu politiskajām partijām- Latviešu Nacionāldemokrātiskā partija, īpaši tās kodols – Maskavas grupa, kurai neapšaubāmi bijusi nozīmīga loma 1917.-1918.gada procesos, konkrēti nacionāli politiskās domas nostiprināšanas un popularizēšanas aspektā.

Viens no jautājumiem, kuru LNNDP aktualizēja visvairāk, bija Latvijas autonomijas jautājums. Visbiežāk partija laikrakstos publicēja rakstus tieši par Latvijas autonomijas, un vēlāk neatkarības jautājumu. Partijas aprindas jau pirms Februāra revolūcijas nāca klajā ar vispārīgu Latvijas autonomijas koncepciju. Pēc partijas dibināšanas 1917.g. martā, valsts autonomijas veidošana tika uzstādīts kā viens no partijas mērķiem. Tā turpināja papildināt un konkretizēt šo ideju, piemēram, jūlijā iespiežot tās pamata prasības partijas programmā. LNNDP valstiskuma koncepcija nebija statiska un 1917.gada laikā mainījās: sākotnēji tā iestājās par autonomu Latviju Krievijas Federācijā, taču vēlāk sāka apsvērt arī Lietuvas-Latvijas republikas koncepciju, kā arī eventuāli pilnīgi suverēnu Latviju, kas tobrīd vēl nebija izplatīta ideja. Par spīti politisko apstākļu izmaiņām 1917.gada nogalē, arī pēc tam LNNDP konsekvēnti turpināja Latvijas neatkarības idejas atbalstīšanu, kura tagad bija statiska un guva atbalstu arī plašākās pilsoniskās sabiedrības aprindās. Var neapšaubāmi apgalvot, ka vismaz 1917.gada laikā partijas aprindas bija vienas no mērķtiecīgas autonomas Latvijas idejas popularizēšanas pionierēm, un, lai gan nebija vienīgās

autonomijas atbalstītājas, deva nozīmīgu ieguldījumu Latvijas valstiskuma idejas veicināšanā. LNDP bija arī viena no pirmajām partijām, kuras sāka apsvērt neatkarīgas Latvijas izveidi. Taču jau 1917.gada nogalē šī iniciatīva izlīdzinājās ar citiem pilsoniskajiem spēkiem, arī tiem atbalstot ne tikai autonomu, bet arī neatkarīgu Latviju un kopā darbojoties šī mērķa īstenošanā.

LNDP aktualizēja latviešu labklājībai nepieciešamo jautājumu risināšanu. Partijas pavisam noteikti apzinājās agrārā jautājuma drīzu risināšanas nepieciešamību, ņemot vērā lielo latviešu bezzemnieku skaitu, to neapmierinātību ar sava zemes privātīpašuma neesamību. Sākotnēji gan tā bija tikai izpratne par problēmas neatliekamību, partijas starpā pastāvot pretrunīgām idejām par tā praktisko risināšanu. Taču zināms konsenss tika panākts, veidojot partijas programmu, kur LNDP jau detalizētāk izklāstīja zemes izdales principus. Salīdzinot ar citu partiju nostāju, tie visumā bija radikāli, aicinot izdalīt zemi visiem latviešiem, kuri to vēlas un ir gatavi apstrādāt. Taču jāatzīmē, ka zemes izdales principi nebija pilnīgi izstrādāti, jo agrārā jautājuma atrisināšanu partija atstāja Satversmes Sapulces ziņā, kuru aicināja sasaukt pēc iespējas ātrāk. Otrs aspekts, kurš bija kritisks latviešu labklājības veicināšanai, bija sociālā nodrošināšana. Partija izvirzīja vairākus priekšlikumus gan sociālās nevienlīdzības novēršanas, gan darba ņēmēju aizsardzības nolūkos- piemēram, LNDP paredzēja progresīvā ienākuma nodokļa, 8 maksimālo darba stundu, veselības apdrošināšanas, kā arī pensiju ieviešanu Latvijas likumdošanā. Visi šie priekšlikumi nebija attiecīgajam laikam pašsaprotami, bija visumā kreisi, taču derīgi iedzīvotāju labklājības nodrošināšanai.

Nacionāldemokrātiskās partijas biedri bija kulturāla, inteliģenta sabiedrība. Līdz ar to ir likumsakarīgi, ka tie arī bēgļu gaitās centās veicināt latviešu kultūras, izglītības saglabāšanu, attīstību, piemēram, A.Ķeniņa rīkotajos Inteliģences vakaros. Divi ar kultūru un izglītību saistītie projekti, par kuriem iestājās partija, bija Latvijas Augstskola, kuras izveides nolūkos darbojās P.Dāle, kā arī Latvijas Nacionālais Muzejs jeb mākslas muzejs. Var konstatēt, ka izglītības un kultūras atbalstu partija uzskatīja par nepieciešamu soli ne tikai garīgās izaugsmes, bet arī nacionālās pašapziņas veicināšanas nolūkos, sagatavojot latviešu tautu patstāvībai, autonomas un neatkarīgas valsts izveidei, kas atspoguļojās pat A.Ķeniņa uzrunā Latvijas neatkarības proklamēšanas aktā, uzstādot nacionālas kultūras veidošanu kā vienu no brīvas tautas pienākumiem.

1917.gada un 1918.gada griezumā partija ne tikai runāja par savām idejām, bet arī piedalījās politikas veidošanas procesā. Demokrātiskās Krievijas laikā un tās politiskās brīvības

atmosfērā tas tika realizēts, piedaloties Krievijas pilsētu pašvaldību vēlēšanās, kā arī Latvijas pagaidu politisko organizāciju darbībā- Zemes padomēs. Piemēram, LNDRP startēja vairāku pilsētu domes vēlēšanās- Rīgā, Cēsīs, Valkā, Valmierā, kā arī Maskavā, pārsvarā apvienojoties sarakstā ar līdzīgi domājošiem politiskiem spēkiem. Tas bija nepieciešams, jo, salīdzinot ar lielajām sociālistiskajām partijām, LNDRP nebija tik populārā lielās sabiedrības masās un nespētu patstāvīgi iegūt pietiekami daudz balsu, kamēr apvienotie partiju saraksti nodrošināja vismaz dažus mandātus pilsētu domju amatos.

Oktobra apvērsums iezīmēja politisko apstākļu izmaiņas, pie varas bija Nacionāldemokrātu kritizētie lielnieki, kurus partija uzskatīja un nebaidījās saukt par varmācīgiem, teroristiskiem, kā arī to ideoloģiju- par šauru un Krievijai nepiemērotu. Līdzšinējie latviešu politiskie centieni zaudēja pamatu, bija nepieciešams risināt Latvijas nākotnes jautājumu, līdz ar to apstākļi lika latviešu pilsoniskajiem politiskajiem spēkiem konsolidēties. Krievijas teritorijā tas notika, dibinot LPNP- tajā tika pārstāvēta arī LNDRP, kas bija likumsakarīgi, ņemot vērā faktu, ka jau kopš Februāra revolūcijas partija bija atbalstījusi šādas institūcijas izveidi. LNDRP pārstāvji, kā K.Skalbe un K.Bachmanis jau no LPNP darbības sākuma Valkā, 1917.gada novembrī iestājās par to, lai tiktu atrasta iespēja izveidot neatkarīgu Latviju, un lai LPNP to uzstāda par vienu no saviem mērķiem. Nacionāldemokrāti aktīvi iesaistījās LPNP darbībā, iekļaujoties attiecīgā laika latviešu pilsonisko politisko līderu starpā. Arī, līdz ar Tautas padomes izveidi, bija pārstāvēta LNDRP- kā Latvijas neatkarības idejas dedzīga aizstāve. J.Akuraters un A.Ķeniņš bija vieni no tiem latviešiem, kuri piedalījās Latvijas valsts proklamēšanā, kā arī turpināja darbību Latvijas nākotnes veidošanā. Atšķirībā no 1917.gada, kad LNDRP uzskati un prasības, īpaši Latvijas autonomijas un neatkarības jautājumā, bija savā ziņā revolucionāras- kas bija atbilstoši laikam ar tikko iegūtajām brīvībām un nepieciešamību šos apstākļus izmantot-, tad līdz ar 1917.gada nogali, kā arī turpmāk, LNDRP iekļāvās kopējā latviešu politiskajā skatuvē un turpināja darbību nevis kā atsevišķa pārmaiņu virzītāja, bet gan kā daļa no plašākām politiskām aprindām.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

1. BLANKS, ERNESTS. Republikas priekšvakarā : (Maskavas latvju kolonija 1915.-1918.) Rīga : "Latvas" izdevums, 1922. 144 lpp.
2. CIELĒNS, FĒLIKSS. Laikmetu maiņā: atmiņas un atziņas; 1. sēj. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai. Stokholma: Memento, 1961. 511.lpp.
3. LAICENS, LINARDS. Latvijas valsts. Latviešu Nacionāldemokrātu partija, Maskava: Fēnikss Sabiedrības drukātava, 1917. 16.lpp.
4. Latvijas Tautas Padome, (sēžu stenogrammas), I daļa. Rīga: Valters un Rapa, 1920. 454 lpp.
5. LĪGOTŅU JĒKABS. Latvijas valsts dibināšana : (Latviešu Pagaidu nacionālā padome). Rīga : V. Olava fonda sabiedrība, 1925. 510.lpp.

Prese

6. AKURATERS, JĀNIS. Par zemniekiem un bezzemniekiem. In: Brīvā Latvija, Nr.3, 29.07.1917.
7. AKURATERS, JĀNIS. J.Akuratera dzejoļi. In: Jaunā Latvija, Nr.3., 01.03.1918.
8. Autonomiju vai federāciju? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.59, 02.10.1917. 2.lpp.
9. BACHMANIS, KRISTAPS. Mūsu tuvākais mērķis un pašpalīdzība. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.5, 18.01.1917. 1.-2.lpp
10. BANKAVS, JĀNIS. Kara iespaids uz rakstniecību. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.12, 11.02.1917. 2.lpp.
11. BANKAVS, JĀNIS. Ko sola 1918.gads? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.1, 11.01.1918. 1.lpp.
12. BANKAVS, JĀNIS. Latvijas nākotne. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.11, 02.03.1918. 1.lpp.
13. BANKAVS, JĀNIS. Nacionāldemokrātu partijas Maskavas grupas darbība. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.6, 27.01.1918. 3.lpp.
14. BANKAVS, JĀNIS. Nacionāldemokrātu partijas Maskavass grupas darbība. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.7, 31.01.1918. 3.-4.lpp.
15. BANKAVS, JĀNIS. Nākotnes izredzes. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.8, 16.02.1918. 1.-2.lpp.
16. BLANKS, ERNESTS. Lietavas-Latvijas republika. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.52, 08.07.1917. 1.-2.lpp.

17. BLANKS, ERNESTS. Par Nacionālu audzināšanu. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.59, 02.08.1917. 2.lpp.
18. BLANKS, ERNESTS. Republikas priekšvakarā IV. In: Latvijas Vēstnesis, Nr.287, 20.12.1922.
19. BLANKS, ERNESTS. Uz Latviju. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.26, 05.04.1917. 2.lpp.
20. Brālība un miers starp tautām. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.21, 15.03.1917. 1.lpp.
21. Ceturtais inteliģences vakars. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.11, 08.02.1917. 1.lpp.
22. Cēsis. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.51, 05.07.1917. 3.lpp.
23. Cēsu pilsētas Domes vēlēšanas. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.07.1917. 3.lpp.
24. Cēsu pilsētas domnieku kandidāti. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.07.1917. 3.lpp.
25. [EDGARS] Jaunā gada vakarā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.1, 11.01.1918. 3.lpp.
26. Kas strādās latviešu skolās? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.3, 11.01.1917. 3.lpp.
27. Koloniju sargāšana. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.5, 18.01.1917. 1.lpp.
28. Ko sola miera notes? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2, 07.01.1917. 1.-2.lpp.
29. Krievijas Satversme. No: Dzimtenes Atbalss. Nr.19, 08.03.1917. 1917. 1.-2.lpp.
30. Krievijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2, 07.01.1917. 2.lpp.
31. Kurzemes Zemes Sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.34, 03.05.1917. 1.-2.lpp.
32. ĶENIŅŠ, ATIS. 1917.gada fonds. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.7, 25.01.1917. 1.-2.lpp
33. Lai dzīvo Latvijas autonomija. In: Brīvā Latvija, Nr.1., 17.07.1917. 1. 1.lpp.
34. LAICENS, LINARDS. Baznīca un skola Latvijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.49, 28.07.1917. 2.lpp.
35. LAICENS, LINARDS. Nacionālpadome. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 1.lpp.
36. LAICENS, LINARDS. Nature morte. In: Jaunā Latvija, Nr.1., 01.01.1918.
37. Laikrakstu apskats: terors. In: Dzimtenes Atbalss, 18.01.1918. 2.lpp.
38. Latviešu Nacionāldemokrātu partija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.25, 29.03.1917. 1.-3.lpp.
39. Latviešu pagaidu nacionālā padome. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.82, 25.11.1917.
40. Latviešu zemes padomei! In: Dzimtenes Atbalss, Nr.23., 22.03.1917. 1.lpp.
41. Latvija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.24, 25.03.1917. 3.lpp.
42. Latvija ārzemēs. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.3, 11.01.1917. 1.-2.lpp.

43. Latvijas pašvaldības iestāžu vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.29, 15.04.1917. 1.lpp.
44. Latvijas prasības. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.22, 18.03.1917. 1.lpp.
45. Latvijas Satversmes Sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.19, 08.03.1917. 2.lpp
46. Latvijas sociāldemokrātijas konference. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.36, 10.05.1917. 4.lpp.
47. Latvijas vienības pamata principi. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.14, 18.02.1917. 1.lpp.
48. LEJA, [A.]. Iz lūdziņa pasakām. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.39, 20.05.1917. 1.-2.lpp.
49. Lielās dienas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.18, 04.03.1917. 2.lpp.
50. Lielnieki pret Latvijas Satversmes Sapulci. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.87, 06.12.1917. 3.lpp.
51. Lielinieku iespaids. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 2.lpp.
52. LNDP. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.28, 12.04.1917. 3.lpp.
53. LNDP. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.34, 03.05.1917. 3.lpp.
54. LNDP. In: Dzimtenes Atbalss. Nr.54, 15.07.1917. 4.lpp.
55. LNDP galvenie principi. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.25, 29.03.1917. 3.lpp.
56. LNDP Maskavas biedru sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.32, 26.04.1917. 3.lpp.
57. LNDP Organizācijas pagaidu plāns. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.31, 22.04.1917. 2.lpp.
58. LNDP partijas konference. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.49, 28.0.1917. 1.-2.lpp.
59. LNDP programmas projekts. In: Dzimtenes Atbalss. Nr.47, 21.06.1917. 1.lpp.
60. LNDP vēlēšanu gājiens Latvijā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.75, 27.09.1917. 1.lpp.
61. LOBE[E.]. Kad pusnakts pāri- maskas krīt. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.10, 23.02.1918. 1.lpp.
62. LOBE [E.] . Strādnieki, kam mēs ejam līdz? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2., 13.01.1918. 1.lpp.
63. Maskavas dzīve. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 3.lpp.
64. Maskavas dzīve. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.50, 01.07.1917. 3.lpp.
65. Maskavas dzīve- NDP. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.39, 20.05.1917. 3.lpp.
66. MIERVALDIS. No ‘Jaunās Latvijas izdevēju puses’. In: Jaunā Latvija, Nr.2., 01.02.1918.
67. MUŠTE, [D.]. Kritiskā brīdī. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.60, 05.08.1917. 2.lpp.
68. Nacionāldemokrātiskā partija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.45, 14.06.1917. 1.lpp.

69. Nacionāldemokrātiskās partijas Maskavas grupas Padomes sēde. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.71, 13.09.1917. 4.lpp.
70. Nacionālpolitikas saprašana. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.6, 21.01.1917. 1.lpp.
71. NDP Maskavas grupas Padomes sēde. In: Dzimtenes Atbalss. Nr.35, 06.05.1917. 4.lpp.
72. Orientācija un viedoklis. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.1, 04.01.1917. 1.lpp.
73. PALCMANIS, JURIS. Materiālistiskais sociālisms un ideālistiskā filozofija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2, 07.01.1917. 1.lpp.
74. PALCMANIS, JURIS. Nākamā Latvija. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.4, 20.01.1918. 2.lpp.
75. PALCMANIS, JURIS. Šķiru cīņa un sociālisms. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.33, 29.04.1917. 1.-2.lpp.
76. Par J.Rozentāla darbu izstādi. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.11, 08.02.1917. 3.lpp.
77. Par Nacionāldemokrātijas jauno grupu organizēšanos. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.31, 22.04.1917. 2.lpp.
78. Par Nacionālismu kā Latvijas atdzimšanas tīklu. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.27, 08.04.1917. 4.lpp.
79. Partijas mērķi. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.06.1917. 1.-2.lpp.
80. Partijas programma. In: Brīvā Latvija, Nr.1, 17.07.1917. 2.lpp.
81. Partijas programma. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917. 1.-2.lpp.
82. Piezīmes par Nacionālo mākslas muzeju. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.8, 28.01.1917. 2.lpp.
83. Pilsētas vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.44, 10.06.1917. 4.lpp.
84. Radikālā darba grupa. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.62, 12.08.1917. 2.lpp.
85. Satversmes sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.47, 21.06.1917. 2.lpp.
86. SILIŅŠ, [J.] Latvijas politiskais stāvoklis. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.61, 09.08.1917. 1.lpp.
87. SILIŅŠ, [J.]. Reālisms un ideālisms politikā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.32, 26.04.1917.1.-2.lpp.
88. SKALBE, KĀRLIS. Nakts tauriņš. In: Jaunā Latvija, Nr.1., 01.01.1918.
89. SKALBE, KĀRLIS. No rudzu puķu zemes. In: Jaunā Latvija, Nr.4., 01.04.1918.

90. Skalbes vakars. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.17, 01.03.1917. 2.lpp.
91. Sociāldemokrātu- lielnieku darbība Rīgā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.40, 27.05.1917. 2.lpp.
92. Tagadējais laiks. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.84, 25.11.1917. 1.lpp.
93. UPITS, KARLIS. Latvijas Satversmes Sapulce. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.54, 19.07.1917. 1.-2.lpp.
94. UPITS, KARLIS. No [...] līdz utopijai. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.1, 11.01.1918. 2.lpp.
95. Uzaicinājums latviešu augstskolas lietā. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.49, 28.06.1917. 3.lpp.
96. Uzsaukums- Stāvat par Latviju! In: Dzimtenes Atbalss, Nr.28, 12.04.1917. 2.lpp.
97. Vai Satversmes sapulces darbība atjaunojusies? In: Dzimtenes Atbalss, Nr.2. 13.01.1918., 1918, 4.lpp.
98. Valka. In: Līdums, Nr.98. 02.02.1917. 2.lpp.
99. Valkas domes vēlēšanas. In: Brīvā Latvija, Nr.2, 22.07.1917.
100. Valkas pilsētas vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.57, 26.07.1917. 2.lpp.
101. Valmiera. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.51, 05.07.1917.3.lpp.
102. Valsts Domes tribīne. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.11, 08.02.1917. 1.-2.lpp.
103. Vidzemes zemes padomes vēlēšanas. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.62, 12.08.1917. 2.lpp.
104. Ziņojums lasītājiem. In: Dzimtenes Atbalss, Nr.84, 25.11.1917. 1.lpp.

Literatūra

1. APINE, ILGA. Nacionālais komponents 1905.gada revolūcijā. No: 1905.gads Latvijā: 100 : pētījumi un starptautiskas konferences materiāli, 2005. gada 11.-12. Janvāris. Rīga : Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2006. 230.-245.lpp.
2. BĒRZIŅŠ, VALDIS (red.). 20. gadsimta Latvijas vēsture. I, Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900-1918. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. 869 lpp.
3. BACHMANIS, KRISTAPS. ‘Jaunās dzīves cēlēji’- Agrārās reformas piemiņai. Rīga : Autors, 1936. 134 lpp.
4. BLANKS, ERNESTS. Latvijas atdzimšana : Valsts 10 gadu atcerei, 1918-1928(2.Izdevums). Stokholma : Latviešu Nacionālais Fonds, 1989. 141.lpp.

5. BLANKS, ERNESTS. Latvju tautas ceļš uz neatkarīgu valsti : kultūrvēsturiska apcere. Vesterosa: Ziemeļblāzma, 1970. 212 lpp.
6. BRIGADERE, ANNA. Par garīgo Latviju: publicistika un vēstules. Rīga: Valters un Rapa, 1997. 438 lpp.
7. BUCENIECE, ELLA. Pauls Dāle: Dievs un "filozofa lieta". LU Filozofijas un socioloģijas institūts: Rīga, 2013.
8. CESKE, EDGARS. Latvijas autonomijas jautājums: no jaunās strāvas līdz latviešu pagaidu nacionālajai padomei. In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 188.-293.lpp.
9. DĀLE, PAULS. Vēsturisks pārskats par Latvijas augstskolas nodibināšanu un viņas darbību pirmā (1919./20.) mācības gadā. Rīgā : Latvijas Augstskola, 1921. 76 lpp.
10. DRIBINS, LEO. Nacionālais jautājums Latvijā, 1850-1940 : historiogrāfisks apskats. Rīga : Mācību apgāds, 1997. 207 lpp.
11. EZERGAILIS, ANDRIEVS. Esejas par 1917. gadu. Rīga : Zinātne, 1991. 251 lpp.
12. FELDMANIS, INESIS. Kad dzima Latvijas valsts? In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 498.-579.lpp.
13. FELDMANIS, INESIS(red.). Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā, I sēj. Rīga : Jumava, 2015-2016. 599.lpp.
14. ĢĒRMANIS, ULDIS. Ceļā uz Latviju : raksti par mūsu vēsturi. Rīga : Memento Latvija, 1993. 225 lpp.
15. ĪJABS, IVARS. Starp provinci un impēriju: Latvijas autonomijas idejas attīstība līdz pirmajam pasaules karam. In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 294.-331.lpp.
16. KALNIŅŠ, BRUNO. Latvijas Sociāldemokrātijas piecdesmit gadi. Stokholma : Memento, 1993. 247 lpp.
17. KRODERS, PAULS (red.). Latvijas darbinieku galerija, 1918-1928. Rīga: Grāmatu Draugs, 1929. 466.lpp.
18. MEDNIS, EDVINS. Pulkvedis Briedis. Rīga : Valters un Rapa, 1934. 118.lpp.
19. PUMPURINŠ, TĀLIS(red.). Latvijas valsts dibinātāji. Rīga : Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2018. 412 lpp.

20. ŠILDE, ĀDOLFS. Latvijas vēsture, 1914-1940 : valsts tapšana un suverēnā valsts. Stokholma: Daugava, 1976. 781 lpp.
21. ŠILIŅŠ, JĀNIS. Pirmā pasaules kara nozīme Latvijas valsts tapšanas procesā. In: Varas Latvijā : no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgajai valstij : esejas. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2019. 408.-497.lpp.
22. ŠVĀBE, ARVEDS. Latvijas Vēsture, 1800-1914. Stokholma: Daugava, 1958. 752 lpp
23. TOMAŠEVSKIS, JĀNIS. Neatkarības čuksti: Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes vēsture. Rīga : Jumava, 2017.
24. UPĪTS, KĀRLIS. Pulkvedis Fr. Briedis Golgatas gaitā : vēsturiskas piezīmes. Lincoln, Nebraska: Pilskalns, 1963.
25. ZĀLĪTE, PĒTERIS. Kā Latvija tapa, vai, Kā papildījās tautas pašnoteikšanās ideja? Rīga : Valtera un Rapas akc. sab. grāmatspiestuve, 1928. 120 lpp.

Bakalaura darbs „LATVIEŠU NACIONĀLDEMOKRĀTISKĀS PARTIJAS DARBĪBA 1917.-1918. GADĀ” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē Vēstures un arheoloģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Linda Pētersone / / 04.06.2019.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors Dr. hist. Vārds, Uzvārds, paraksts, datums

Recenzents: zinātniskais grāds, Vārds, Uzvārds,

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ . prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs docents Jānis Ķeruss